

**FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY**

**PŘEKLAD HISTORICKÉHO ROMÁNU
Z ANTICKÉHO PROSTŘEDÍ
NA PŘÍKLADU KNIHY *BOSKI JULIUSZ*
OD JACKA BOCHEŇSKÉHO**

**THE TRANSLATION OF THE HISTORICAL
NOVEL FROM THE ANCIENT WORLD
ON THE EXAMPLE OF THE BOOK
„*BOSKI JULIUSZ*” BY JACEK BOCHEŇSKI**

**Vypracovala: Bc. Kateřina Reichlová
Vedoucí práce: Mgr. Jan Jeništa, Ph.D.**

2021

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Zábřehu, 24. 10. 2020

podpis

Děkuji panu Mgr. Janu Jenišтови, Ph.D., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní mé diplomové práce poskytl.

Obsah

ÚVOD	6
1. O AUTOROVI A KNIZE	8
2. GAIUS IULIUS CAESAR	16
3. ZASAZENÍ KNIHY DO KONTEXTU	23
3. 1. ZASAZENÍ KNIHY DO POLSKÉHO KONTEXTU.....	23
3. 1. 1. <i>Polský historický román první poloviny 20. století</i>	23
3. 1. 2. <i>Polská historická próza druhé poloviny 20. století</i>	24
4. POROVNÁNÍ HISTORICKÝCH ROMÁNŮ	26
4. 1. SROVNÁNÍ KNIHY <i>BOSKI JULIUSZ</i> OD JACKA BOCHEŃSKÉHO S KNIHOU <i>QUO VADIS</i> OD HENRYKA SIENKIEWICZE	26
4. 2. SROVNÁNÍ KNIHY <i>BOSKI JULIUSZ</i> OD JACKA BOCHEŃSKÉHO S KNIHOU <i>FARAO</i> OD BOLESŁAWA PRUSE	30
5. PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY	34
5. 1. FRAZEOLOGISMY	34
5. 2. VLASTNÍ JMÉNA	35
5. 2. 1. <i>Vlastní antická jména</i>	35
5. 2. 2. <i>Toponyma</i>	39
5. 3. AHISTORISMY	40
5. 4. ZAJÍMAVOSTI.....	41
5. 4. 1. <i>Latina</i>	41
5. 4. 2. <i>Zachování koloritu překládaného textu</i>	41
5. 5. NÁZEV KNIHY	42
6. PRAKTICKÁ ČÁST – SAMOTNÝ PŘEKLAD ÚRYVKU KNIHY	43
ZÁVĚR	60
STRESZCZENIE	61
BIBLIOGRAFIE	62
LITERATURA:	62
INTERNETOVÉ ZDROJE:	64
PŘÍLOHY:	66
PŘÍLOHA ČÍSLO 1: JACEK BOCHEŃSKI – BOSKI JULIUSZ	66

Úvod

Ve své diplomové práci bych ráda představila knihu *Boski Juliusz (Božský Julius)* od polského spisovatele Jacka Bocheňského. Tato kniha dosud nebyla přeložena do češtiny. Domnívám se, že je škoda nevyužít takový zajímavý náhled do doby, v níž vládl jeden z nejznámějších vládařů celé historie lidstva. *Božský Julius* je navíc psán velmi poutavým stylem a čtenáře ihned vtáhne do děje. Kniha popisuje Caesarovu cestu z nepříliš dobře situované rodiny k nejvyššímu možnému vrcholu a tragickému konci. Kniha se spíše zaměřuje na Caesarovu taktiku a strategii jeho velení, dále také na jeho politické protivníky a odpůrce a jedna část je věnována jeho milostným zájmům a osudovým ženám.

Zpracování tohoto tématu mě velice zaujalo už na dřívějších překladatelských hodinách, proto jsem se mu chtěla věnovat dále a více dopodrobna ho rozvést ve své diplomové práci.

V této práci se prolínají obory překladatelství, polské filologie a historie. Překladatelství studuji v současné době na magisterském oboru navazujícího bakalářského studia polské filologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Historii jsem studovala na gymnáziu, i mimoškolně, a později jsem z tohoto předmětu i úspěšně složila maturitní zkoušku.

Praktická část mé diplomové práce je stěžejní pro celý zbytek, který se od ní odvíjí. V této části budu překládat část knihy. Budu zde využívat znalostí získaných studiem, ať už na bakalářském oboru, ale zejména na oboru magisterském, zaměřeném na překlad. V práci budu využívat teoretické znalosti o překladu, postupech práce překladatele, ale také komparatistických postupech zaměřených na srovnávání dvou literárních děl.

Teoretická část této diplomové práce bude zaměřená na detailní rozebrání překladatelských postupů, jednotlivé volby daných termínů a vlastních jmen a následného výkladu. Rovněž bych se ráda zmínila o autorovi knihy a také o hlavní postavě, Juliu Caesarovi, jehož život a činy kniha popisuje. Pár odstavců bude samozřejmě patřit i představení knihy a základnímu popisu díla.

Následně bych se ve své diplomové práci chtěla zaměřit na historické srovnání knihy *Boski Juliusz (Božský Julius)* s díly jiných polských autorů zaměřených na historické romány nebo díla s podobnou, nejlépe stejnou tematikou, a sice tematikou antického Říma. Chtěla bych porovnat inspirace těchto autorů, zjistit proč si vybrali právě toto období a

porovnat, jak realistická byla jejich zpracování, nakolik se shodují se skutečností a do jaké míry si jsou knihy podobné svým dějem.

Menší kapitola bude také patřit zasazení díla do jeho historického a literárního kontextu. Představím zde okrajově několik dalších děl, která vznikala přibližně ve stejné době jako Bocheňského historický román.

1. O autorovi a knize

Jacek Bocheński je polský spisovatel a publicista, prozaik, esejista a překladatel. Zaměřuje se především na literaturu německou a literaturu antického Říma.

Narodil se roku 1926 ve Lvově. Byl členem Polské dělnické strany a poté Polské sjednocené dělnické strany, ze kterých ale později vystoupil. Rovněž byl redaktorem časopisů *Trybuna Wolności* a *Pokolenie*. Dále pak spolupracoval s časopisy *Nowa Kultura*, *Przegląd Kulturalny* a *Życie Warszawy*.

Díky literárnímu stipendiu pobýval čtyři roky v zahraničí, konkrétně v Itálii a v Německu.

V roce 1950 se stal členem Svazu polských spisovatelů a o pět let později do polského PEN klubu.

Mezi jeho díla patří například sbírka povídek *Fiolki przynoszą nieszczęście* (1949), román *Zgodnie z prawem* (1952) nebo vyprávění o cestě do Afriky *Pożegnanie z panną Syngilu albo Słoń a sprawa polska* (1957). Nejvíce se ovšem proslavil svými esejistickými romány z prostředí antického Říma. Tyto knihy dohromady vytvořily trilogii s názvem *Trylogia rzymska (Římská trilogie)*. Tato trilogie vznikala více než padesát let. Kromě *Božského Julia* jsou další knihy v tomto cyklu jsou pojmenovány *Nazo poeta* (1969) a *Tyberiusz Cezar* (2009).

V první knize jeho nejznámější trilogie s názvem *Nazo poeta* vystupuje Publius Ovidius Naso, druhá je zasvěcena Juliu Caesarovi. Tato kniha má název *Boski Juliusz. Zápisky antikváře*. Třetí díl je věnovaný postavě dalšího římského císaře. Tento díl pojednává o římském císaři Tiberiovi Claudiovi Neronovi.

Knihy *Božský Julius* byla poprvé vydána v roce 1961. V době, kdy se na jakýkoliv kult osobnosti dalo poukazovat pouze šifrovaně. Tento román je zajímavý rovněž svými dobovými reáliemi, které nám dávají jedinečný náhled do oné doby. Jedná se o esejistický román z antického prostředí, konkrétně pak vlády Julia Caesara, o které je napsáno více v kapitole Gaius Julius Caesar. Kniha rozebírá drama a degeneraci moci, následný rozklad společnosti, která je pod vlivem této moci, líčí vojenské události, kontakty se sousedy, etická dilemata atd. V době svého vydání byla kniha populární zřejmě i z toho důvodu, že se polská společnost i tehdejší komunistický režim vyrovnávaly s tzv. „kultem osobnosti“ po smrti Stalina.

Ke knize se trefně vyjádřil polský klasický filolog a univerzitní profesor Mikołaj Szymański:

„Když začínáme porovnávat Caesarovu diktaturu s režimy, které jsou nám časově bližší, je obtížné se nezabývat otázkou aktuálnosti knihy *Božský Julius* jako studiem lidských charakterů v kontaktu s politikou. Autor knihy předvídá, že v ní čtenáři budou hledat náznaky a v takových momentech se takové četbě lehce vysmívá. Kniha vznikla v roce 1961, kdy měli lidé v živé paměti naděje polského Října a bolestné zklamání, které šlo ruku v ruce s jejich nenaplněním. Dnešní realita má už pramálo společného s prvními roky Gomułkovy vlády. Přesto máme při četbě *Božského Julia* pocit, že vrhá jisté světlo na dnešní politickou situaci a naopak – to, co se kolem nás děje, nám umožňuje lépe porozumět událostem popsaným v knize.“¹

Zvláště za tuto trilogii je Jacek Bocheński dodnes uznávaným autorem politických próz.

V 70. letech se spolu s dalšími umělci připojil k demokratické opozici. Aktivně se zapojoval do protestů tvůrčího prostředí. V roce 1977 se podílel na založení čtvrtletníku *Zapis*, kde později vystupoval i jako redaktor. Tento čtvrtletník nebyl cenzurovaný. Bohužel, i Bocheńského se snažil režim dostihnout a potrestat jej za jeho opoziční činnost, například tím, že ho vyloučí z umělecké sféry. Proto si poté vydělával psaním písniček pod pseudonymem Adam Hosper.

Jacek Bocheński se rovněž může pochlubit i tvorbou komiksů. Jak se k této zajímavé činnosti dostal, budu citovat přímo z rozhovoru s ním, který uskutečnil Krzysztof Masłoń.²

„Když bylo v Polsku vyhlášeno stanné právo, tak mi chtěl zřejmě někdo z vydavatelství Sport a Turistika finančně pomoci, za což děkuji, a obrátili se na mě

¹ „Gdy zaczynamy porównywać dyktaturę Cezara do bliższych nam w czasie ustrojów, trudno nie zająć się kwestią aktualności ‚Boskiego Juliusza‘ jako studium charakterów ludzkich w zetknięciu z polityką. Autor książki przewiduje, że czytelnicy będą się w niej doszukiwać aluzji, i miejscami delikatnie sobie pokpiwa z takiej lektury. Książka powstała w roku 1961, gdy świeża była pamięć nadziei polskiego Października i boleśnie odczuwano zawód związany z ich niespełnieniem. Dzisiejsza rzeczywistość ma mało wspólnego z okresem wczesnego Gomułki. Mimo to, czytając ‚Boskiego Juliusza‘, mamy wrażenie, że rzuca on pewne światło na dzisiejszą sytuację polityczną i odwrotnie – to, co się wokół nas dzieje, pozwala lepiej zrozumieć wydarzenia opisywane w książce.“ Překlad KR

BOCHEŃSKI, Jacek. *Boski Juliusz*. Warszawa 2006, obálka.

² Instytut Adama Mickiewicza. *Culture.pl* [online]. Warszawa 2015. Dostupné z:

<https://culture.pl/pl/tworca/jacek-bochenski>.

s návrhem zpracování řeckých mýtů do komiksů pro děti. Ten nápad mě opravdu uchvátil, nejen z toho důvodu, že bych to měl zaplacené. Ale nepodařilo se mi najít výtvarníka, který by něco věděl o antice a byl by schopný tomu dodat originální kreslenou podobu, neboť mě zajímala spolupráce jen s někým takovým. Nakonec jsem anonymně vydal jeden komiks, po výtvarné stránce ostudný, a pod vlastním jménem jednu ilustrovanou povídku *Atalanta*, která už s komiksem neměla nic společného. A tím to skončilo.“³

I v 80. letech se Jacek Bocheński účastnil kulturních akcí mířených proti komunistickému režimu a vládě. V roce 1980 se připojil k výzvě 64 vzdělanců, spisovatelů a publicistů komunistické vlády, aby zahájila dialog s pracujícími. V letech 1988–1990 byl členem občanského výboru Lecha Wałęsy.⁴

Po přelomu v roce 1989 se Jacek Bocheński zaměřil na svou publicistickou činnost. Jeho články se pravidelně objevují v předních polských novinách.

Mezi další Bocheňského prozaická díla patří například *Stan po zapasici* (1987), kde autor zachycuje atmosféru v Polsku počátkem 80. let po zavedení stanného práva.

Tato kniha dostala Cenu hnutí Solidarita. Další kniha *Antyk po antyku* (2010), je opět skvělým příkladem toho, jak Bocheński bravurně dokáže přenést atmosféru antického světa do současného života. Zároveň je tato kniha o současné roli spisovatele, překladatele z latinského jazyka. A posledním příkladem je kniha *Zapamiętani* (2013), kde jsou připomínáni nejvýznamnější polští spisovatelé 20. století, jako například Jerzy Andrzejewski, Zbigniew Herbert a další.

Jacek Bocheński za svou činnost získal nejedno ocenění. Kromě již zmíněného ocenění hnutí Solidarita získal i Čestnou cenu rádia Svobodná Evropa za nejlepší polskou

³ „W stanie wojennym ktoś z Wydawnictwa Sport i Turystyka chciał mi prawdopodobnie pomóc finansowo, za co dziękuję, i zwrócono się do mnie z propozycją opracowania mitów greckich w postaci komiksów dla dzieci. To mnie nawet zafrapowało nie tylko ze względów zarobkowych. Jednak nie udało się znaleźć plastyka, który by coś wiedział o starożytności i potrafił nadać temu jakąś oryginalną formę rysunkową, bo interesowała mnie współpraca tylko z kimś takim. W efekcie opublikowałem jeden komiks anonimowo, plastycznie zawstydzający, i pod własnym nazwiskiem jedno ilustrowane opowiadanie ‚Atalanta‘, raczej niepodobne do komiksu. Na tym się skończyło.“

"Po przejściu dwóch huraganów", rozmowa z Jackiem Bocheńskim w: Krzysztof Masłoń, "Miłość nie jest nam dana", Warszawa 2005, překlad KR.

Instytut Adama Mickiewicza. *Culture.pl* [online]. Warszawa 2015. Dostupné z:

<https://culture.pl/pl/tworca/jacek-bochenski>.

⁴ V originále Komitet Obywatelski „Solidarność.”

knihu. Toto ocenění mu bylo uděleno právě za knihu *Božský Julius*. Ocenění rádia Svobodná Evropa (nagrada honorowa Radia Wolna Europa) za nejlepší polskou knihu získal ještě o tři roky později za *Tabu* (1965). Také byl oceněn polským ministrem kultury a byl nominován na literární cenu Nike (2011).

Byly mu uděleny řády Polska, a sice Komandérský kříž Řádu Polonia Restituta (Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski 1997), Zlatá medaile za zásluhy v kultuře – Gloria Artis (2009) a Velkokříž Řádu Polonia Restituta (Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski 2013).

Práci Jacka Bocheňského reflektuje i Elżbieta Konończuková v knize *Historia na sprzedaż w "Boskim Juliuszu" i "Nazo poecie" Jacka Bocheńskiego* (2011). Dle autorčiných slov, se Jacek Bocheński ve svých knihách pokouší „představit proces popularizace historických poznatků přes amatérské zprostředkovatele.“⁵ Autorka si dále všimla, že v těchto dvou dílech pokaždé vystupuje postava vypravěče. V *Božském Juliovi* je to antikvář, v knize *Nazo poeta* je ním ceremoniář. Další shodou je dle Konończukové podobnost prostředí, ve kterém se děje odehrávají. Je toho názoru, že obojí prostředí je obchodního rázu, neboť „produkty, vytvořené v tomto prostředí – vyprávění antikváře i ceremoniáře – se také stávají předmětem obchodu.“⁶ Lze tedy říct, že oba tyto vypravěči jsou interprety historických poznatků z vědeckého prostředí do prostředí každodenního života. Od historiků k lidem, kteří jsou neznalí těchto historických reálií. Ke čtenářům svých knih. Navíc mají úkol ztížen tím, že musejí historická fakta přenést do svých románů poutavou a zajímavou formou. Autorka trefně uvádí, že tyto amatérští zprostředkovatelé často daná historická fakta zjednodušují za účelem snazšího porozumění textu nebo zvětšení atraktivity svého výsledného díla. Autorka si rovněž výstižně všimla toho, že kniha *Božský Julius* je ideálním čtivem pro odpůrce diktátorské ideologie. Je tedy zjevné, že Caesar byl, a stále je, považován za diktátora. Kniha může být tedy vzorem těm, kteří chtějí něčeho dosáhnout stůj co stůj, kráčet přes mrtvoly, jen aby došli svého cíle, a rovněž

⁵ „Mechnizm popularyzowania wiedzy historycznej przez pośredników-amatorów przedstawia Jacek Bocheński w *Boskim Juliuszu* (...).“

Śląskie Studia Polonistyczne (online). Elżbieta KONOŃCZUK. Katowice 2011. s. 74 (citace 2. 3. 2021) z <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=84004>.

⁶(...) tworzone w niej produkty – narracja antykwaryczna i narracja konferansjerska – także stają się przedmiotem handlu.

Tamtéž.

těm, kteří by podobně ambiciózním lidem chtěli v jejich drastických plánech zabránit. Je totiž důležité umět včasné zareagovat na podobný projev takového agresivního chování a jednání.

Klíčovým pojmem v knize *Božský Julius* se tedy stává diktátorská vláda a kult osobnosti. Osobnosti nebo jedné strany? Jak jsem už výše zmínila, Jacek Bocheński se angažoval po boku Lecha Wałęsy a hnutí Solidarita proti útlaku komunistického režimu. Použil tedy prostředí antického Říma a historickou postavu Caesara k tomu, aby skrytě psal o novodobé diktátorské vládě?

V knize nenajdeme žádné encyklopedické výčty dat a událostí. *Božský Julius* svým čtenářům představuje to nejzajímavější z života římského císaře a diktátora. Díky historickým pamětem, které autor dohledal, se nám nabízí jedinečný náhled na zákulisní jednání a situace, mnohým z nás dosud neznámé. Situace, které nám pomohou lépe poznat a pochopit osobnost jednoho z nejznámějších vládců celých dějin lidstva. Konończuk se domnívá, že postava antikváře „lepší Caesarův portrét, přesvědčený o tom, že typ biografie závisí na jejím čtenářovi. Komu je biografie určena, takovou funkci splňuje.“⁷

Dle mínění historiků není ovšem výsledný dojem z Caesarovy osobnosti zřetelný. Nejsme v pozici přesně popsat Caesarovu osobnost, a tedy ho přesně zařadit podle jeho chování a činů. Je poněkud matoucí, že někteří ho považují za diktátora, jiní se domnívají, že to byl filantrop, oblíbený a uznávaný svým lidem.

Další věc je samozřejmě úhel pohled a zájmy čtenáře. Je jasné, že každý v tomto „manuálu, jak se stát bohem“ najde to, co on sám bude chtít. Jediná možnost, jak se pokusit přiblížit k pravdě, je nepochybně studium co možná nejvíce historických pramenů.

Další zajímavý pohled na tuto knihu pochází z varšavského Institutu literárního výzkumu Polské akademie věd⁸ od Anny Ładan, která popsala knihu jako čtenářsky a historicky nenáročnou, psanou tak, jak by měl román vypadat. Jak Elżbieta Konończuk, tak i Anna Ładan a jiní,⁹ si všimla obrovské podobnosti ve srovnání Caesarovy diktátorské

⁷ „Antykwariusz „klei” portret Cezara, przekonany, że typ biografii zależy od tego, do kogo jest kierowana i jaką funkcję ma spełniać.“

Tamtéž, s. 77.

⁸ Polsky Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk.

⁹ Například Jan Walc ve své knize *Wielka choroba* (2002).

vlády, s tehdejšími režimem v Polsku. Snažil se tedy Jacek Bocheński necenzurovaně, přesto zašifrovaně, psát o tehdejší situaci v Polské lidové republice?

Další podobnost mezi Konończuk a Ładan je jejich výsledný dojem z Caesarovy osobnosti. Obě se domnívají, že jsou lidé, kteří ho vnímají jako vládce, ale zároveň jsou i tací, kteří ho považují za diktátora a pohrdají jím. Ładan dává za konkrétní příklad rovnou postavu antikváře. Podle ní je možné si povšimnout, že antikvář Caesara zároveň obdivuje, ale současně ním i pohrdá.¹⁰

Dále si Ładan všimá, že Bocheński sám v knize použil hned několik ahistorismů. Tomu překladatelskému a literárnímu problému se hodlám více věnovat v kapitole o teorii překladu a překladatelských postupech, stejně tak i problematice rozpoznatelnosti, zda je daný text historickým pramenem ze *Zápisů* anebo se jedná o Bocheňského myšlenkové pochody či o slova antikváře.

Ładan také chválí Bocheňského styl psaní, například když poukazuje na to, že není nezbytně nutné používat číslice k navození pocitu hrůzy z toho, kolik lidí by Caesar sám chtěl nechat odstranit.¹¹ Bocheński zde zpřístupnil Caesarovy myšlenky a ty jsou více nežli všeríkající. Cifra už je potom vedlejší.

Práci Jacka Bocheňského se věnuje a rozebírá ji i polský autor Grzegorz Grochowski. Ve své knize s názvem *Tekstowe hybrydy: Literackość i jej pogranicza*,¹² jí věnoval druhou kapitolu.

Od Grochowského se dovídáme například i to, že kniha měla ihned po svém vydání úspěch a také, že byla dílem ceněným i jinými autory a literárními kritiky, a to především díky spisovatelskému stylu a občas i humoru. Grochowski se dále ve své práci věnuje bádání, jak správně knihu číst a jak ji správně chápat. Cituje některé ze svých kolegů, kteří rovněž reflektovali Bocheňského historické romány *Boski Juliusz* a *Nazo poeta*.

Zajímavý názor přináší Stanisław Stabryła, který se domnívá, že: „Oba romány Bocheňského jsou napsány stylem nápadně krásným. Ačkoliv je to krása poněkud chladná,

¹⁰ „... antykwariusz gardzi jednako Cezarem i Cycleronem (choć i podziwiał ich zarazem) ...“

„Antikvář pohrdá stejně Caesarem jako Cicerem (ačkoliv je zároveň i obdivuje) ...“

Pamiętnik Literacki. Anna ŁADAN. Warszawa 2012, s. 128.

¹¹ Tamtéž, s. 131.

¹² GROCHOWSKI, Gregorz. *TEKSTOWE HYBRYDY Literackość i jej pogranicza*. Toruń 2014.

neboť promlouvá více k rozumu nežli do srdce.“¹³ Není to ovšem na kráse to krásné, když se zároveň s příjemným prožitkem dokáže dotknout i rozumové stránky a předat moudrou myšlenku či sdělení?

V knize Grochowského poté následuje mnoho recenzí a názorů na téma, jak tuto knihu číst? Jak ji chápat? Co si z ní odnést? Kdyby si ji dnes vzal a přečetl současný čtenář, pochopil by ji správně? Co kdyby nevěděl zhola nic na dané téma? Podařilo by se mu správně si utvořit obraz o tomto díle? Někteří kritici, jako například Zbigniew Żabicki se domnívají, že se Bocheński zcela vyhnul všem nehistorickým narážkám a věnuje se pouze dokumentaci historických faktů. Michał Sprusiński se také domnívá, že Bocheńskiego úmyslem je pouze rekonstruovat historii jako takovou, nikoliv její případné propojení či zrcadlení v současnosti. Tím se nám ovšem ukazuje protichůdný názor například k Ładan či Konończuk, které se domnívaly, že by zde podobnost a možnost skryté kritiky tehdejšího režimu být mohla.

Domnívám se, že jedním z mnoha pochvalných hodnocení této knihy, může být i fakt, že každý, ať už běžný čtenář, či literární kritik, si z tohoto historického románu může odnést svou vlastní interpretaci, jak jsme si mohli povšimnout na výše uvedených příkladech.

Mnoho posuzovatelů Bocheńskiego díla se zaměřuje také na jeho důraz na chování jednotlivce. V podstatě celá kniha je tomuto tématu věnována.

S tvrzením Grochowského, který se domnívá, že mu slova Lisiecké připadají, jako by „odhalení špinavých her politiků, které se udály před dvěma tisíci let, bylo důkazem zvláštního ostrovtipu a odvahy,“¹⁴ lze souhlasit. Nepochybně jsou v současnosti i zajímavější témata, než je rozebírání politických her a nespravedlností, které se udály před více jak dvěma tisíci lety. Je ovšem jasné, proč Bocheński zvolil toto téma, neboť jistá

¹³ „Obydwie powieści Bocheńskiego zostały napisane stylem uderzająco pięknym, choć jest to piękność nieco chłodna, przemawia bardziej do umysłu niż do serca.

Tamtéž, s. 72, Grochowski cituje STABRYŁA, Stanisław. *Hellada i Roma w Polsce Ludowej: Recepcja antyku w literaturze polskiej w latach 1945-1975*. Krakow 1983, překlad KR.

¹⁴ „jakby demaskowanie nieczystych zagrań polityków sprzed dwóch tysięcy lat było dowodem szczególnej przenikliwości i odwagi cywilnej.“

GROCHOWSKI, Gregorz. *TEKSTOWE HYBRYDY Literackość i jej pogranicza*. Toruń 2014, s. 73. Překlad KR.

exotičnost antického Říma a Caesarova postava jsou samy o sobě natolik fascinující, že čtenáře zaujmou o to více.

Grochowski se dále ve své knize věnuje úvahám, proč se autor *Božského Julia* zabýval do-vysvětlováním vedlejších informací, které nejsou nutné. Sám to vnímá jako případnou prevenci. Je tedy možné, že Bocheński knihu doplnil těmito dodatečnými informacemi, neboť případná humorná povaha *Božského Julia* přeci jen nebyla nakonec tak zjevná?

Protichůdná úvaha je zde prezentována na příkladu Włodzimierze Maciąga, který v *Božském Juliovi* hledal příklady ahistorických a univerzálních generalizací. Grochowski se domnívá, že Maciąg v knize „viděl podobenství o univerzálním konfliktu moci, o vypočítavém pokrytci a čestném idealistovi.“¹⁵

V tomto momentě si i Grochowski povšiml, že pochopení knihy *Boski Juliusz* jednotlivými literárními kritiky může být zcela kontrastní. Jeho úvaha je zároveň podpořena názorem Ługowské, která představila východisko, že knihu *Boski Juliusz* je možné číst a chápat oběma způsoby – jako historický román z antického prostředí, i jako historiografickou metaforu, která popisuje fungování vlád podobných typů.

Tuto myšlenku jsem vyjádřila už výše, že možnosti interpretování a pochopení díla se mohou zcela rozcházet. Tomuto interdisciplinárnímu problému se budu více věnovat v teorii překladatelských postupů.

Grochowski se rovněž zabývá myšlenkou, zda „(...) kniha, která čerpá z osudů římského diktátora, nepředstavuje až tak určitý abstraktní modelový vzor konkrétního typu vlády, ale pouze jednu konkrétní vládu.“¹⁶ Na toto téma se vyjádřila i Alicja Lisiecka, která se domnívá, že se jednotliví diktátoři liší a že má každý z nich vlastní zákony.

Tato myšlenka vyvolává hodně otázek a vyžaduje hledání možných podobností. Tento názor mi přišel neobyčejně zajímavý a plně s ním souhlasím. Každý diktátor, každý diktátorský režim, každá ideologie, všichni mají své metody, své silné stránky, svou verzi nátlaku, trestů, cílů, ale také svou vlastní hrůzu a momenty, které by neměly být nikdy zapomínány, ale spíš neustále připomínány, aby se z nich lidstvo mohlo dostatečně poučit.

¹⁵ „Widział on w książce Bocheńskiego przypowieść o uniwersalnym konflikcie między żadnym władzy, wyrachowanym hipokrytą oraz uczciwym idealistą.“

Tamtéž, strana 74.

¹⁶ „(...) książka, wykorzystując losy rzymskiego dyktatora, nie tyle przedstawia pewien abstrakcyjny model określonego typu władzy, ale jakąś jedną konkretną władzę.“

Tamtéž, překlad KR.

2. Gaius Iulius Caesar

Jedno z nejslavnějších jmen na světě. Není ani nutné znát první dvě jména, ale jméno Caesar zná každý. Podobnost s titulem císaře¹⁷ není samozřejmě náhodná. Tento titul byl od Caesarova jména skutečně odvozen. I když si můžeme povšimnout, že jméno Caesar se nachází až na třetím místě ve jméně. V dnešní době odpovídá toto třetí jméno našemu příjmení. Ve starověku byla tato třetí část jmen známá jako *cognomen*, což v latině doslovně znamená spolujméno. Jméno samozřejmě zdědil od svých rodičů. Jeho otec se jmenoval Gaius Iulius Caesar¹⁸ a matka se jmenovala Aurelia Cotta. Caesar měl dvě sestry. Obě sestry se jmenovaly Julia.¹⁹

Jeden z nejproslulejších římských císařů žil v letech 100–44 př. n. l. Během svého život se vypracoval z velekněze, veřejného obhájce, přes důstojníka římských vojsk, politika až k doživotnímu diktátorovi. Nutno dodat, že Caesar byl velmi ambiciózní člověk. Za vzor a cíl srovnávání se sebou samým si vybral Alexandra Velikého. Byl rovněž skvělým řečníkem. Kompliment mu byl za to složen například od největšího řečníka všech dob, Cicera.

Caesarovy krutosti je možné si povšimnout už v jeho mládí. Během svých plaveb byl například zajat piráty, kterým slíbil, že jako odplatu, za jeho věznění se jim pomstí. Dokonce byl velice konkrétní a zmínil i způsob své pomsty a sice smrt ukřižováním. V dané situaci se ovšem setkal pouze s výsměchem, ale když se po určitém čase situace obrátila a Caesar nakonec na svou vlastní odpovědnost (neboť správce tamější provincie tento drastický způsob smrti nechtěl povolit, sám by se spokojil s prodejem pirátů do otroctví) svá tehdejší slova opravdu naplnil.

¹⁷ Titul císař ovšem není jediný. Například v Německé historii byl používán titul *kaiser*, v Byzanci se používala řecká forma *kaisar* a v některých slovanských zemích se rozšířilo označení *car*.

¹⁸ Po narození syna Caesara se jméno jeho otce rozšířilo o dodatek starší.

¹⁹ Recentní literatura o Caesarovi: RICHTER, Karel. *Ave Caesar I: Cesta vzhůru (100–62 př. n. l.)*. Praha 2014.

RICHTER, Karel. *Ave Caesar II: Na vrcholu moci (61–44 př. n. l.)*. Praha 2014.

CANFORA, Luciano. *Gaius Julius Caesar demokratický diktátor*. Praha 2007.

Poté přišel růst jeho politické kariéry. Z obyčejného římského úředníka se vypracoval až k praetorovi.²⁰ Během své karierní cesty si naklonil lid i řadu politiků a úředníků, své pozdější podporovatele. Zároveň si ovšem vytvořil nejednoho odpůrce.

Později v Hispánii se začal projevovat Caesarův um a talent pro válečná tažení a jeho velitelské schopnosti. Po jeho slavném návratu, výhře v osobních i veřejných záležitostech nakonec povstal první triumvirát, ve kterém vládl s Pompeiem a Markem Crassem. Každý z těchto tří mužů disponoval určitou vlastností, či majetkem. Dohromady měli obrovský vliv. Díky nově nabyté funkci získal Caesar ještě větší vliv, legie a provincie, hlavně ty galské.

V těchto provinciích poté pouze rozšiřoval svá území a neustále navyšoval počty svých vítězství nad jednotlivými galskými kmeny a jejich veliteli. Následovalo období mnohých bojů Caesar s keltskými kmeny. Některé menší boje Caesar sice prohrál, ale všechny větší, rozhodující, vyhrál. Vyhrané bitvy mu přinesly mnoho válečných kořistí, ze který splatil dřívější dluhy. Posléze začal budovat své vlastní vojsko. Počet jeho legií se zvyšoval a tím také rostla jeho moc a majetek. Z Řimana, pocházejícího z ne příliš dobře postavené rodiny, navíc s obrovskými dluhy z mládí, se stal jedním z nejbohatších obyvatel římského impéria. Zároveň se neustále zvyšoval počet jeho podporovatelů, mezi nimiž byly přední osobnosti starověkého Říma. O vojenských taženích v Galii dokonce sám Caesar napsal knihu s názvem *Zápisky o válce galské*. Tato kniha je rozhodně velice zajímavý historický pramenem a zdrojem Caesarových myšlenkových pochodů, názorů a informací ohledně bojů s galskými kmeny.²¹

Poté se Caesarova politická situace začala komplikovat, de facto se rozpadl triumvirát²² a někdejší spojenci teď byli buďto mrtví anebo se z nich zrodili noví protivníci. Série těchto událostí propukla v Římě v občanskou válku. Caesar, který se vracel z Galie s vojskem, které do počtu nemohlo konkurovat vojsku římského Senátu, ovšem ani bojovat nemusel. Pompeius, ač s početní převahou vojáků, proti Caesarovi nevytáhl. Zatímco Caesar pronásledoval Pompeia, který i se senátory a vojskem uprchl z Říma, vládnutím v Římě pověřil Lepida a ve zbytku Itálie Marka Antonia. Caesar Pompeia nakonec dostihl

²⁰ Funkce dvou nejvyšších římských úředníků ve starověkém Římě.

²¹ CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Překlad Jan Kalivoda. Praha 2009.

CEZAR, Gajusz Juliusz. *O Wojnie Galijskiej*. 2002. Dostupné z <http://historia.phw.org.pl/wp-content/uploads/Cezar.%20O%20wojnie%20galijskiej.pdf>.

²² Triumvirátem v tomto kontextu je myšlen první triumvirát. Později vznikl triumvirát ještě druhý, složený z Marka Antonia, Octaviana Augusta a Lepida. Tento triumvirát vznikl deset let po rozpadu toho prvního.

v Řecku, bojoval s ním v bitvě u Farsálu a vyhrál. Pompeius ovšem opět uprchl, a tak ho Caesar pronásledoval až do Alexandrie. Pompeius byl nakonec zavražděn egyptským vládcem, který se obával Caesara a Caesarovi byla později na uvítání předána pouze Pompeiova hlava. Egyptský vládce se ovšem Caesarovi nezavděčil, jak očekával, naopak Caesar tímto jeho činem nebyl vůbec potěšen. Ostatky svého poraženého protivníka nechal se všemi poctami převézt zpět do Itálie. Následoval pobyt Caesara v Egyptě, kde dopomohl na trůn Kleopatře, která se později stala matkou jeho syna,²³ pozdějšího egyptského krále.

Po odchodu z Egypta Caesar podnikl několik tažení, například do Malé Asie, Afriky či Hispánie. Porážka všech Pompeiových spojenců a synů je považována za konec republiky.

Po návratu do Říma byl Caesar prohlášen diktátorem. Zároveň ustanovil i svého nástupce, adoptivního syna Augusta. Caesar sám se považoval za rovného nejen králům, nýbrž i bohům.

Pozdější Caesarovy vrtochy a rozmary proti němu čím dál více obracely senátory i jiné politiky. Ač nezhálel, co se zákonodárných činností týká, neustále pracoval na reformách, kodifikacích zákonů apod. Rozšiřoval Řím, zaopatřil veterány i římské obyvatelstvo. Všemi těmito kroky si Caesar získával římský lid čím dál více na svou stranu.

Následovalo více, ať už reálných či domnělých, projevů neúcty, které se senátoři rozhodli již dále nerespektovat. Skupina Caesarových vrahů byla početná. Čítala jak nepřátele, tak přátele. Dokonce i velmi blízké přátele jako byl nechvalně známý Brutus.

Caesar zemřel v Pompeiově divadle na březnové idy. Počet jeho vrahů, či poslední slova zůstávají dodnes cílem mnoha domněnek.

Ve své závěti myslel Caesar i na římské občany. Ti po pohřbu částečně pomstili smrt Gaia Iulia Caesara. Někteří z jeho vrahů byli pouze vyhnáni, jiní zabiti.

Během období druhého triumvirátu byl Caesar senátem prohlášen za božského Julia, o čemž koneckonců hovoří jasně už název mnou vybrané a překládané knihy. Triumvirové poté dopadli poslední z Caesarových vrahů a definitivně pomstili jeho vraždu.

O Caesarově vládě vznikl velice zajímavý článek, který pochází od profesora Roberta S. Mioly. Hned při první zmínce profesor Miola cituje italského politika a představitele renesančního humanismu, Coluccia Salutatiho, který vnímal Caesarovu

²³ Ptolemaios XV. Kaisarion – druhé ze tří dětí Julia Caesara. První byla dcera Julie, třetí adoptovaný syn Gaius Iulius Caesar Octavianus, více známý jako Augustus.

osobnost, jako vládce laskavého, který žil a pracoval pro svou zemi. Jeho vrahy oproti tomu odsoudil, stejně jako Dante, do nejnižších pekelných sfér.²⁴

Francisco Suárez, španělský teolog, filozof a právník, rovněž taky člen jezuitského řádu, který žil na přelomu 16. a 17. století, měl na Caesara úplně opačný názor. Považoval ho spíše za svrchovaného vládce, který vládne prostřednictvím násilí a tyranie. Caesarovu vraždu schvaloval a také sdílel a podpořil Cicerova pochvalná slova, určená Brutovi a Cassiovi, za jejich odvážný skutek.²⁵

Dále zde uvedu názory jiných historických učenců. Jan ze Salisbury, mj. středověký diplomat, scholastický filozof a právník, který sdílel podobný názor jako John Milton, anglický intelektuál a politik. Oba nazvali styl Caesarovy vlády za tyranii, stejně tak některé jeho činy a skutky. Zároveň podotkli, že i Caesar měl několik předností a kladných vlastností. Jeho vraždu a vrahy odsoudili.

Jsem toho názoru, že jejich pohled na Caesarovu, nepochybně velmi komplikovanou a komplexní osobnost, je nevhodnější. Domnívám se, že názorů na Julia Caesar je nespočet a žádných z nich není ani zcela špatný, ani zcela správný. V dnešní, již o mnoho staletí pozdější době, je nemožné s přesností hodnotit jeho dějinnou úlohu v historii.

V tomto článku dále se naskýtá jedinečný pohled na potenciální vývoj názorů a myšlenkových pochodů. Na počátku je na Caesara nahlíženo jakožto na tyranského despota, jehož smrt je oslavována. Později se ovšem dostáváme k protichůdnému názoru a Caesarova smrt si žádá odplaty a zadostiučinění.

Tento vývoj událostí a změny názorů jsou podivuhodné, neboť se domnívám, že Caesar po své smrti již nepochybně nemohl nic učinit, aby odčinil své předchozí jednání a skutky. Jak je tedy možné, že obyčejný lid nakonec změnil názor a pomstil diktátorovu smrt zabitím nebo vyhnáním jeho vrahů? Je možné, že došlo pouze k nepochopení dříve používaného termínu diktátor? V antice měl tento termín poněkud jiný význam, než ho má dnes. Beze sporu by se nám dnes s termínem *diktátor* spojila novodobější jména. Je ovšem možné, tyto diktátory srovnávat s Caesarovou vládou? Miola ve své práci čerpá i z děl antických klasiků, jakými jsou například Aristoteles nebo Platon, ale i od autorů

²⁴ „(...)Dante's consignment of the traitors Brutus and Cassius to the lowest circle of hell.“

Renaissance Quarterly. Robert S. MIOLA. Cambridge 1985, s. 272, překlad KR.

²⁵ „(...) lauded the assassination, and seconded Cicero's praise of Brutus and Cassius's courage.“

Tamtéž, překlad KR.

novodobějších, zmiňuje například scholastického filozofa Jiljího Římského. Všichni tito výše zmínění učenci se zabývali popisem a charakteristikou diktátorských vladařů.

Další náhled na Caesarův odkaz a celkové chápání jeho osobnosti jsem hledala v knize *Julius Caesar in Western Culture*. V této knize jsem se zaměřila pouze na první část. První část je hodnocení Julia Caesara Christopherem Pellingem, britským profesorem a klasickým učencem.

Hned ze začátku kapitoly s názvem Hodnocení Julia Caesara, se Christopher Pelling věnuje hodnocení Caesara kdysi a Caesara dnes. Pelling se, podobně jako jeho kolegové nebo jiní učenci, domnívá, že přesné určení Caesarovi osobnosti, toho, kým býval není možné, neboť dle jeho slov Caesar „vždy byl postavou velmi nejasnou a dvojznačnou.“²⁶

Také Pelling jde ve stopách svých kolegů a jeho první příměr směřuje k Shakespearovi jako například Robert S. Miolou. Na uvedeném příkladu ze Shakespearova dramatu *Julius Caesar* nám Pelling ukazuje, jak Caesarovi vrazi dospěli k rozhodnutí, že jediná zbývající možnost, je Caesara odstranit. Musel být eliminován, neboť se báli jeho následného nárůstu moci a všeho toho, čím by se ještě potenciálně mohl stát. Vraždu samotnou nazvali preventivním úderem.

Christopher Pelling se také zaměřuje na vnitřní rozpor a sebe-přesvědčování Bruta, pro kterého vražda Caesara nebyla snadná. Brutus byl jedním z Caesarových nejbližších přátel, některé zdroje jejich vztah považují za téměř rodinný, a sice jako otce a syna. Caesar ale Brutovým otcem nebyl, jak bývá někdy mylně uváděno.

Pelling srovnává jisté momenty ze Shakespearovy hry s reálnými historickými událostmi.

Nadále se Pelling věnuje myšlenkám o tom, jak bude vypadat situace po tom, co bude despota zabit. Skutečně se budoucí vrahové domnívají, že vše, co stačí k nastolení svobody, je vražda současného vladaře? Pellingův názor se příliš nerozchází s mnou výše popsanými historickými fakty. Jak už jsem se dočetla a dozvěděla z jiných knih a článků, po Caesarově vraždě mír a svoboda skutečně nenásledovaly. Místo toho byl Řím sužován strachem, chaosem a v neposlední řadě další občanskou válkou. Ani Caesarovi vrazi nedopadli o moc lépe.

Zajímavou se mi jeví Pellingova myšlenka, že čtenáři této knihy budou schopni za dekádu, či dvě sami posoudit, zda je stále možné srovnávat dva zcela odlišné protipóly

²⁶ „Julius Caesar had always been an equivocal figure (...).“

WYKE, Maria. *Julius Caesar in Western Culture*. New Jersey 2006, s. 3. Překlad KR.

Caesarovy osobnosti. Poukazuje zde především na divadelní a filmová zpracování, která se spíše přiklánějí na Brutovu stranu. Dále se Christopher Pelling vrací, k již tolikrát zmiňovanému tématu, a sice přenesení podobností mezi Shakespearovou tragédií a diktátorskou vládou do naší doby. Dozvídáme se, že Caesar byl několikrát připodobňován k vůdčím osobnostem jednotlivých historických momentů. „Byla tu divadelní inscenace z roku 1937 od Orsona Wellese, kde Caesar vypadal jako Mussolini; byla tu verze z roku 1968, kde se Caesar podobal generálu de Gaulle – slabému starému muži, ale spiklenci se před ním přesto krčili strachy; bylo i ztvárnění Caesara z roku 1980, kdy připomínal Fidela Castro (hrané v Miami, a zde opět již dříve existující názory diváků, deformovali a pokroutili morální vyznění tohoto díla); byla i inscenace z roku 1993 z Londýna, v níž Caesara hrála žena podobná tehdejšímu ministerskému předsedovi.“²⁷

Caesar byl samozřejmě znázorňován i v českém kulturním prostředí. O jeho osobnosti vznikla například divadelní hra od Voskovce a Wericha s prostým a všeříkajícím názvem Caesar. Toto ztvárnění Caesara bývá připodobňováno k Mussolinimu.

Z polských rozborů Caesara bych ráda upozornila na článek Romana Kamienika *O wstępie do przekładu "Wojny Gallijskiej" Cezara i znajomości Cezara w Polsce*.²⁸ V tomto článku se dovídáme o dalších možných recenzích a dílech pojednávajících o Caesarovi nebo zmiňující jeho život. Také se dozvídáme, že na překladu knihy, by se mimo překladatele podílet i filolog, který by knize dodal i literárně zajímavé prvky, což je dle mého názoru pro překladatele zásadní informace. Následně zde autor cituje Morawského, který se domnívá, že Caesar byl správně jmenován jako jeden z předních autorů říše

²⁷ „There was the 1937 production of Orson Welles, with Caesar looking like Mussolini; there was the 1968 version with Caesar resembling General de Gaulle – a weak old man, but the conspirators quail before him all the same; there was the 1980s presentation of a Caesar recalling Fidel Castro (played in Miami, and there again the audience’s pre-existing views distorted the moral balance of the piece); there was the 1993 production in London when Julius Caesar was played by a prime-ministerial-looking woman.“

Tamtéž, strana 5, překlad KR.

²⁸ KAMIENIK, Roman. *O wstępie do przekładu "Wojny Gallijskiej" Cezara i znajomości Cezara w Polsce*. *Rocznik Lubelski* (online). Warszawa 1983-1984. Dostupné z https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1983_1984-t25_26/Rocznik_Lubelski-r1983_1984-t25_26-s177-187/Rocznik_Lubelski-r1983_1984-t25_26-s177-187.pdf.

římské, se kterým by se měli studenti seznámit během svého studia. Při pozdějším čtení tohoto článku se nám představí například srovnání četnosti čtení jednotlivých antických spisovatelů. Můžeme tedy porovnat, jestli Caesar byl nebo nebyl mezi nejvýznamnějšími autory tohoto období, kteří se probírají mezi žáky a studenty. Kamienik se dále věnuje rozboru stylu Caesarových Zápisků, který jak už vím z vlastního předchozího rozboru tohoto nejznámějšího Caesarova díla, styl jeho *Zápisků* je „jednoduchý a jasný, neurazí přílišnou ozdobností; je to jazyk čistý, elegantní, literární, bez archaismů (...).²⁹ Následují příklady recenzí a pochval od antických učenců, některé z nich už byly zmíněny výše, například od Cicera.

V závěru Kamienik dochází k přesvědčení, že (...) Caesar nebyl autorem podceňovaným, nepatřil k nedoceňovaným autorům. Jsem přesvědčen, že až do roku 1939 byl autorem, který byl čten ve školách a vždy figuroval v popředí, (...).³⁰

Velmi zajímavou je i myšlenka Konika, na kterou zde autor upozornil. Dle Konika se Caesar uchoval v podvědomí lidí hlavně díky milostné aféře s Kleopatrou, a zvláště pak kvůli své smrti. S tímto tvrzením obou autorů se zcela shodují. Myslím, že by bylo vhodné dodat ještě římskou říši, ale tyto tři atributy nepochybně vytvářejí nejznámější Caesarův obraz, který se uchoval přes staletí.

Je tedy zřejmé, že Caesarův odkaz, a dokonce i jeho nejednoznačné morální zařazení představuje živé téma až do současnosti.

Jelikož se jedná, jak je už výše mnohokrát zmíněno, o jméno známé tak moc, že si uchovalo svou slávu po dvě tisíciletí a přes desítky generací, známé tak moc, že není člověka, který by v Evropě toto jméno neznal, s největší pravděpodobností zůstane Caesarova osobnost stálým námětem všemožných zpracování.

²⁹ „Styl pamiętników jego jest prosty i jasny, nie razi przesadną ozdobnością: język czysty, wytworny, wyrobiony pod względem literackim, wolny od anarchizmów (...).“

Tamtéž, překlad KR.

³⁰ „Jestem przekonany, że aż po rok 1939 był on autorem szkolnym i figurował zawsze w czołówce lektur (...).“

Tamtéž, překlad KR.

3. Zasazení knihy do kontextu

Cílem této práce není encyklopedicky přesné popsání všech autorů a jejich děl v jednotlivých časových obdobích či literárních směrech. Považuji ovšem za nezbytné se alespoň okrajově těchto jednotlivých zařazení, pro větší představu okolností vzniku díla a momentální situace autora, dotknout. Jelikož je tato práce postavena na historickém románu, budu zmiňovat pouze díla prozaická a díla psaná o historii.

3. 1. Zasazení knihy do polského kontextu

3. 1. 1. Polský historický román první poloviny 20. století

V první polovině 20. století v Polsku doznívá období realismu, pozitivismu a modernismu. Jde o pozdní období Henryka Sienkiewicze, který v roce 1905 obdržel Nobelovu cenu za literaturu. Jeho dílo *Quo Vadis* (1896) budu později srovnávat s dílem Jacka Bocheňského *Božský Julius*, neboť je toto dílo zasazeno do období následujícím těsně po Caesarovi. Jelikož Sienkiewicz psal historické romány, některé dokonce zaměřené na období římského impéria, je vhodný pro literární komparaci se svým pozdějším kolegou.

Do této epochy můžeme jmenovat i dalšího spisovatele počátku 20. století, a sice Bolesława Prusa, jenž se jakožto pozitivistický autor proslavil svými novelami, povídkami a romány. Díla Bolesława Prusa zasahují ovšem ještě dál nežli do období antického Říma, dostáváme se do dob starověkých faraonů (jeho kniha *Faraon* z roku 1895 pojednává o fiktivním faraonu Ramsesovi XIII.).

Na přelomu 19. a 20. století se objevuje i hnutí Mladé Polsko (Młoda Polska). Literární autoři tohoto hnutí tvořili zejména v symbolistickém a dekadentním stylu. Dále pak jim byl vzorem i filozof Arthur Schopenhauer. Mezi typické reprezentanty Mladého Polska můžeme zařadit například Władysława Reymonta, který je mimo jiné také držitelem Nobelovy ceny, konkrétně z roku 1924. I on je autorem historických románů, například trilogie s názvem *Rok 1794* (1911), ale tato trilogie se už od námi srovnávaného období římského impéria poněkud vzdaluje, neboť popisuje dobu kolem povstání Tadeusze Kościuszka a je zde i náhled do Paříže konce 18. století. Nelze nezmínit i všestranného umělce, renesančního člověka Stanisława Wyspiańskiego, který byl mj.

hlavně dramatikem. I on se zabýval antickou tematikou, z jeho tvorby zmiňme alespoň díla *Powrót Odysa* (1907), *Achilleis* (1903), *Meleager* (1899).

Dalším polským prozaikem, který psal mj. historické romány je Stefan Żeromski. Jeho dílo *Popioły* (1904) je zasazeno do období napoleonských válek.

Další větší literární érou bylo v Polsku období meziválečné.

Mezi autory historických próz tohoto období patří například Zofia Kossak, která je autorkou čtyřdílného historického románu *Krzyżowcy* (1935). Tato série pojednává o událostech kolem roku 1095. Dalším spisovatelem, který se zabýval psaním historických románů byl Teodor Parnicki. Od Parnického zaujme především román s názvem *Aecjusz, ostatni Rzymianin* (1937), neboť toto dílo je opět situováno do antického Říma, přesněji do 5. století n. l.

I v poválečném období vznikaly historické romány. Antoni Gołubiew psal knihy například o počátcích polské státnosti a Boleslavu Chrabrém.³¹ Další spisovatelem tohoto období byl Karol Bunsch, který psal o dynastii Piastovců,³² poté o Jagelloncích,³³ ale například i o Alexandru Velikém.³⁴

3. 1. 2. Polská historická próza druhé poloviny 20. století

Poté se dostáváme do éry mezi lety 1950–1956. V těchto letech se polská literatura vydala dvěma směry. První se vrátil k polským klasikům, znovu se začaly vydávat knihy například Mickiewicze nebo Sienkiewicze.

Témata historických románů byla poplatná této době, a hlavně komunistické ideologii. Zdůrazňovala se témata boje lidu proti vrchnosti, boje Poláků proti utlačovatelům, zejména pak boje s Němci a Křižáky, zatímco historické konflikty s „bratským“ Ruskem byly spíše tabu.

³¹ *Bolesław Chrobry* (1947).

³² Např. *Dzikowy skarb* (1945), *Ojciec i syn* (1946), *Imiennik – Miecz i pastorał* (1949) atd.

³³ *O Zawiszy Czarnym opowieść* (1958), *Warna 1444* (1971).

³⁴ *Olimpias* (1955), *Parmenion* (1967), *Aleksander* (1967).

Vznik knihy Jacka Bocheńskiego *Boski Juliusz* spadá do období relativního politického uvolnění konce 50. let. Během těchto čtyř let, došlo v Polsku k uvolnění cenzury a rozkvětu literatury. Četně se začaly překládat knihy a práce, které doposud nemohly vyjít, zvláště pak ze Západu. V Polsku se začala objevovat i díla emigračních autorů. Ti, kteří v období stalinismu přestali se svou tvorbou, mohli začít znovu svá díla vydávat.

Uvolnění politického a společenského napětí ovšem nevydrželo dlouho. Před začátkem 60. let se opět začala vracet cenzura, mnoho autorů ukončilo svou činnost nebo jim byla jednoduše zakázána. V roce 1964 se 34 polských intelektuálů semklo a napsalo tehdejšímu předsedovi vlády dopis známý jako *List 34*.³⁵

Co se týče románů s historickou tematikou z tohoto politicky a společensky vypjatého období, je třeba zmínit alespoň *Bramy raju* (1961) od spisovatele Jerzyho Andrzejewského. Jde o další historický román s křížáckou tematikou, tentokrát o dětských křížových výpravách v roce 1212. V sedmdesátých letech vliv cenzury v literatuře stále sílil. V tvorbě pokračovali někteří již zmínění autoři, jako například Jerzy Andrzejewski nebo Teodor Parnicki.

V 80. letech se řada oficiálních, režimních autorů zaměřovala spíše na neutrální, politicky nekonfliktní témata, s nimiž by neměla problém cenzura (mezi nimi i témata ze vzdálenější historie), zatímco autoři exilové a zakázaní, publikující v tzv. druhém oběhu (samizdatu)³⁶ považovali za svou povinnost vyjadřovat se zejména k aktuálním otázkám polské politiky a společnosti.

Po roce 1989 se objevila řada nových autorů, kteří se historickým tématům ve svých prózách věnovali, včetně těch nejúspěšnějších, jako je Olga Tokarczuk, nejnovější polská laureátka Nobelovy ceny za literaturu (2018). Tokarczuk je autorkou děl *Prawiek i inne czasy* (1996), *Dom dzienny, dom nocny* (1998) *anebo například Bieguni* (2007).

Zajímavým fenoménem je v současnosti stále velmi oblíbené mísení historického románu s žánrem fantasy. Řada jeho úspěšných představitelů (Andrzej Sapkowski, Jakub Ćwiek) využívá kulisy starověku či středověku a řadu prvků z mnoha evropských kultur a mytologií.

³⁵ Dopis 34 polských intelektuálů předsedovi vlády, ve kterém dali najevo svůj nesouhlas s cenzurou.

³⁶ Samizdat – vlastní vydání, většinou opisované ručně nebo na psacím stroji. Jedná se o způsob, kterým autoři obcházeli cenzuru během vlády ideologických režimů.

4. Porovnání historických románů

4. 1. Srovnání knihy *Boski Juliusz* od Jacka Bocheńskiego s knihou *Quo Vadis* od Henryka Sienkiewicze

Rozhodla jsem se začít srovnáním těchto dvou knih polských autorů. Domnívám se, že zde najdeme nejvíce podobností, a to nejen díky tomu, že oba autoři psali o římském impériu. Kniha *Quo Vadis* byla poprvé vydána v roce 1896, což je 65 let před prvním vydáním knihy *Boski Juliusz*. Jsem téhož názoru, že knihy lze srovnávat i napříč staletími, což je zde tudíž necelých sedm dekad. Srovnání se také nabízí proto, že Sienkiewiczovo *Quo Vadis* patří přinejmenším od chvíle, kdy autorovi byla udělena Nobelova cena, mezi nejznámější a nejprekládanější polské romány, a není pochyb, že se i Jacek Bocheński s tímto „archetypem“ musel ve své tvorbě nějak vypořádat.

Kniha *Quo Vadis* nás bere zpět v čas, konkrétně do období vlády římského císaře Nera, který vládl v prvním století našeho letopočtu, konkrétně v letech 54-68. Tudíž mezi vládou Nera a Caesara bylo necelých dvě stě let.³⁷

Při zmínce o Nerově vládě se nejednomu člověku vybaví hlavně strach a tyranie, což není tak úplně přesné. I Nero byl totiž vládcem s uměleckým zaměřením, zaměřoval se na kulturu, zejména pak na divadelní a výtvarné umění.

Zde je již možné pozorovat první podobnost těchto dvou císařů. Caesar, i přes své nesčetné znázorňování, jakožto oblíbeného a vřelého císaře, byl ve své podstatě spíše blíže opaku. Konec konců, za svou nastolenou diktaturu přeci jen zaplatil cenu nejvyšší.³⁸ Bylo by vhodné srovnat tyto dva císaře představené v dílech polských autorů z psychologického hlediska, ale na to se necítím být dostatečně kvalifikována. Proto pouze podotknu, že oba titulní hrdinové těchto knih jsou velmi kontroverzními postavami. Caesar, který je v *Božském Juliovi* představen jakožto vynikající stratég, a nejen válečný taktik. Nero, který

³⁷ Vazbami této dynastie se zabývat detailněji nebudu. Pro představu a z čistě historické zajímavosti je snímek této dynastie uveden v příloze číslo 1.

³⁸ Caesarova vražda, která se odehrála v den Id březnových, kdy se republikáni rozhodli ukončit jeho krutovládu hromadným útokem na Caesarovu osobu.

RICHTER, Karel. *Ave Caesar I: Cesta vzhůru (100–62 př. n. l.)*. Praha 2014.

je v *Quo Vadis*, v podstatě představen jako psychopat, který nechá zapálit své vlastní město a poté hledá, na koho by svalil vinu svého vlastního činu.

V knize *Quo Vadis* se nám představuje také milostná zápletka, kterou najdeme rovněž v knize *Božský Julius*. Milostná zápletka se v případě *Quo Vadis a Božské Julia* netýká ani jednoho z císařů, jde o vedlejší dějovou linii. V *Quo Vadis* jde o mladé Římány, pravděpodobně postavy vymyšlené Sienkiewiczem. Zatímco v knize *Božský Julius* jde o milostný příběh mezi Catullusem a Lesbií. Catullus byl básník, pocházející z Verony. Jedná se tedy o reálný základ tohoto milostného příběhu. Catullus se v knize vyskytuje i dále, jakožto Caesarův protivník. Jejich spor ovšem později končí smířením.

Důležitou tématickou linkou je také situace a postavení nejstarších křesťanů.

Knihy *Božský Julius* nám spíše představuje onen známý pojem *Kult osobnosti*, Caesarovo politické a vojenské jednání, momenty jeho vyjednávání s nepřáteli, jeho promyšlené taktiky, podrobnosti jeho válečných tažení za cílem zvětšení svého impéria. Již zde je viditelný rozdíl mezi knihami. Jedna, zaměřena spíše na fakta a realie z období Caesarova vzestupu, která nám navíc ukazuje toto období spíše z toho funkčního politicko-vojenského úhlu, a druhá, která je zacílena na zobrazení Nerovy vlády, jeho rozmarů a milostného příběhu dvou mladých obyvatel impéria. *Boski Juliusz* se více drží pravdy a historických pramenů a faktů, zatímco Sienkiewicz dal ve své knize prostor spíše svým spisovatelským kvalitám a myšlenkám.

Dále zde máme zdroje a vznik děl. Název *Quo Vadis* nás odkazuje na svátého Petra.³⁹ Název knihy *Božský Julius* nám odhaluje, kdo je hlavní postavou knihy a částečně i její obsah. Že se Caesar dočkal své „božskosti“ je zjevné už jen díky tomu, jak dlouho po jeho smrti se o něm stále mluví. Jméno Caesar je tedy nesmrtelné. Caesar je tím pádem božský.

Dále bych se zastavím u článku z vědeckého časopisu s názvem *Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego*. Autorkou tohoto článku je Danuta Krzyżyk.

V první kapitole posuzuje Krzyżyk míru reality a fikce v *Quo Vadis*.

Krzyżyk následně cituje Roberta Wiśniewského, který v rozhovoru objasnil okolnosti vzniku díla *Quo Vadis*. Robert Wiśniewski zde popisuje, jaká díla si Sienkiewicz přečetl jako předpřípravu psaní vlastní knihy. Například díla od Tacita, římského historika, který je považován za jednoho z největších antických dějepisců. Dále pak díla od Suetonia,

³⁹ V době Nerovy vlády byli pronásledováni křesťané. Svatý Petr byl donucen odejít z Říma. Při svém odchodu se mu zjevil Ježíš a Petr se ho zeptal: „Quo Vadis, Domine?“ v překladu „Kam kráčíš, Pane?“ Odtud název díla.

dalšího významného antického učenice nebo Plinia mladšího, který byl rovněž historikem. Wiśniewski rovněž poukazuje na jednotlivé části, kdy je patrné, že Sienkiewicz citoval Tacita nebo Pliniuse mladšího. Jedná se o fragmenty popisující křesťany a jejich víru, ale také jejich pozdější upalování Neronem.

Dále se v tomto interview dozvídáme, že Sienkiewicz rovněž konzultoval historické události s tehdejšími historiky,⁴⁰ například s Kazimierzem Morawským, historikem, tehdeším rektorem Jagellonské univerzity a prezidentem Polské akademie věd a umění.

Wiśniewski rovněž zdůvodňuje, že to, co Sienkiewicz napsal, se nijak zásadně nerozchází s tím, co lidé na konci 19. století věděli o antickém Římě a Neronově vládě. Jak tedy Wiśniewski v závěru shrnul, Quo Vadis je sice krásná literatura, psaná krásným jazykem, ale i Sienkiewicz se snažil držet i historických faktů a příliš se od nich nevzdalovat.

Zde si můžeme povšimnout další podobnosti mezi porovnávanými autory. I Jacek Bocheński v *Božském Juliovi* čerpal z historických zápisků a jiných historických děl popisujících situaci v tehdeším Římě. Oba autoři se snažili poutavým a zajímavých způsobem a svým literárním umem zaujmout čtenáře, aby si přečetli knihy, které popisují dané historické fakty a události.

V další části rozhovoru s Robertem Wiśniewskim se dozvídáme, že historikové antického Říma, Tacitus a Suetonius zde pravděpodobně sehráli poněkud větší roli. Od Wiśniewského se dozvídáme, že neměli císaře Nera v přílišné oblibě, další společný fakt, který nám ukazuje podobnost mezi Caesarem a Neronem. Ani Caesar se netěšil oblibě senátorů, v jeho případě to došlo tak daleko, že se ze senátorů stali jeho vrahové. Nero se zabil sám, ovšem neudělat to, je vysoce pravděpodobné, že by ho smrt, rukou nebo rozkazem senátorů čekala také.⁴¹ Chtěla bych se vrátit k tomu, jakou roli sehráli Tacitus a Suetonius, jakožto antičtí historikové, ve stvoření obrazu o císaři Neronovi pro budoucí generace. Wiśniewski zde vyjádřil nesouhlas proti dojmu, který tyto historikové vytvořili. Jelikož tento senátor a antický polyhistor byli oba dějepisci, je podle Wiśniewského velmi pravděpodobné, že

⁴⁰ Interview s Robertem WIŚNIEWSKÝM, historik pozdní antiky, 15. 11. 2016, online z <https://dzieje.pl/wideo/dr-robert-wisniewski-sienkiewicz-przed-quo-vadis-odrobil-prace-domowa-przeczytal-dziela>.

⁴¹ Nero byl Senátem prohlášen za nepřítele lidu a potom, co by byl dopaden na něj čekal trest, který by znamenal jeho smrt.

projevili vlastní nelibost k Nerovi a snažili se ho jednoduše zdiskreditovat. Je zjevné, že Neronova postava ať už historická, či literární není ani v jednom případě kladná, ale nám se do rukou dostávají pouze názory na jeho osobnost pocházející od jeho nepřátel. Zde si můžeme povšimnout rozdílu mezi Nerem a Caesarem, neboť na Caesara napříč staletími putují i kladné názory. Celkový dojem z Caesarovy osobnosti bývá častokrát, zvláště pak mezi lidmi, kteří se nezajímají o historické fakty a nečerpají z historických pramenů, kladný, někteří Caesara dokonce považují za dobrého a laskavého vládce. Je možné, že Caesarova nejednoznačná povaha a nejasné charakterové zařazení jeho postavy do historického kontextu z něho dělá jakéhosi dvojakého vládce? Jelikož není možné přesně určit jeho výsledný dojem na ať už tehdejší římské obyvatelstvo nebo současnou populaci, záleží to zjevně na chápání každého jednotlivce. Kdežto Nero byl znevážen historiky své doby, jak se vyjádřil Wiśniewski: „Není to kladná postava, ale jeho obraz utvořený římskými historiky spíše připomíná obraz skandalisty ze současného bulvárního tisku.“⁴²

Závěrem souhlasím s Wiśniewským, který se vyjádřil, že „(...) si musíme pamatovat, že cílem Sienkiewicze nebylo napsání vědecké práce, ale románu.“⁴³ Což je názor velice podobný tomu, který vyjádřili literární kritici a posuzovatelé knihy *Boski Juliusz*. I Bocheński se snaží držet pravdy a čerpá ze *Zápisů*, ovšem primárním cílem obou autorů bylo napsat zajímavý a čtivý historický román, nikoliv vědeckou práci přesně popisující antický Řím a jeho společnost.

Danuta Krzyżyk ve svém článku následně řeší, zda je pravdou či fikcí, že císař Nero nechal zapálit Řím. Těmito detailnějšími úvahami Krzyżyk se nehodlám příliš zabývat, jelikož naším cílem je srovnání Caesara s Nerem, a ne hloubkový rozbor Nerova života a jeho skutků. Každopádně tato myšlenka a následné popsání chování císaře Nera po požáru: „Když se požár rozšířil, císař se vrátil do Říma za účelem poskytnutí humanitární pomoci občanům, na což jim přidělil prostředky z vlastní pokladny. Rovněž pro oběti nechal otevřít palác a taktéž jim zajistil stálý přísun potravin. Když požár skončil, Nero vypracoval nový plán města. Tento plán měl splňovat bezpečnostní normy. Aby se

⁴² „Nie jest to postać pozytywna, ale jego obraz stworzony przez rzymskich historyków przypomina obraz skandalisty ze współczesnej prasy brukowej.“

Instytut Adama Mickiewicza. *Culture.pl* [online]. Warszawa 16. 11. 2016. Dostupné z: <https://culture.pl/pl/artykul/sienkiewicz-w-quo-vadis-odbiegl-od-faktow> překlad KR.

⁴³ „(...) ale pamiętajmy że jego celem nie było napisanie tekstu naukowego, ale powieści.“
Tamtéž, překlad KR.

zabránilo šíření ohně, plánoval budovy postavené z cihel.“⁴⁴ Zde se nám ukazuje další podobnost Nera s Caesarem. Oba mysleli na své poddané. Na své obyvatele Caesar myslel i ve své závěti, Nero se jim zase snažil pomoci po požáru města. Je tedy možné, že krutí byli tito vladaři pouze v očích svých nepřátel? Že to byli většinou mocní senátoři nebo historikové a spisovatelé, kteří tento jejich obraz tímto způsobem předali následujícím generacím?

Závěrem tedy vidíme, že oba spisovatelé utvořili obraz Římského impéria, vzdálený od sebe dvě stě let, ovšem pod nadvládou velice podobných diktátorských typů.

Do podrobnějšího psychologického srovnání Caesara a Nera se pouštět nebudu, neboť se k tomu necítím být vhodně kvalifikována. Každopádně se domnívám, že se mi alespoň okrajově podařilo nastínit dobu a vládu obou římských císařů a dále pak i okolnosti, za kterých se Sienkiewicz a Bocheński připravovali ke psaní svého díla. Nepochybně bychom mohli o takto zajímavých osobnostech napsat a říct více, ale to není záměrem této práce. Osobnost Caesara navíc již byla krátce představena výše.

4. 2. Srovnání knihy *Boski Juliusz* od Jacka Bocheňského s knihou *Faraon* od Bolesława Pruse

Druhou knihou, kterou budu srovnávat s knihou *Boski Juliusz* je kniha *Faraon* od dalšího polského autora Bolesława Pruse.

Prus, který se, jak bylo již zmíněno výše, řadí mezi přední představitele pozitivismu a kritického realismu, nejprve vydával román po částech⁴⁵ v *Tygodniku Ilustrowanym*.⁴⁶

Stejně jako u Bocheňského a Sienkiewiczze se i u Pruse literární kritici a čtenáři jeho románu podívovali nad volbou prostředí. A stejně jako u obou předešlých polských autorů i u něj se začaly objevovat domněnky o tom, zda jeho volba prostředí nezrcadlí dobovou

⁴⁴ „Kiedy pożar się rozprzestrzenił, cesarz wrócił do rzymu w celu udzielenia mieszkańcom pomocy humanitarnej, na którą przeznaczył środki z własnego skarbcu. Otworzył również pałac dla poszkodowanych, a także zapewnił stałą dostawę żywności. Kiedy pożar dobiegł końca, Neron opracował nowy plan miasta. Miał on spełniać standardy bezpieczeństwa. Aby zapobiec rozprzestrzenianiu się ognia, zaplanował budowę domów z cegły.“

Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego. Danuta KRZYŻYK. Katowice 2012, s. 12.

⁴⁵ Stejnou formou z počátku vycházel například i Sienkiewiczův román *Quo Vadis*, ve varšavských novinách s názvem *Gazeta Polska* mezi lety 1895–1896.

⁴⁶ Polský týdeník, který byl vydáván ve Varšavě v letech 1859 až 1939.

politickou situaci v Polsku. Ovšem stejně jako jeho kolegové, tak ani Prus žádnou z těchto domněnek nepotvrdil. Z práce Diany Kabeleové se ovšem dozvídáme, že nejen ona, ale i například literární historik Karel Krejčí, se domnívají, že Bolesław Prus skutečně ve své práci reflektoval tehdejší politické rozpoložení Polska. Což je další společná věc, kterou Prus s Bocheńským sdílejí.

Stejně jako Bocheński a Sienkiewicz i Prus přistupoval k psaní svého románu svědomitě a studoval proto díla a články autorů v tomto ohledu vzdělanějších. Čerpal zejména z prací francouzského egyptologa Maspera a knihy polského cestovatele Ignace Żagiella *Historie starożytnego Egiptu (...)*.⁴⁷ Všichni tři spisovatelé tedy čerpali z reálných podkladů, historických faktů a děl na oněch faktech založených. Kabeleová zde dokonce uvádí, že autor v knize používá „... autentické citáty egyptských literárních památek,“⁴⁸ což akorát potvrzuje fakt, že všichni tři polští autoři čerpali z autentických historických zdrojů.

Ovšem stejně jako jsou jisté ahistorismy v díle Bocheńského, jako jsou nepřesné historické údaje v Sienkiewiczově *Quo Vadis*, tak i v Prusově *Faraonovi* lze najít jisté historické nepřesnosti.⁴⁹

Dále se Kabeleová zamýšlí nad výchovnou funkcí Prusova historického románu. Přímou se tedy nabízí srovnat tuto výchovnou funkci s výchovnou funkcí *Božského Julia*, pokud tam ovšem je. Prus se zaměřoval spíše na poukázání toho faktu, že společnost nejlépe prosperuje, když pracuje jako jeden organismus, kde má každý jednotlivec na starost danou činnost. Dalo by se říct, že se jedná o jakousi manufakturu, která prosperuje, pokud všichni pečlivě plní své jednotlivé dílčí části. Jak jsem už poukázala výše, Bocheńského román má i výchovnou funkci. Mohli bychom za ni považovat vyznění této knihy a sice, jak zavčas rozpoznat onoho jedince, který touží po božskosti a pro její získání je schopen učinit cokoliv. Jak tohoto jedince zmírnit, zastavit a možná i eliminovat. Můžeme se pouze domnívat, zda tímto možným vyzněním chtěl autor sám poukázat na to, že bychom neměli být zbytečně ambiciózní a individualističtí, ale spíše se zaměřit na celou společnost jako na jeden velký organismus, jak to naznačoval Bolesław Prus?

⁴⁷ KABELOVÁ, Diana. *Komparativní studie českých překladů románu Bolesława Pruse Faraon*. Olomouc, 2016, s. 11.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Nepovažuji za důležité se v rámci komparace tohoto díla s *Božským Juliem* o těchto nesrovnalostech dále zmiňovat. Navíc na toto téma již na Olomoucké polonistice vznikla kvalitní práce.

Dále jsem informace o knize *Faraon* čerpala ze článku Beaty Górské-Szkop, která se hned na začátku svého článku zabývá tím, co možná pomohlo rozhodnutí Pruse zasadit děj svého historického románu do starověkého Egypta. Jak se dozvídáme z autorčiných slov, v 19. století vládla fascinace Egyptem, odhalováním starověkých tajemství a egyptských památek. Ani v Polsku tomu nepochybně nebylo jinak, a i zdejší lidé a mezi nimi i autoři se nechali touto zajímavou zemí a jejím kulturním dědictvím inspirovat.

Górska-Szkop zde také píše o tom, jak byla Prusova kniha přijímána. Jak je již zmíněno výše, Bocheňského kniha byla, nejen ve své době, chválena. Kritici Prusova jediného historického románu se přirozeně rozdělili na dva tábory. Jeden, který mu vytýkal ahistorismy a další nepřesnosti, a druhý, který se díla zastával: „stoupenci románu ho vnímali jako podobenství, filozofický a intelektuální román, román o státě, o sporu vynikajícího jednotlivce se společenstvím.“⁵⁰ Je tedy možné, že i Prus se svým způsobem zaměřil na kult osobnosti jako Bocheňski? Bocheňski který své dílo zasadil do antického Říma, a přitom skrytě psal o tehdejší situaci v Polsku. Prus, jehož dějová linka, a zvláště pak osud mladého faraona, bývá připodobňován k osudu revolucionářů lednového povstání.⁵¹ Nepochybně záleží na úhlu pohledu čtenáře, na jeho znalostech dané problematiky a historických témat, ale jistá paralela zde patrná je. *Boski Juliusz*, kniha o diktátorovi, který je nakonec zavražděn senátory, jenž už dále nehodlají tolerovat jeho kroky. *Faraon*, kniha o mladém faraonovi, který se chce postavit skupině kněží, kteří si uzurpují čím dál více moci, a který je na konci knihy zabit na příkaz oněch kněží.

Adam Łukaszewicz se domnívá, že: „Prus, jakožto autor *Faraona*, byl a je v Polsku kritizovaný, bagatelizovaný a možná dokonce odsouzený k pomalému zapomnění, následkem mizejícího zájmu ze strany mladších čtenářů.“⁵² Porovnejme tedy oba autory a jejich čtenářskou oblibu. Ač se domnívám, že se v současnosti Bolesław Prus dosud těší

⁵⁰ „Zwolennicy powieści natomiast traktowali ją jako parabolę, powieść filozoficzną, intelektualną, powieść o państwie, o starciu wybitnej jednostki ze zbiorowością.“

Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (online). Beata GÓRSKA – SZKOP. Warszawa 2013, překlad KR.

⁵¹ KABELEOVÁ, Diana. *Komparativní studie českých překladů románu Bolesława Pruse Faraon*. Olomouc, 2016, s. 13.

⁵² „Prus jako autor *Faraona* był i jest w Polsce krytykowany, bagatelizowany i może wręcz skazany na powolne zapomnienie wskutek słabnącego zainteresowania młodszych czytelników.“

Pamiętnik Literacki. Adam ŁUKASZEWICZ. Warszawa 2017, s. 27, překlad KR.

větší čtenářské oblibě než Jacek Bocheński, v době obou těchto autorů na ně bylo nahlíženo jinak. O tomto svědčí i fakt, že knihy Pruse byly do češtiny přeloženy opakovaně a knihy Bocheňského ani jednou.

V závěru tohoto srovnání bych ráda shrnula, že i když jsou knihy zasazeny do naprosto odlišného prostředí a každá z nich se zaměřuje na zdánlivě zcela odlišný problém, jejich možné vyznění zase tak odlišné není. Nikdy není vhodné se přílišně zasazovat o vlastní sobecké zájmy na úkor jiných. Ani s Caesarem ani s Ramsesem XIII. to nakonec nedopadlo dobře.

5. Překladačské postupy

V této kapitole se věnuji aplikování teorie na praxi, a sice zužitkování svých překladačských znalostí při překládání Bocheňského knihy. Stavebním kamenem pro každý překlad je nepochybně perfektní znalost rodného jazyka a ideálně stejnou měrou i jazyka cizího, v tomto případě toho, ze kterého překládáme. Zároveň by měl překladač být seznámen s obsahem překládaného díla a náležitými souvislostmi. Rovněž se domnívám, že je důležité pamatovat na to, že netvoříme nové dílo, pouze překládáme a měli bychom se tedy držet originálu, pokud možno co nejvíce. „Cílem překladačovy práce je zachovat, vystihnout, sdělit původní dílo, nikoliv vytvořit dílo nové, které nemělo předchůdce; cíl překladu je reprodukční.“⁵³

Po přečtení knihy *Boski Juliusz* jsem se necítila být dostatečně obeznámena s tematikou, kterou bych měla překládat. Bylo tedy nezbytné pečlivě nastudovat celý Caesarův život, případně i jiných historických postav, které v této práci figurují. Dále jsem studovala okolnosti vzniku díla *Božský Julius*, tehdejší situaci autora a celé polské společnosti. Jak se ukázalo po propojení všech těchto informací, seznámení se s těmito všemi základními pilíři bylo zásadní, neboť mi to pomohlo pochopit pravý, skrytý smysl tohoto díla.

V této kapitole a jejích podkapitolách hodlám prezentovat především problematické úseky překládaného textu nebo úseky nevšední a zajímavé. Věřím, že překlad celého úryvku a můj postup jakožto překladače byl dostatečně nastíněn v předchozích řádcích.

5. 1. Frazeologismy

Překlad frazeologismů byl nejnáročnější, neboť bylo nutné dohledat, zda by bylo vhodné případný frazeologismus použít, aby nepůsobil v daném kontextu nepřiměřeně.

Například použít frazeologismus „sedět jako tvrdé Y“ místo „siedzieli jak w worku“ nebylo možné použít z toho důvodu, že v antickém Římě nebylo Ypsilon součástí běžné abecedy. Jeho použití by bylo ahistorické. Bylo tedy nutné nahradit toto polské slovní spojení buďto frazeologismem, nebo ekvivalentním slovním spojením v češtině. Nabízelo se ihned několik možností, třeba použít spojení „sedět za pecí“, které jsem nevyužila z toho

⁵³ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha 2012, s. 79.

důvodu, že na mě působí dojmem spíše pohádkovým a příliš se nehodilo do mnou překládaného textu. Zvolila jsem tedy nejjednodušší cestu a použila jsem prosté „nehnuté“, které dle mého dostatečně odpovídá popisované situaci.

Dalším frazeologismem, jehož překlad byl náročnější, je polské „maż opatrnościowy“, což je člověk, který se objeví ve správném okamžiku, zachrání zemi, národ nebo nějakou organizaci v krizové situaci.⁵⁴ Tento frazeologismus by se Čechovi přímo nabízel zaměnit za české „blanické rytíře“, ovšem v cílovém překládaném textu by tito pověstní zachránci Českého království uplatnění příliš nenašli. Ač by český čtenář pravděpodobně pochopil překladatelův záměr, kulturní nepatřičnost by byla více než zjevná a nehodící se. Rozhodla jsem se tedy rozepsat tento frazeologismus do kratšího vysvětlení.

Posledním příkladem frazeologismu je polské „(...) nas ziębi, ani grzeje“, které značí, že je konkrétní věc danému člověku zcela lhostejná. Doslovný překlad, že nás něco ani nehřeje ani nepálí, není zcela nelogický, ale jelikož se nám nabízí celá řada synonym jako například lhostejný, nezáživný, nudný, jednotvárný, monotónní, tuctový, jeho doslovný překlad by byl sice nejsnazší, ale rozhodně ne nejlepší volbou. Jednou z možností byl i frazeologismus, že je něco „nemastné – neslané“, který se bohužel také nehodil do tohoto kontextu. Nakonec jsem tedy zvolila, že daná situace by „nikoho tedy nenadchla.“

5. 2. Vlastní jména

5. 2. 1. Vlastní antická jména

Díky četnosti užívání některých antických jmen víme, která jména a jak skloňovat. Pokud jsem s nějakým jménem měla komplikace, použila jsem k dohledání a případné opravě Internetovou jazykovou příručku Akademie věd České republiky.⁵⁵

V následujících příkladech uvádím pouze problematičtější pojmy. Překlad obecně známých názvu, jako je například Caesar (Cezar) je dle mého mínění dostatečně jasný.

⁵⁴ Online z https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=5561, překlad KR.

⁵⁵ Např. <https://sjp.pwn.pl>, <https://www.korpus.cz>, <https://prirucka.ujc.cas.cz>, atd.

Eduowie	Haeduové	Přeložila jsem podle vydání <i>Zápisů</i> z roku 1882 i 1985. Tento název je totožný. Sjednotila jsem s těmito překlady.
Akwitańczycy	Aquitánové	Překlad byl jednoduchý, ve vydání <i>Zápisů</i> z roku 1882 i 1985 je název totožný. Opět jsem sjednotila s těmito překlady.
Dywicjakus	Diviciacus	Řídila jsem se vydáním <i>Zápisů</i> z roku 1985, kde je název totožný. Opět jsem sjednotila s tímto překladem.
Dywiko	Diviko	Překlad jsem ověřovala v jednotlivých

		vydáním Caesarových <i>Zápisů</i> . Jelikož v římské abecedě písmeno Ypsilon ani W nebylo, rozhodla jsem se sjednotit překlad tohoto jména s vydáním z roku 1882.
Dumnoryks	Dumnorix	Překlad byl jednoduchý, jméno je stejně přeloženo i ve vydání z roku 1882.
Helwetowie	Helvétiové	Překlad byl jednoduchý, ve vydání <i>Zápisů</i> z roku 1882 i 1985 je název totožný. Opět jsem sjednotila s těmito překlady.
powiat tyguryński	kraj tigurinský	Řídila jsem se vydáním

		<p><i>Zápisů</i> z roku 1882, které odkazuje na „Tiguriňské“.</p> <p>Podle tohoto názvu obyvatel jsem odvodila i název jejich území.</p>
Sekwańczycy	Sekvanové	<p>Zásadní byl překlad řeky Sekwany na Sekvanu. Poté jsem ověřila název obyvatelstva tamějšího území a jeho historickou správnost. Ve vydání <i>Zápisů</i> z roku 1882 je tento pojem přeložen stejně. Na výběr byl ještě překlad z roku 1985, tedy novější na Sequany, ale rozhodla jsem se ho sjednotit s názvem řeky.</p>

5. 2. 2. Toponyma

Překlad toponym se odvíjel od dvou stěžejních bodů. Prvním bylo samozřejmě pochopení slova v zasazeném kontextu. Druhým byla četnost používaného slova (frekvence). Zároveň jsem se musela vyvarovat ahistorismů.

Prvním příkladem je překlad řek. Řeky známe pod názvem Seina nebo Rhône. Jejich francouzské názvy jsou Čechům dobře známé, ale například od Seiny se v textu vyskytují Sekvanové.⁵⁶ Hodilo by se tedy sjednotit a přepsat Seinou na Sekvanu. Ovšem Sekvana by nejednoho čtenáře mohla zmást a nemusel by si ji okamžitě spojit se Seinou, jejíž název je známější. Na druhou stranu, použití názvu Seina by bylo opět ahistorické, neboť toto je původem francouzský název a francouzština v době antického Říma ještě neexistovala.

Problematictější byl překlad polského originálu Rodana, kdy se opět dostáváme ke komplikaci s případným ahistorickým použitím francouzského pojmu Rhône. V originále je řeka nazvána pojmem Rodana, rozhodovala jsem se tedy podle toho, aby mou zvolený pojem byl, pokud možno, nejbližší k překládanému originálu. Navíc bylo nutné sjednotit překládané názvy řek. Rozhodla jsem se tedy najít, jak byly tyto řeky přeloženy v Caesarových *Zápisích o válce galské*. Tuto knihu jsem zvolila ke srovnání z důvodů, které budu citovat přímo z knihy Jiřího Levého *Umění překladau*: „Opěrným bodem překladatelské koncepce je interpretační stanovisko. Na rozdíl od prostého čtenáře, který se více méně intuitivně kloní k tomu, vybírat si z díla složky nejintenzivnější, stanoví si dobrý překladatel své interpretační stanovisko většinou vědomě a ví, co chce svým překladem čtenáři říci.“⁵⁷ Mým záměrem bylo, aby zvolené názvosloví mého překladu, bylo stejné nebo co nejpodobnější jako názvy v již přeloženém Caesarově díle. Ve vydání⁵⁸ z roku 1882 je řeka pojmenována jako Rhodan. Ve verzi⁵⁹ z roku 1964 je řeka opět pojmenována jako Rhodan. Na konci knihy je v rejstříku dovysvětleno, že se jedná o dnešní řeku Rhône. Ve vydání⁶⁰ z roku 1985 je Rhône popsána jako Rhodan (Rhône). Překladatel Jan Kalivoda se zřejmě obával, aby čtenář pojem Rhodan znal, proto jej ihned

⁵⁶ Keltský kmen na území Galie.

⁵⁷ LEVÝ, Jiří. *Umění překladau*. Praha 2012, s. 59.

⁵⁸ CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisů o válce galské*. Praha 1882, s. 4.

⁵⁹ CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisů o válce galské*. Praha 1964, s. 274.

⁶⁰ CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisů o válce galské*. Praha 1985, s. 25.

vysvětlil. Zde bych opět odkázala na Jiřího Levého, konkrétně na: „Není-li jeho (překladelovým) cílem literární hříčka, ale realistické vystižení díla, pak teoretický i umělecký výklad musí vycházet z těch ideových a estetických hodnot, které jsou v díle, ať už evidentně nebo latentně, obsaženy.“⁶¹ Z tohoto důvodu jsem zvolila tedy stejný způsob, jako překladaelé přede mnou, zvláště pak z důvodu, abych se co nejvíce držela originálu. Proto jsem řeknu Rhônu jsem přeložila jako Rhodan.

Dalším toponymem byl název města Ženeva. V originále se nachází Genewa. Původní historický název je keltské Genava. Rozhodla jsem se tohoto původního názvu držet, rozhodujícím faktorem byl i překlad v *Zápisích* z roku 1882 a 1985.

Při překladu názvu města Aquilei jsem se opět držela originálu a pro srovnání jsem opět využila již přeložené knihy Caesarových *Zápisů*. Ve vydání z roku 1882⁶² i 1985⁶³ se navíc název Aquilei vyskytoval. Písmeno Q bylo součástí římské abecedy. Přeložila jsem se tedy Akwilei na Aquilei.

5. 3. Ahistorismy

Ładan poukázala ve své práci na další ahistorismus, který Bocheński ve své práci použil. Jedná se o termín „tajniacy“⁶⁴. Tento pojem označující tajnou policii není příliš vhodné použít do doby římského impéria. „To už se nepodobá onomu uhlaženému jazyku politiků. Tento socialistický realismus hovorového idiolektu se objevuje zvláště při prezentování myšlí a dennodenních rozhovorů Caesara a umožňuje nám odkrýt nejhorší rysy jeho charakteru.“⁶⁵ Takto se k výše zmíněnému ahistorismu (a řadě jiných) vyjádřila Ładan. Shodují se s autorčíným tvrzením, že tyto pojmy poněkud nezapadají do jinak nehovorového podání Caesarova chování.

⁶¹ LEVÝ, Jiří. *Umění překlada*. Praha 2012, s. 60.

⁶² CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisiky o válce galské*. Praha 1882, s 6.

⁶³ CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisiky o válce galské*. Praha 1985, s. 28.

⁶⁴ Nasłani tajniacy mieli śledzić każdy jego krok i składać raporty Cezarowi. *Boski Juliusz*, strana 24.

⁶⁵ „To już nie przypomina wypucowanego języka polityki. Ów socrealistyczny potoczny idiolekt występuje zwłaszcza przy referowaniu myšlí i codziennych rozmów Cezara, pozwala na ukazanie najgorszych cech jego charakteru.“ – překlad KR.

Pamiętnik Literacki. Anna ŁADAN. Warszawa 2012, s. 131.

5. 4. Zajímavosti

5. 4. 1. Latina

Jelikož kniha pochází z období římské říše za vlády Caesara, vyskytují se v díle i latinská slova, výrazy nebo věty. V jistých případech autor cituje některé výroky Caesara nebo jiných historických postav, či fragmenty z Caesarových *Zápisků o válce galské*.

Některá tato slovní spojení jsou nepochybně známá i bez předchozího studia latiny,⁶⁶ jiná si už žádají alespoň základní znalost latinského jazyka a jeho pravidel a práci se slovníkem.

Překladů z latiny nebylo mnoho a nepovažovala bych je ani za náročné.

<i>Gallia est omnis divisa in partes tres.</i>	<i>Galia est omnis divisa in partes tres.</i>	<i>Celá Galie je rozdělena na tři části.</i>
<i>Veni, vidi, vici.</i>	<i>Veni, vidi, vici.</i>	<i>Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem.</i>

5. 4. 2. Zachování koloritu překládaného textu

Jelikož je překládaný text zasazen do období římského impéria, vyskytuje se zde řada dnes už neznámých pojmů a zastaralých reálií. Jednou z nich je například datace. V antickém Římu měli kalendář v poněkud odlišné podobě, než jak ho známe nyní. Z počátku měl méně měsíců než obvyklých dvanáct. Měsíce měly rovněž jiné názvy, než na které jsem zvyklí, většinou byly tyto názvy odvozeny od jmen bohů. Obdobně tomu bylo i s názvy dnů v týdnu.

Pro tuto diplomovou práci je ovšem důležité římské značení významných dnů v měsíci. „Tři dny každého měsíce měly své vlastní jméno: *Kalendae*, *Nonae* a *Idus*. *Kalendae* byl původně den, v němž vrchní kněz (pontifex) oznamoval nov. *Nonae* je den, v němž Měsíc dosáhne první čtvrti, *Idus* den úplňku. V novém lunisolárním kalendáři dostaly tyto dny sice své pevné místo v každém měsíci, ale počítání zůstalo velmi složité.

⁶⁶ Např. *veni, vidi, vici*.

Kalendae (kalendy) jsou prvním dnem každého měsíce. Nonae (nony) jsou sedmým dnem měsíců března, května, července a října. V ostatních měsících jsou nony vždy dnem pátým. Idus (idy) jsou vždy osmým dnem po nonách. Všechny ostatní dny se odpočítávaly pomocí kalend, non nebo id.⁶⁷

Naskytá se tedy možnost dubnové Idy dohledat v příslušné literatuře a napsat přesný datum který na toto označení připadá. Ovšem pro zvýšení zajímavosti textu, exotický prvek a také přesnější překlad se jako lepší možnost ukazuje doslovný překlad tedy „Idy kwietniowe“ přeložit na Idy dubnové.

5. 5. Název knihy

Samotný překlad názvu knihy se dělil na dvě části. Název *Boski Juliusz* nebyl problematický, přeložila jsem ho doslovně. Problematictější se zdálo přeložit podnadpis *Zapiski antykwariusza*. Pod pojmem „zapisek“ se nám na internetových slovnících objeví hned řadu pojmů, jako např. poznámka, paměti, zápis nebo zápisek. Rozhodující faktor činila skutečnost, že Bocheňského dílo je psáno o Caesarovi a Caesar sám je autorem knihy *Zápisky o válce galské*. Rozhodla jsem se tedy navazovat na tuto skutečnost. V polštině se sice toto Caesarovo dílo překládá poněkud odlišně. V polském jazyce nese tato kniha název *O wojnie galijskiej* nebo *Wojna galijska*. Až v popisu díla se dozvídáme, že blíže popsané jsou jako „pamiętniki Juliusza Cezara.“ Což by se opět podle internetových slovníků nabízelo přeložit např. jako deník, zápisník, paměti nebo třeba memoár. Domnívám se ale, že mnou vybraný pojem je zcela vhodný, neboť jsem knihu *Boski Juliusz* překládala do češtiny a tím pádem mi přišlo slovo *zápisky* vhodnější. Hlavně z toho důvodu, že jsem chtěla, aby si český čtenář tento Bocheňského historický román okamžitě spojil s Caesarem, a tuto funkci dle mého názoru pojem *zápisky* plní lépe.

⁶⁷ ŠAROUNOVÁ, Alena. *Matematika v 16. a 17. století* (online). BEČVÁŘ, Jindřich. Praha 1999, s. 321.

6. Praktická část – samotný překlad úryvku knihy

Božský Julius⁶⁸

Jacek Bocheński

Chtěl by se někdo z vás stát bohem? Je to možné. Dokonce i jednoduché, ale ne každý to chce nebo dokáže. Ale možná byste rádi věděli, jak se to dělá? Inu, způsoby tu jsou. Dějiny znají případy tohoto typu. Chcete příklad? Prosím: Julius Caesar.

Ach, rozumím. To jméno odrazuje. Asi byste raději něco aktuálnějšího. Od smrti Caesara jsou to už dva tisíce let. Tolik let vytvořilo bariéru, kterou je obtížné překonat. Mimoto se vrstvy času překrývají podivně monotónním způsobem. Není možné rozlišit dřívější události od pozdějších. Všechno je to šedivé. Obáváte se té šedi a také té námahy? Nebudete muset prohrabovat harampádí? Co když to zavání latinou nebo archeologií, co když to vypadá to na obtížnou práci v knihovnách a muzeích? Samozřejmě, nechceme se do toho zamotat: co by to bylo za potěšení, vdechovat tolik prachu? Koneckonců, máte právo pochybovat, zda bude příklad Julia Caesara vůbec užitečný. Možná z toho nic nebude? Bylo by velmi smutné konstatovat, poté co poznáte Caesarův příběh, že bylo zbytečné na tom pracovat, neboť exhumace dávno mrtvých lidí už nikoho nezajímá a nikoho to tedy nenadchne. Zůstala by pouze únava kvůli oné směsici dat a událostí.

Inu, vaše obavy jsou zbytečné. Celou práci, která se zdá být velmi nevděčná, za vás udělá antikvář, autor nynější příručky pro milovníky božskosti. Antikvář bude osobně zkoumat všechny dokumenty a číst staré latinské texty a v případě potřeby i řecké. Je připraven poprat se na vlastní pěst s chronologickými záludnostmi. Navíc se domnívá, že v této záležitosti by se nemělo přehánět. Podle jeho názoru si pozornost hlavně zaslouží fakta a vzájemné logické souvislosti a nikoli posloupnost. Proto se může na příklad stát,

⁶⁸ BOCHENSKI, Jacek. *Boski Juliusz*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. 192 s (s. 7-31). ISBN 83-06-02648-9.

že antikvář nejdříve oznámí smrt nějaké osoby a až později, v případě potřeby, vám poví o jejím narození. Antikvář počítá s požadavky zákazníků a nebude vás nudit podrobnostmi, neodvází se vůbec nikoho zvat do toho doupěte, ve kterém sám, dnem i nocí, úřaduje a třídí svoje materiály. Představí vám pouze ty nejzajímavější exempláře, očištěné od prachu. Třeba je někdo koupí? Antikvář si je vědom, že se od něj očekává konkrétní věc, přesněji stručná rekapitulace, co Caesar udělal proto, aby se stal bohem. Čtenáři by měli na toto téma získat užitečné informace. Proto se antikvář, v rámci možností, bude snažit co nejrychleji přejít k jádru věci.

Ale pro případ, že by to někoho zajímalo, z dokumentů, na kterých antikvář zakládá svou práci, se nebude dělat žádné tajemství. Samozřejmě, že jsou ty staré dokumenty zničené a nekompletní. Aby je mohl použít, bude někdy antikvář nucen sám dodat potřebné chybějící části. A tak každý, kdo bude mít pochybnosti, se může antikváři podívat pod ruce.

V níže uvedených poznámkách se nacházejí tu a tam stručné informace, jakými způsoby se antikvář jisté věci dozvěděl.

Již v úvodu bude připomenuto, že Caesar sám napsal *Zápisky o válce galské*. Dílo, které se zachovalo do dnešní doby a je přístupné pro školní mládež, díky svému velmi jednoduchému jazyku. Když ho poprvé antikvář prostudoval, bylo mu teprve čtrnáct let. V současné době se vrátil ke studiu, jelikož chtěl pochopit zejména osobní myšlenky člověka, o jehož cestě k božství tu bude vypravovat.

Z četby plyne, že most přes Rhodan byl okamžitě po příjezdu prokonzula Julia Caesara do Genavy stržen. Prokonzul měl vážné důvody nařídít okamžité zničení mostu, jelikož určité věci se musely stát rychle a za každou cenu.

Prokonzul to věděl: ta příležitost se už nemusí opakovat. Takže začal. Čekalo se na to roky, a teď se to naskytlo, třebaže to mělo vypadat trochu jinak. Měl to být Egypt, ne Galie, ale lepší něco nežli nic. Na druhé straně řeky jako by hořela města. Proto prokonzul uskutečnil celou cestu z Říma do Genavy velmi narychlo. Na místě se potvrdily zprávy o vypálení měst. Prokonzul byl lehce dojatý: to je odhodlání, když jsou skutečně ochotni vypálit vlastní města a zničit přebytky obilí. Škoda jen, že to není Egypt. Egypt je kulturní země. Tolik řeckých intelektuálů tam diskutuje na témata zcela odtržená od reality, že se tato země nezmohla ani obyčejnou mobilizaci. No a tolik intrikánů, kteří bezpochyby sedí u koryta, a přemýšlí co ukrást. Takové země jsou poraženy levou zadní. Jenže zde,

v Genavě, jsou barbaři, ale s plánem, disciplínou a systematickostí: zapalují město za městem, nemají filozofy, společnost je primitivní, mají více schopného sebezapření. S nimi to bude těžké.

Zajímavé, co si myslí takový Diviko. Bude to první Caesarův protivník. Barbar, mysl surová, ale takové ambice! V každém případě, stěhování celého kmene napříč Galií, to není žádná legrace, i když ti lidé neznají pohodlí. Diviko se odváží a ti lidé skutečně půjdou. Vezmou tolik obilí, kolik mohou naložit na vozy. Zbytek spálí. To jim má znemožnit možnost návratu. Zapalují nejen města, ale také vesnice a všude možné stojící osamělé domy, samoty. Odhadem tam je asi kolem čtyř set vesnic. Takže taktika spálené země? Proti komu? Proti sobě? To nepochybně vypovídá o jisté politické prozíravosti. Postavit vlastní společnost do bezvýchodné situace: to si žádá neuvěřitelný talent. Patrně má polodivoký náčelník Helvétiů tolik inteligence, co odvahy. Co si vůbec představuje? Těžko se domnívat, že odejde s ženami a dětmi dobývat Galií. Prokonzul bude tu neuvěřitelnou verzi zveličovat. Samozřejmě, nemůže hlásat nic příznivějšího, jak tam stojí u mostu. Taková propaganda výborně podpoří jeho zájmy v Římě a zmate Galy. Avšak kým chce být Diviko? Tím, který se objeví ve správném okamžiku a zachrání zemi a národ? Tím, kdo ukáže cestu z hor do úrodných nížin? Hrdinou lidových písní? Spasitelem? Velkým reformátorem?

Inu, chudák Diviko ničím takovým nebude. Bohužel, tyto role, když už na to přišla řeč, jsou vyhrazeny pro Julia Caesara, a to v poněkud širším měřítku. Avšak Diviko se zase hodně zaslouží o to, i když o tom ani sám nebude vědět, aby dal věci do pohybu, a to dovolí Caesarovi konečně začít. Mimochodem, díky svým zábavným ambicím, se konečně střetnou. Julius Caesar, římský prokonzul, a Diviko, vůdce kudrnatých barbarů, a oba mají ty stejné cíle.

Tam na severu jaro přicházelo pomalu. V březnu byly ještě tuhé zimy. Tohle období nebylo pro válku zrovna ideální, ale všechno se v posledních týdnech událo tak náhle, že Caesar neměl ani čas, shromáždit dostatek vojáků. Měl s sebou velmi skromné vojsko: pouze jednu legii. Takže začínal s ničím. Samozřejmě, vydal nařízení, aby se v zemi začalo verbovat a sice tak rychle, jak se to jen dá. Prozatím mu ovšem musela vystačit znalost geografie a schopnost vést diplomatická jednání, dokud nebude nábor ukončen.

Galia est omnis divisa in partes tres. Celá Galie je rozdělena na tři části. (V budoucnu vytvoříme těch částí více, ať se sežerou navzájem). Ale prozatím předpokládejme takové dělení: Belgové, Aquitanové, Keltové. Nejjudatnější ze všech obyvatel jsou Belgové, jelikož žijí nejdále od civilizovaného světa. Obchodní vazby

s římskou provincií Belgové v podstatě neudrží, myšlenky a věci oslabující sílu ducha sem dorazí velmi vzácně. (Ano, to není Egypt). Mimoto Belgové se hlavně věnují válce s Germány. Nýbrž podobné spory s Germány, okořeněné ctností, víří téměř denně od keltských Helvétiů. A ti se právě chystají ke kolektivní emigraci. Doposud nehnutě seděli za horami a řekami. (Oni také, ačkoliv sousedí s římskou provincií, neimportují příliš mnoho výrobků oslabujících sílu ducha). Patrně mají teď dost Germánů, chtějí vyjít z uzavření a najít lepší místo pro život. Otázka je, kudy půjdou.

Což není těžké uhadnout. Mohou jít pouze dvěma cestami. První, která vede přes římskou provincii a byla by snazší, nebo druhou, přes teritorium Sekvanů, která by byla mimořádně obtížná. Museli by se prodrat mezi Jurou a Rhônou a tam je průchod velmi úzký. Vozy by tam možná nakonec projely, jenže pouze po jednom, dva by se vedle sebe už nevešly. Závěr byl tedy jasný: pokusí se přejít přes Rhônu a potom proklouznou po římském břehu řeky směrem na západ. Proto prokonzul nařídil strhnout most. Jenže oni nemohou zůstat doma, neboť vypálili města do základů. Takže Diviko, chtě nechtě, bude muset nakonec na Caesara zaútočit. A ať si zkusí později někdo říct, že Caesara nevyprovokoval!

Když je člověku dvačtyřicet let, těžko bude čekat na další příležitost. Někdy přece z a č í t musí. Čekat se může, když je člověk let dvacet, někdy i do třicítky. Tehdy se zdá, že je všechno pouze provizorní, ještě skutečně nežijeme, teprve to zkusíme. Pak si náhle uvědomíme, že máme jen tenhle jeden život, jehož polovinu jsme už promarnili, a že máme jen tento a žádný jiný už nebude. A že je čas co nejrychleji začít. Alexandr Veliký byl rychlejší. Z a č a l dříve. Teď je zapotřebí dohnat rozdíl. Kolik je vůbec všech Galů dohromady? Asi pět milionů. Bylo by potřeba zabít alespoň polovinu, a to už by něco znamenalo. A nelze s tím už otálet.

Zpráva o příjezdu prokonzula dorazila na druhou stranu Rhôny, odkud brzy přijeli poslové. Žádali o slyšení u Caesara. Prokonzul se pustil do tohoto absurdního rozhovoru s takovým výrazem, jako kdyby slyšel o záměru emigrovat úplně poprvé. Poslové zdvořile vysvětlili, že touží pouze přejít podél břehu řeky a nehodlají působit žádné škody. „Co je to za nápad,“ zeptal se Caesar. „Projít přes římskou provincii? Proč? Přes provincii se zpravidla chodí do Říma, a jestli se někdo chce jen tak procházet, v Galii mají místa určitě dost, nemusí vstupovat na území souseda. A kam se vlastně chystají přes tu provincii dojít?“

Odpověděli, že do Santonie u Atlantiku. Tam, že se usadí. Aha, to je zajímavé. Proč tedy nejdou nějak jednodušeji? Na to oni, že bohužel musí, protože není jiná cesta. Začali

popisovat vlastnosti terénu mezi Jurou a Rhodanem: do průsmyku se taktak vmáčknot, skalní převisy zahradily průchod, jak tam tedy přepraví tábory? „Dobrá,“ přerušil ho Caesar. „Nemusíte to tu tak vysvětlovat. Rozumím vám. Ale potřebuji čas na přemýšlení. Pokud chcete, přijďte si pro odpověď v dubnové Idy.“

Vůbec neměl v úmyslu souhlasit s přechodem. Avšak vojenský nábor teprve probíhal. Kdyby se Helvétiové pokusili udělat si cestu silou, mohlo by se jim to podařit i navzdory zničení mostu. Poněvadž Rhodan je známý svými mělkými brody. Není v silách jedné legie, navíc na tak široké frontě, aby zajistila obranu. Bylo potřeba získat čas, tím, že dávali poslům naději. A ještě před zopakováním vyjednávání, bylo nutné posílit vojsko u řeky a pak vyjednávání přerušit. Během pár dní legionáři a branci, kterých přibývalo stále více z provincie, vybudovali hradbu a vykopali příkop tam, kde byl břeh příliš mírný, aby umožnil Helvétiům vylodění. Po rozmístění skromné posádky v příslušných místech oné dlouhé pevnosti, očekával Caesar návrat poslů. Když přijeli, promluvil k nim už jiným tónem: „Není zvykem a ani neexistuje takový precedens v historii Římské říše, aby bylo někomu dovoleno přejít přes provincie. Nebude žádných výjimek pro nepřátele, kteří ani ne před padesáti lety zavraždili konzula Lucia Cassia a římské zajatce po prohrané bitvě a poté utekli před zotročením. To je vše.“ Pokud chtějí použít násilí, dostane se jim stejné odpovědi.

Nebylo možné odhadnout, co teď bude následovat. Poslové v šoku odjeli. Během noci se na Rhodanu tu a tam nějaké vory ukázaly. Našlo se i pár smělých plavců. Evidentně si pospíšili a pokoušeli proklouznout po jednom. Legionáři je všechny odrazili střelami, část z nich utonula. Další pokusy už nenásledovaly. Stráž tyto incidenty přestala hlásit. Jednání se špehy přineslo zajímavější informace: opakovalo se vyjednávání se Sekvany o nároku na projití přes jejich území onou úzkou cestou. Takže přece jen se na provincii zaútočit nechystali. Caesar zahájil kalkulace. Budou jednat se Sekvany ve věci přechodu, později přesunu, mnoha tisíc lidí přes těsnou soutěsku? Budou, protože to rozhodně nějaký čas zabere. Tudiž to lze stihnout. Předal velení nad pevností svému zástupci a vydal se do severní Itálie (tehdy zvané Předalpská Galie), aby i tam provedl nábor, ale už pod vlastním vedením. Dvě legie naverboval, tři povolal ze zimního tábora v Aquilei. A tak už měl ne jednu, ale pět legií, a vrátil se velmi svižným pochodem zpět na Rhodan stejně rychle, jak předtím odjel. Ovšem tentokrát už zamířil na jiné místo, ne ke Genavě. Rozhodl se překročit hranici kousek dál na jihozápad, u středního toku řeky, a rovnou vstoupit na území Sekvanů a tam se pokusí půlkruhem obejít nic netušící Helvétiové a konečně je dostihnou. Ti by se ovšem mezitím mohli posunout hlouběji do Galie.

Vyzvědači potvrdili, že tak se i skutečně stalo. Diviko také nezahálel, když byl Caesar pryč. Už se mu podařilo přebrodit s třemi čtvrtinami vojska nejen do Sekvánie, ale dokonce přes řeku Arar, do země Haedů. Zbytek měl právě zahájit přesun. Caesar prošel bez povšimnutí a utábořil se s legiemi poblíž. Zakázal rozdělovat oheň a zakládat ohniště. „Na třetí hlídce“, jak se tehdy říkalo, někdy mezi půlnoci a druhou ráno, vtrhl na Helvéty pouze se třemi legiemi. Byla to krvavá řež na řece Arar. Nepřipraveni k boji, s naloženými břemeny, se vůbec nemohli bránit. Z masakru se zachránila sotva část a ta utekla do okolních lesů.

Jelikož dřeva bylo všude kolem dost, za rozbřesku prokonzul nařídil vybudovat most přes řeku Arar.

A to jsou jediná, holá, pravdivá nebo pravděpodobná fakta, která vynikají ze *Zápisů*. Nuže, autor *Zápisů* se s tím nechtěl spokojit. Potřeboval jistou fikci, nezbytnou pro každého, kdo se chystá k božskosti. Proto od samého počátku usilovat o to, aby byla fakta opravdu velkolepá, a to z každého hlediska. Už tehdy, na jaře roku 58, kdy vkročil do Galie, čelil velkému problému: jak ospravedlnit toto krveprolití? Neboť jde o to, že s takovými okolnostmi se nemůže vyhnout masakru. Leda by to nebyl jen způsob, jak dosáhnout vítězství, ale v jistém smyslu i věc sama o sobě užitečná. Člověk získává moc úměrně k počtu spáchaných vražd. Nájezdy a rabování a peklo přeci nebyly vymyšlené bezdůvodně. Tkví v nich smysl možnosti božství. Ale ospravedlnění akce tohoto druhu nesmí mít nic společného s utilitarismem. Žádný bůh netvrdí, že „provádí takové katastrofy, protože mu to přináší užitek.“

Pravdou je, že dobývání v dobách předkřesťanských vlastně nevyžadovalo odůvodnění. Přinejmenším ho nikdo nepotřeboval zdůvodňovat údajným zájmem podrobených. Stačila vlastní *udatnost*, která v latině vytváří synonymum ke *ctnosti*. Pozdější války křesťanů s pohany a křesťanů mezi sebou, obecně směřovaly k obratu, byly podnikány ve jménu vyššího ideálu, za přínosnými cíli pro nepřítele, takže pokud budeme souhlasit s motivacemi, v drtivé většině to byly války o vzájemný prospěch.

Kdyby Caesar nechtěl porušovat obecně přijaté zásady, mohl by v „Zápisích“ vynechat zmínky o agresivních činech. Nicméně uznal za správné to stručně vysvětlit. Na prosbu o přechod odpověděl negativně, poněvadž „si pamatoval vraždu konzula L. Cassia, porážku jeho vojsk od Helvétů a jejich následný úprk. Kromě toho „usoudil, že lidé s nepřátelskou povahou, kterým by bylo umožněno přejít přes provincii, se nepozdrží od

jejího zneužití a způsobování škod.“ Když Helvétiové získali možnost průchodu od Sekvanů, a vydali se na cestu se záměrem osídlení Santonie, hodně daleko od římské provincie, zdálo se Caesarovi, že taková příliš blízká přítomnost „lidí bojovně naladěných, nepřátel římského národu, navíc na prostranství neobyčejně plodném na obilí“ by ohrožovala bezpečnost provincie. Proto šel vykonat krvavá jatka, poháněná hlavně velkorysostí, na řeku Arar. V momentě rychlého pochodu, kdy Helvéti obcházeli obloukem, aby je přepadli ze západu, sjížděli se k němu poslové od galských národů a prosili ho o pomoc. Helvétiové, kteří táhli s celým táborem napříč jejich územím, ničili jejich země. „Podupali nově osetá pole, unesli mladé lidi do otroctví, vedli skutečné bitvy o některá města“ tak poslové popisovali situaci. Byla to prohlášení Haedů, kteří byli před čtyřmi lety senátem oficiálně uznáni za „spojence národu římského.“ A kvůli tomu se Caesar rozhodl „nečekat, až Helvétiové potom, co zničí spojencům všechno dobré, dojdou do Santonie.“ Vyrazil a zmasakroval je. No, a co se ukázalo? Jako oběť náhlého útoku padla populace tigurinského kraje a byl to vlastně tento kraj, který měl na svědomí dávnější smrt konzula Cassia. Stalo se to tak, „nebo náhodou anebo jako následek úmyslného zásahu nesmrtelných bohů.“ Caesar zase „pomstil nejen křivdy veřejné, nýbrž i ty osobní,“ když děd jeho tchána zemřel v té samé bitvě jako Cassius.

A tím končí ospravedlňování agrese. Jsou to ojedinělé, stručné a zdrženlivé komentáře, roztroušené v prvních kapitolách kroniky, ovšem velmi významné. Neboť se uchvatitel odvolával na historické právo na pomstu. Tento argument už nebude moci nikdy více užít. Zmínil se o morálních povinnostech vůči „spojencům,“ kteří jsou v neštěstí a kterým náleží pomoci. Učinil náznak ohledně spravedlnosti bohů, možná zasahujících v průběhu událostí. Více se uvolnil, co se cítů týče, téměř žádal o porozumění pro své rodinné povinnosti. Ale citoval i důvody praktické: hrozba pro provincii, území bohaté na obilí, nevýhodné sousedství. V budoucnosti bude všechna svá počinání zdůvodňovat praktickými důvody. Proto je potřeba věnovat pozornost tomuto spojení: „nejsem důvěřivý“ ve větě „rozhodl se nečekat, až Helvétiové zničí spojencům všechno dobré a dojdou do Santonie.“ Caesar rád dokazuje, že není naivní. Přitom se stará, aby nebyl příliš horečnatý. Ty, kteří se ho pokoušeli podvést, odhalil v klidu a efektivně, avšak jako by se nechtěl kompromitovat hlubším zapojením v této věci.

„Takže co?“ řekl Diviko. „Válka? To římský národ touží po válce? Pokud ano, ať to řeknou jasně.“ On, Diviko, přišel, aby na vlastní uši slyšel, o co vlastně národu římskému

jde. Neboť Helvétiové nechtějí válku. Je pravdou, že chtěli jít úmyslně přes římskou provincii. Ale nešli, to jen Caesar vpadl do Galie a zabil mnohé z nich. A jaký byl vůbec důvod k jejich zabití? Udělali něco proti vůli římského vůdce? A co tedy? Možná, že se Caesarovi nelíbí migrace. On, Diviko, přišel až sem, za římským vůdcem, prohlásit, že Helvétiové jsou svolní k ústupkům. Pokud s nimi římský národ uzavře mír, půjdou tam, kam jim Caesar nakáže a usadí se v tom místě, které jim Caesar určí. Udělají to přesně takhle, protože nechtějí válku, opakoval Diviko.

Caesar to okamžitě pochopil: zlomil toho barbara. Je to stařec. Caesar ještě nebyl na světě, když Diviko válčil s Cassiem. Na sklonu svého života provedl na své poměry gigantickou akci, ale vzdal to rychle, hned po jedné bitvě. A možná, že ani ne po bitvě? Možná, že mu stačilo vidět jen ten most. Jelikož most na řece Arar byl už hotov. Když Caesar uslyšel, že s posli přichází i sám Diviko, zvolil naschvál takové místo k rozmluvě, odkud byl krásný výhled přímo na ten most. Necht' se sám pokochá pohledem na techniku římského národa. V každém případě tu Helvétiové strávili dvacet dní, a i když používali lodě, přesto nedokázali přesunout všechny jednotky, zatímco Caesarovi ženisté vybudovali most během jednoho dne. Když se náčelník Helvétů podíval na onu stranu, snažil se nedat na sobě nic znát, ale bylo vidět, jak je šokovaný. Přistoupil k rozmluvě a celý se třásl. „Válka?“ zeptal se. „Opravdu musí být?“ Kdosi prý řekl Caesarovi, že Diviko by měl pokleknout. Caesar nad tím mávl rukou. Proč? Už tak se celý třese. Ještě není poražen, a i kdyby poklekl, vyjednávání s ním stejně nikam nepovede. Ten Gal předčasně souhlasí s ústupky.

Stařec, jako kdyby vytušil Caesarovy myšlenky, náhle se mu vrátila hrdost. Má tomu rozumět tak, že římský vůdce bude nadále vést válku a pronásledovat Helvéty, kteří se nijak neprovinili? Pokud ano, měl by si Caesar připomenout porážku Římanů před padesáti lety. Bezpochyby se Helvétiové uměli bít a to, co se tehdy stalo, nedopadlo pro římský národ moc dobře. Především v noci římský vůdce znenadání udeřil pouze na obyvatele jednoho tigurinského kraje a téměř všechny zabil. Diviko uznal, že to by strašný útok, ale jednoduchý, och, tak jednoduchý! Přeci nikdo nepředvídá takový útok kudlou do zad, a ti, kteří už přebrodivili řeku, nemohli napadeným pomoci. To se už nebude opakovat. Římský vůdce se nemůže chlubit, že zvítězil díky statečnosti na bitevním poli. A navíc nemá římský vůdce důvod dívat se na Helvéty s opovržením. Neboť se po generace učili jiný způsob boje. Je učili statečnosti, méně pak lstivosti a prohnanosti. A to říká římskému vůdci starý, šedivý Diviko. Pokud bude válka, může se toho hodně stát. Teď tu stojí římský vůdce po vyhrané bitvě. Ano, stojí. A Diviko ho žádá o mír. Necht' se římský vůdce zastaví,

dokud je čas. Protože tady je pole, les i řeka a tohle místo nemá název, ale už zítra může název získat, a nikdo neví, odkud se tento název vezme, ale vlastně by ten název mohl pocházet od masakru římského národa, pokud se římský vůdce nezastaví.

Na to Caesar poslovi odpověděl: troufalost. Ano, jediné slovo, které si posel zasloužil byla „troufalost“. Caesar se vůbec nemá nad čím pozastavovat, poněvadž si dobře pamatuje jisté příhody z minulosti, zmíněné poslem s takovou nadutostí a takovým urážlivým stylem mířeným na celý římský národ. Ale třeba to Diviko taky pochopí: Římané by byli před padesáti lety unikli snadno, kdyby nebyli zrádně napadeni. To Římané byli tehdy bezdůvodně napadeni, ne jako Helvéti předeviděm. Koneckonců Cassius nezemřel v helvetijských Alpách, ale na jihu Galie, kam Helvétiové neměli právo vkročit. Ovšem řekněme, že by už Caesar chtěl zapomenout na tyto staré problémy. Ale co nové násilnosti? Copak nezkoušeli proklouznout přes provincii bez jeho svolení, s použitím síly? Varoval je, opravdu dost jasně, jak odpoví na použití síly. Pokud vezmeme v úvahu celý jejich postoj, který začal tou vraždou Cassia až po tu drzou promluvu, kterou Diviko právě pronesl, je celkem zřejmé, že v těch výstřelcích jsou vytrvalí. Nezměnili se, pořád jsou zrádní jako byli vždycky, a ještě si dovolují se tu před ním chvástat. Caesar jim ovšem rozumí, není divu, protože už celá léta porušují všechny zákony, způsobují újmy, páchají samé zločiny a unikají trestu. Proto by možná chtěli vědět, proč se tomu tak děje? Inu, různé mohou být zvyklosti nesmrtelných bohů. Často bohové po delší dobu nechávají projít zločiny bez trestů, často je dokonce nechávají okusit úspěch, a to s jediným cílem, aby potom o to bolestivěji pocítili náhlou změnu jejich osudu. Ale dost už výmluv. I když jsou to notoričtí zločinci, kterým v žádné případě není možné věřit, Caesar s nimi uzavře mír, pokud mu dají někoho jako rukojmí. Pouze dohoda s lidmi bez cti a víry mu nestačí. Caesar musí mít nějakou záruku, že splní to, k čemu se zavázali. Kromě toho mají také vynahradit ztráty Haedům a veškerým dalším plemenům, kterým způsobili nějaké škody.

Diviko chvíli mlčel. Poté krátce odpověděl: nebylo to tak, jak Caesar popisuje. Římský národ je svědkem. On, Diviko, nechtěl válku. Ale ani tu neprohrál. Rukojmí mu nedá. Po celé generace učili Helvéty, aby rukojmí brali a ne dávali. Národ římský je tomu svědkem.

Když to dopověděl, odešel Diviko do svého tábora. Vyjednávání byla tímto definitivně přerušena. K Caesarově spokojenosti.

Dalšího dne se dal Diviko do pohybu a vydal se na cestu, aniž by promluvil s Římany. Caesar se vydal za ním. První setkání skončilo poněkud překvapivě. Pomocná

jízda, kterou Caesar naverboval v kraji Haedů, chvátala příliš daleko za nepřítelem, dostali se do špatného terénu a byly tam i malé oběti na naší straně. Později se to celé opakovalo ještě mnohokrát. Diviko odešel, Caesar mu šlapal na paty, Diviko se bránil, Caesar neměl úspěch.

Bývají náročné momenty při cestě ke zbožnosti. Navíc, když už víme, že jsme se opravdu dopustili nějaké chyby. Jenže k chybě dojít nemůže. Ta cesta musí vypadat neomylně.

Kromě strategické chyby je rovněž brzy trápil i nedostatek potravin.

„Co je s kontingenty?“ zeptal se Caesar. „Haeduové měli dodat obilí.“ „A co je s krmivem pro koně?“ Ukázalo se, že v tom severském podnebí roste tráva pomaleji. „Kontingenty? Budou, budou...“ odpověděli Haeduové. „Zatím jsme je nedovezli.“ „Tedy ano?“ Diviko, který na odchodu Caesarovi vyhrožoval, lákal ho čím dál nebezpečněji a hlouběji do Galie a aby toho nebylo málo, žádný kontingent jim nedovezli. Už hrozí ztráty nejen mezi našimi. Mohlo by být podstatně hůře. Nejspíš počítali s tím, že se Caesar sám snadno zkompromituje.

Nuže, takové chvíle při cestě k zbožnosti vyžadují bdělou mysl. Vše je možné dohnat, a ještě k tomu se ziskem, pokud jde o prestiž, a ta už především něco znamená. Ztráty, ať už těch, kteří padli anebo nedostatek potravin, se mohou nahradit bez materiálních nákladů, a to jedině schopnou hrou.

Takže není na co čekat. Okamžitě mi přiveďte skupinu Haedských velitelům, rozhovor proběhne bez servítek. Přišli. Co je s tím obilím? Ne, ne o potížích s dodávkami Caesar nechce ani slyšet. Bohužel, je válka a nepřítel už je téměř tady, takže má Caesar opravdu málo času. Takže co? Zrada? Aha, toto téma se ovšem nedostane do veřejného povědomí. To je jiná. Ale samozřejmě, náčelníkům jde přeci o osobní bezpečnost. Vystavili se už tak velkému riziku, tím, co až doposud řekli. Proto provedeme rozhovory individuální a beze svědků.

No dobře, je klid, žádní svědci, v soukromí se mluví s větší otevřeností. Teď to hezky rychle řekněte. Kdo zdržuje dodávky? Konkrétně, jak se jmenuje tenhle vlivný člověk? A pěkně bez vytáček, je potřeba ukázat prstem na osobu za toto všechno odpovědnou. Dumnorix? Cože? Velitel jízdy? To knížítko? Hezky to zapadá do sebe. Kontingenty nedorazily, poněvadž Dumnorix tomu zabránil. Haedská jízda prohrála, protože jí velel Dumnorix. Tudiž záškodnictví, vědomé záškodnictví, pachtování s nepřítelem, není-li tomu tak? Je to logické, kruh se uzavírá. Už víme, odtud se vzaly ty podivné porážky. Odhalili jsme zrádce! Závěr je takový, že co dělat dál, je zřejmé.

Od této chvíle to zavání Dumnorixovou smrtí. Jen ať jeho smrt visí ve vzduchu jako varování. Náčelníci pěkně zbledli, jeden po druhém, když jim Caesar říkal o Dumnorixově zradě. Nenápadně se jich přestal dotazovat. Jelikož se už nic nedozvěděl, tak mluvil sám. Pár z nich vystoupilo s nasmělým pokusem se obhájit. Je potřeba vzít v úvahu polehčující okolnosti. Takže s Dumnorixem mluvili. Je to tím, že ho spaluje touha po vládě a jeho ambice. Tento člověk donedávna odehrával velice důležitou roli ve zdejších politickém životě. Když se v hledišti ukázal Caesar, pak samozřejmě musely přijít změny ve způsobu myšlení, musely převládnout nové směry, a tak musel Dumnorix spojený s helvétskou aristokracií ustoupit do pozadí a do čela se dostal jeho bratr, Diviciacus, stoupenec takové politiky, na kterou právě přišel čas. A toto je zákulisí té záležitosti. Mnoho je tu vysvětleno jednoduše žárlivostí. Bratři mezi sebou soutěžili o vliv, a kromě toho Dumnorix podnikal na nájemné za clo a daně a teď se celý třásl, že by mu v nových podmínkách mohl jeho obchod zcela zaniknout.

Caesar: „končíme, končíme – další prosím, a zkráťte to. Ano, ano ujištění o loajálnosti vaší osoby vůči národu římskému se bere v potaz, děkuji. Další. Děkuji. Tak to by bylo vše. Teď už pošlete jen pro Diviciaca.

Stále visí ve vzduchu Dumnorix. Diviciacus přišel a brečel. V antiku panovala taková konvence. Lidé plakali při jakýchkoli událostech. Tedy vstoupil a Caesar k němu promluvil opravdu laskavě: „Jaký je Diviciacův názor? Zda záležitost převezme do svých rukou sám Diviciacus nebo veřejná správa? Tuto otázku chtěl Caesar položit s určitým pochopením Diviciacových citů. Zopakoval: Otázku vykonání trestu na Dumnorixovi chtěl ponechat Diviciacusovi za jeho osobní uznání. Bude to veřejné nebo tajné? Soukromé či úřední? Jaký způsob by byl lepší?

Diviciacus, jako kdyby neslyšel, co mu Caesar říká, pořád ještě plakal, a pouze křičel, že je to všechno pravda, že je Dumnorix ničema a že mu to láme srdce, ale že je Dumnorix lump a nechť Caesar, pro lásku boží, nedělá s tím bídákem nic hrozného, ale je to ničema, prostě ničema, nehodný toho, aby kráčel po této zemi, jenom ať Caesar nic nedělá. A díky komu vůbec Dumnorix tak vypracoval, když ne díky svému bratrovi! Ach, jaká to prašivá ovce! Ach, jak pěkně se mu ten darebák odvděčil! Jenže teď Diviciacus nemůže Dumnorixe potrestat, protože co by na to řekli lidi? A když to udělá Caesar, tak lidé okamžitě řeknou, že v tom samozřejmě taky figuroval Diviciacus a on má přeci toho nešťastníka rád jako bratra, jenže co poví lidi, co na to řekne celá Galie?

Nebylo vůbec jasné, jak to celé dopadne. Diviciacův pláč i Caesarova ostentativní zdvořilost. Stále to viselo ve vzduchu, Caesar nic neříkal, díky čemuž se hrůza celé situace

pouze zhoršovala a ostentativnost také. Náhle se před vystrašeným Diviciacem ukázalo cosi nezvyklého: natažená ruka Caesarova. Caesar k němu natáhl ruku! A řekl mu, aby už přestal prosit, aby se uklidnil, protože Caesar dobře vidí, jakého člověka má před sebou. Caesar mu vyjádřil náklonnost a sdělil mu, že je připraven přenést vlastní city nad veškeré politické důvody. A tudíž mu dává ruku (Diviciacus ji uchopil oběma rukama) a záležitost je vyřízená. Poslední rozhovor bude s Dumnorixem. Přivolejte ho.

Když se dostavil Dumnorix, Caesar na něj promluvil s klidem: Mám tady materiál získaný od důvěryhodných svědků. Bod po bodu: hospodářské záškodnictví, šíření chaosu a demoralizace, diverze, jednání ve prospěch nepřitele a velezrada. Cože? Nedostatek důkazů? Caesarovi stačí signály, které obdržel od společenských vůdců. Kromě toho Caesar pochlebuj se sám sobě, jak je důvtipný a že se v lidech vyzná. Momentálně má Dumnorix jen jeden jediný způsob záchrany. Od této chvíle se musí snažit nevzbuzovat podezření. Aha, takže se diví, že to přežil? Takže ne zrovna čisté svědomí. Nic, nic, takže prozatím uděláme za minulostí tlustou čáru. Prý za vše vděčí Dumnorix svému bratrovi. Opravdu, je tomu tak. Přežil jen díky zásahu toho šlechtného člověka. Caesar zpravidla má takové lidi rád. Otevřené, loajální a spravedlivé. To je přesně ten typ lidí, kteří toho mohou u Caesara hodně dosáhnout.

A tím celý incident skončil. Bylo pouze vydáno nařízení, díky kterému byl Dumnorix nyní pod přísným dohledem. Vyslal tajné špiony, kteří měli hlídat každý jeho krok a poté vše hlásit Caesarovi.

Další vyprávění zasvětil autor *Zápisů* válce, která zanedlouho nabrala na síle. Při této příležitosti objasnil, že promarnění jisté vhodné strategické chvíle, vplynulo z chyby důstojníka Considia, a ne z chyby autora. Caesar přikázal obsadit kopec a kopec byl obsazen Římany, ale Considius ohlásil, že byl obsazen Helvéty. Všechno se tedy pomíchalo následkem falešného hlášení Considia a proto vítězství nad Helvéty přišlo ne v tom momentě, který Caesar předvídal, ale teprve až o den později.

Což byl rozhodující den. Aby předem mohl svým lidem vzít naději na útěk, Caesar stáhl z boje koně, potom, co se příkladně zbavil vlastního jezdeckého koně. Bitva začala kolem poledne, skončila v noci, dobytím tábora. Pod pláštěm tmy se značným helvetijským silám podařilo vyklouznout a odtrhnout se Římanům. Caesar musel prozatím zanechat pronásledování. Rozeslal pouze posly s výstrahou, že každá ves, od které

Helvétiové dostanou, byť jen zrnko obilí, bude vypálena. Sám byl zaneprázdněný po tři dny shromažďováním zraněných a pohřbíváním mrtvých.

Hned poté se vydal za nimi, ale po cestě potkal poselstvo, které právě jelo, aby ohlásilo, že jsou již připraveni kapitulovat. Uznal za vhodné přijmout tuto nabídku, jelikož už měl zajímavější plány než pronásledování Helvétů. Nepřišel do Galie proto, aby se přes celé léto bil s přeživšími po lesích. Prikázal, aby složili zbraně, dali mu své rukojmí a vrátili se tam, odkud přišli: do Helvétie. Nechtěl tuto oblast ponechat prázdnou, spíše potřeboval štít proti Germánům, takže Helvétie musela zůstat osídlená. V mírové dohodě předvídal obnovu měst, které byly Helvéty vypáleny. Dobrý úkol pro přeživší! Autor *Zápisů* zaznamenal, že válku přežila asi třetina helvetijského lidu. Vyšel z vlastních výpočtů a z dokumentů, které získal v dobytých táborech, snadno čitelných, neboť byly napsané řečtinou.

„Vaše země budou osvobozeny.“

Vůdci všech zemí, které měly být osvobozeny, poklekli před Caesarem. Plakali, ale to jen kvůli konvenci, i když možná ani ne. Neboť měli důvody, aby plakali, a i aby klečeli.

„Vaše kraje budou osvobozeny.“

Vůdci stále prosili o diskrétnost. Sjezd u Caesara byl tajný. Vůdcům hodně záleželo na tom, aby zůstal tento sjezd v tajnosti, zvláště pak před germánským králem Ariovistem.

„Vaše země budou osvobozeny od germánského útisku.“

Nad rozsáhlými oblastmi Galie vládl tehdy Ariovistus. Část nejméně osídlených zemí odebral Galům a systematicky je osídlil osadníky, které přiváděl od Rýna. Zbytek zatížil daněmi a tributem v nejrůznějších formách. Všude bral rukojmí, což bylo hlavním pravidlem jeho vlády. Galští vůdci vypověděli, že je to krutý barbar. Už déle nemohli snášet jeho tyranskou okupaci.

To umožnilo Caesarovi, aby se pokročil dále ve svých plánech. Pokud povede válku s Ariovistem, tak ještě před podzimem dobude přinejmenším polovinu Galie. Později přečká zimu a v následující období léta dokončí dobývání. Výborně se mu podařilo zorganizovat ten sjezd prosebníků. Ujistil klečící vůdce, že se na něj mohou spolehnout. Ale o vojenských záměrech prozatím nemluvil. Raději bude osvobozovat Gálii mírovými způsoby.

Ještě se zeptal, proč všichni tak pláčou a klečí, a pouze velitelé Sekvanů stojí s hlavami svěšenými a dívají se do země. Avšak Sekvanové dále stáli a dívali se do země.

Teprve tehdy Diviciacus, nenahraditelný Diviciacus, Dumnorixův bratr a velitel Haedů, promluvil jménem Sekvanů. „Stojí zde se svěšenými hlavami,“ objasnil, „a dívají se do země, poněvadž jsou zvláště vydírání Ariovistem a bojí se více nežli jiní. Ariovistus si u nich rozložil hlavní stan. Ostatní mají jakž takž svobodu pohybu. Oni by nemohli ani utéct z vlastní domoviny, neboť přísahali věrnost Ariovistovi, což například Diviciacus nikdy neudělal. Ale jejich mlčení je vlastně dost výmluvné a jejich pocity nebudí žádné pochybnosti.“

Caesar bral toto Diviciacusovo vysvětlení vážně. Diviciacus hrál hlavní roli v organizaci sjezdu. Teď zdůraznil, že Sekvanové byli vždy nepříteli Haedů, ale teď sami prosí o pomoc, kterou dříve odmítli, neboť Ariovistus drží Sekvany hodně zkrátka. Ani páru z úst nesmějí vypustit.

Proto Caesar s legiemi hned na počátku půjde do Sekvánie. Tam, kde má Ariovistus hlavní stan.

Ještě před odjezdem vyslal Caesar posly s pozváním Ariovistovi, aby s ním přišel jednat o důležitých věcech. Ariovistus pozvání odmítl, s tvrzením, že s Caesarem žádné záležitosti k řešení nemá. A pokud Caesar ano, tak nechť se obtěžuje on sám. Kromě toho se Ariovistus s údivem ptal, co vůbec Caesar pohledává v těchto galských oblastech, které výlučně patří jemu.

Caesar se nenechal vyvést z míry a vyslal ještě jedny posly. Tentokrát bylo výslovně požadováno, aby Ariovistus už nikoho dalšího za Rýn nepřiváděl, a aby vydal veškerá rukojmí. Výměnou mu byla přislíbena přízeň a mír. V případě odmítnutí mu mělo být nenápadně pohroženo nepříjemnými následky. Ariovistus odpověděl tak, jako předtím, že je to míchání se do vnitřních záležitostí Galie a že ani on nedává Caesarovi rady a připomínky, jak by měl vládnout on v římských provinciích. Navíc, že kvůli Caesarovi se mu už tak snižují daňové příjmy a že on proto kategoricky protestuje. A co se výhrůžek týče, tak on má slušné vojsko a žádných výhrůžek se nebojí.

Po této výměně názorů přišel pochod a sice obou zúčastněných stran, neboť i Ariovistus se dal do pohybu. Ovšem Caesar ho předstihl s cílem získat lepší pozice. Čas od času příroda oplývá důvtipem stratéga. Dalo by se i přísahat, že prostředí města, které Caesar stihl obsadit před Ariovistem, plánovala příroda s kružítkem v ruce. Toto město téměř celé obklopovala řeka, a tam, kde se obvod neuzavíral, stála dost vysoká hora. Přírodní obranné linie doplňovala ještě hradba, postavená obyvateli města. Podmínky se zdály být ideální, aby zde zůstala a přichystala se armáda na novou kampaň.

Caesarova předvídatelnost se zdála být jakoby zbytečná, neboť Ariovistus byl pořád ještě daleko. Ovšem Caesar věděl, co činí. Nadcházející akce si žádala nejen přípravy vojenské, ale i psychologické.

Především se Ariovistus oficiálně nazýval *spojencem římského národa*. Tento titul obdržel od Senátu před rokem, to býval Caesar ještě konzulem. To mohlo vzbuzovat obavy v mysli nejednoho vojáka, protože po zvážení všech okolností nikdo nevěděl, jak bude odůvodněna náhlá válka s Ariovistem. „Spojencem“ se stal nepřítelem ze dne na den, bez očividné příčiny. Vlastně se už i zapomnělo na Helvéty a na důvod původního pochodu na Galii. A přeci, do nedávna byl ještě jediným nepřítelem Diviko a u mostu nad řekou Arar se mluvilo pouze o tom, že by měl stařík urychleně pokleknout. Později všichni, s výjimkou Sekvanů, dobrovolně poklekli na sjezdu prosebníků a rázem vyvstala tato *germánská hrozba*. A údajně přišly římské legie do Galie proto, aby bránily Řím před *germánskou hrozbou*. Z tolika úskoků, kterými velitel neustále překvapoval vojáky, už mohli být zmatení.

No, jenže člověk, jako každý člověk ostatně, má svůj rozum. I takový člověk, úplně prostý člověk, který sedí v městě dobře opevněném díky přírodním podmínkám. A jak tam sedí a poslouchá o germánské hrozbě, dovídá se, že zanedlouho bude muset vyrazit z tohoto dobře opevněného města a bude muset osvobodit nějaké Sekvany, kteří snad ani nemluví a jen se dívají do země. To potom toho člověka napadne, že by snad i bylo lepší ty Sekvany neosvobozovat. To pak lidská mysl začíná pracovat, co to jde. A na řadu přichází zjištění, že velitel je velký pán, zatímco obyčejný člověk malý. A odjakživa platí, že kdo je velký, má své plány, stejně tak jako obyčejný člověk má zase ty své. A že jednomu nic není do toho druhého. Ale člověk se nenechá zabít jen kvůli tomu, že velký vůdce má velké cíle. Mezitím přijíždějí s vystrašenými výrazy nějakí kupci, kteří zahlédli Germány, stojí na špičkách, jednou rukou nad hlavou ukazují, jak jsou vysocí a povídají: „Och, takoví chlapi. Rádi upalují své zajatce.“ Vyslechli si to různí důstojníci přímo z Říma, kteří se doposud s válkou nesetkali, a z toho, co vyslechli, ihned zezelenali. Nakonec jeden z nich běžel za Caesarem a prosil ho o dovolenou. Obyčejný člověk o volno nepoprosí, on by ho ani nedostal. Dokonce nemá ani co napsat do závěti. Jen důstojníci píšou ve svých stanech každý večer. Pláčou nad těmi testamenty, už to ani neskrývají, a to pravděpodobně vůbec není zvyklostí.

Caesar věděl, že člověk v tomto rozpoložení může dostat jen ty nejhloupejší nápady a usoudil, že takový bezejmenný obyčejný člověk bývá poté neužitečný při oné cestě k božskosti. Neboť takový člověk, třebaže malý a obyčejný, umí vyrůst, že je ho pak všude

moc. A když se pak všude roztahuje, tak si s ním už nelze poradit. Pokud míříme k božství, je třeba vše promýšlet. Třeba aby někde najednou nezamumlal nějaký malý človíček.

Mezitím se v táboře začalo povídat o hrozícím hladovění (že prý nebude doručen kontingent, tak, jako předtím u Haedů), o lesích, ve kterých se legie ztratí, o tom, zda Germáni opravdu ukážou, co umí, o horách a jakýchsi strašných roklích, ve kterých určitě římské vojsko bude obklopeno a do jednoho povražděno. Caesar denně přijímal hlášení o náladě a atmosféře. Posléze i slyšel, že „nenecháme ze sebe udělat někoho, koho by Ariovistus mohl upálit a že jak přijde rozkaz k pochodu, tak se ani neheme.“

A tehdy se sám rozhodl vystoupit s proslovem.

Řekl, že je opravdu milé mít ve vojsku tolik stratégů, kteří zvažují každý detail nadcházející operace. Dosud se domníval, že tyto záležitosti náleží pouze jeho osobě, ale místo toho se armáda hemží samými vojevůdci. Moc hezké. Ale kde vlastně berou tu jistotu, že vůbec nějaká válka s Ariovistem bude? Kdo jim to řekl? Neboť Caesar jim doposud řekl jen to, že zamýšlí osvobodit několik zdejších národů mírovými cestami, nebo snad ne? Avšak jim, se díky jejich bujně představitosti podařilo už nejen rozpoutat válku, ale dokonce ji i prohrát, jak se sluší a patří na pozoruhodné strategy. Nebo se snad nedoslechli, že Ariovistus je spojencem národa římského? Ale ano, ano, spojencem. Nic se nezměnilo. Takže proč by se měl najednou Ariovistus zřeknout přízně Římanů? Caesar s ním započne vyjednávání a představí mu ty nejspravedlivější nabídky. Ariovistus není hlupák, aby odmítl takovou nabídku. Taková je skutečnost, o které nemají samozvaní stratégové zjevně ani ponětí. Samozřejmě, je vhodné vzít v úvahu všechny eventuality, mimo jiné i ty, že jistého dne by se Ariovistus mohl zbláznit a rozpoutat válku. Raději na to ale nemyslet. Caesar je na svém místě. A oni jsou, jak už to vypadá, Římány. Není to tak dávno, co Římané překonali mocné Kimbry a Teutony. Možná, že přinejhorším by si poradili i s Ariovistem. Ostatně Kimbrové a Teutonové, sláva našim ozbrojeným činům, máme neohroženou římskou armádu, neporazitelnou, nebojácnou, tradice... Co z toho všeho zůstalo? No nic, raději změňme téma. Popřemýšlejme poměrně věcně o tom, jaký je poměr sil. S Ariovistem několikrátě válčili Helvétiové a byl to úspěch za úspěchem. Stejně Helvéty zmasakrovaly římské legie, jakmile se s nimi setkaly. Nemluvě o tom, kdo vyhrál nad Kimbry a Teutony. Mluvme o ječmeni. Protože pro některé je to to nejdůležitější. Bude ječmen dovezen? Ano, bude. Včas, v dostatečném množství, a přinejmenším ze třech krajů. Kromě toho je léto, obilí už na polích dozrálo, je možné ho okamžitě sklídit v případě potřeby. Nejsou údolí moc úzká? Ne, nejsou. O tom, jak se pohybovat v terénu, raději rozhodne Caesar, ne ti, kteří sní o strašných stržích. No, ale už dosti o tom. Nejsme

na lidovém shromáždění v Římě. Jsme ve vojenském táboře, kde musí panovat disciplína a duch naprosté připravenosti. Prý se někteří chystají „ani se nehnout,“ když přijde rozkaz vydat se na cestu. Caesara nikdo nezajímá. Caesar nehodlal vést válku s Ariovistem, takže prozatím nevydal rozkazy o pochodu. Ale pokud je to tak, pak okamžitě vydá rozkaz a vypochoduje „během čtvrté stráže“, aby všichni zbabělci mohli zůstat. Jsou tací, kteří půjdou za Caesarem bez zaváhání, minimálně desátá legie, která byla vždycky věrná. Touto legií si je Caesar jist a vlastně může vyrazit pouze s touto jedinou legií. A zbabělci a zrádci ať si zůstanou.

Závěr

Cílem práce bylo přeložit fragment knihy *Božský Julius* a problémové části tohoto překladu, stejně jako postup překladatele, později rozebrat. Domnívám se, že cíl práce byl naplněn. Čtení knihy *Boski Juliusz* mi nepochybně určilo směr psaní mé diplomové práce. Při četbě a rozboru této knihy jsem postupovala podobně jako Jacek Bocheński. V některých pasážích jeho knihy jsem našla podobnost s rozbořem díla, kterou jsem sama aplikovala na *Božském Juliovi*.

Jsem si jista, že detailní rozbor této knihy velmi zlepšil mé znalosti polského jazyka. Příjemnou změnou pro mě bylo i připomenutí si latiny, která se v knize *Boski Juliusz* také vyskytuje.

Rozhodla jsem se o této knize Jacka Bocheňského napsat diplomovou práci, kde ji částečně přeložím, překládanou pasáž poté rozeberu a vysvětlím, z toho důvodu, že mi toto dílo přijde příliš zajímavé na to, aby bylo českým čtenářům nepřístupné a neznámé. Nejen, že autor čerpá z autentických historických památek, ale zároveň je i uznávaným spisovatelem a dokázal tedy poutavým způsobem interpretovat zajímavá fakta a momenty ze života jednoho z nejslavnějších císařů všech dob.

Při rozboru knihy *Boski Juliusz* jsem se dozvěděla několik poutavých a někdy až šokujících informací, a to nejen z období Římské říše, ale i z tehdejší polské společnosti, jak již bylo vysvětleno výše. Zároveň jsem byla potěšena, že jsem si vybrala knihu od autora takových morálních hodnot, jakým je dle mého názoru právě Bocheński.

Psaní této diplomové práce mě opravdu obohatilo, praktická část – samotný překlad úryvku knihy mě přímo nadchl. Teoretická část byla výzvou nelehkou, přesto důležitou a nutnou.

Streszczenie

Niniejsza praca dyplomowa jest poświęcona tłumaczeniu fragmentu książki Boski Juliusz Jacka Bocheńskiego. Ta powieść historyczna została opublikowana po raz pierwszy w 1961 roku. Boski Juliusz nigdy nie został przetłumaczony na język czeski.

Celem pracy było przetłumaczenie części książki, na której podstawie nastąpiła analiza metodologiczna tego tłumaczenia.

Książkę również porównuję z pracami innych polskich autorów takich jak Henryk Sienkiewicz i jego *Quo Vadis* oraz Bolesław Prus i jego dzieło *Faraon*. Poświęciłam także jeden rozdział na przybliżenie sylwetki autora i informacji o książce. Kolejny z rozdziałów został poświęcony ustaleniu kontekstu książki w literaturze polskiej. Następny dotyczy postaci Juliusza Cezara, z którego książki *Wojna galijska* korzystałam także przy tłumaczeniu nazw własnych oraz toponimów. W ostatnim rozdziale wspomniałam o metodologii tłumaczeniowej. Podałam tu najbardziej problematyczne przykłady z mojego tłumaczenia.

Bibliografie

Literatura:

BARLAG, Phillip. *The Leadership Genius of Julius Caesar* (online). Oakland: Berrett-Koehler Publishers, 2016. ISBN 978-1-62656-694-1.

BOCHEŃSKI, Jacek. *Boski Juliusz*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. 192 s. ISBN 83-06-02648-9.

BOCHEŃSKI, Jacek. *Boski Juliusz*. Warszawa: Świat Książki – Bertelsmann Media, 2006. 206 s. ISBN 9788324703364.

BURKOT, Stanisław. *Literatura polska 1939-2009* (online). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2014. ISBN 978-83-01-16289-4.

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Překlad Jan Kalivoda. Praha: Naše vojsko, 2009. 274 s. ISBN 978-80-206-1402-5.

CANFORA, Luciano. *Gaius Julius Caesar demokratický diktátor*. Praha: Vyšehrad, 2007. 445 s. ISBN 978-80-7021-901-0.

CEZAR, Gajusz Juliusz. *O Wojnie Galijskiej*. 2002. Dostupné z <http://historia.phw.org.pl/wp-content/uploads/Cezar,%20O%20wojnie%20galijskiej.pdf>

GELZER, Matthias. *Caesar – Politician and Statesman*. Cambridge: Harvard University Press, 1968. 368 s. ISBN 0-674-09001-2.

GOLDSWORTHY, Adrian. *Caesar – The Life of the Colossus*. London: Phoenix, 2010. 583 s. ISBN 978 0 2978 6400 4.

GROCHOWSKI, Gregorz. *TEKSTOWE HYBRYDY Literackość i jej pogranicza*. Toruń: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2014. 306 s. ISBN 978-83-231-3213-4.

CHMIELOVÁ, Pavlína. *Toponyma – překlad cizojazyčných zeměpisných názvů do češtiny a ruštiny*. Olomouc, 2014. Diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta.

KABELEOVÁ, Diana. *Komparativní studie českých překladů románu Boleslava Pruse Faraon*. Olomouc, 2016. Diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta.

KAMIENIK, Roman. O wstępie do przekładu "Wojny Galijskiej" Cezara i znajomości Cezara w Polsce. *Rocznik Lubelski* (online). Warszawa: Muzeum Historii

Polski, 1983-1984 (25-26), 177-187 s. Dostupné z https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1983_1984-t25_26/Rocznik_Lubelski-r1983_1984-t25_26-s177-187/Rocznik_Lubelski-r1983_1984-t25_26-s177-187.pdf.

KOLOUŠEK, Adam. *Problematika nepřechylování ženského příjmení (výsledky průzkumu)*. Plzeň, 2016. Diplomová práce. ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Filozofická fakulta. Dostupné online na <https://problematika-neprechylovani.vyplnto.cz/> / https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/24682/1/Diplomova%20prace_Adam%20Kolous_ek_PDF.pdf

KOZÁKOVÁ, Lucia, 2012. Preklad mien, titulov a oslovení v historickom románe. *Prekladateľské listy*. Bratislava: Univerzita Komenského, (1), ISBN 978-80-223-3219-4.

KREJČÍ, Karel. *Polská literatura ve věrech revoluce*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1949. 304 s.

LEVÝ, Jiří. *Umění Překladu*, Praha: Nakladatelství Miroslav Pošta – Apostrof, 2012. 368 s. ISBN 978-80-87561-15-7

MEIER, Christian. *Caesar*. Berlín: Severin und Siedler, 1982. 592 s. ISBN 978-3-641-24491-0.

MRHÁČOVÁ, Eva. BALOWSKI, Mieczysław. *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostrava: University of Ostrava, 2017. 427 s. ISBN 978-80-7464-914-1.

Pamiętnik Literacki. Anna ŁADAN. Warszawa: Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, 2012, (3). ISSN 0031-0514.

Pamiętnik Literacki. Adam ŁUKASZEWICZ. Warszawa: Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, 2017, (2). ISSN 2719-5376.

Renaissance Quarterly. Robert S. MIOLA. Cambridge: Cambridge University Press on behalf of the Renaissance Society of America, 1985, (Vol. 38, No. 2). 2861665.

RICHTER, Karel. *Ave Caesar I: Cesta vzhůru (100–62 př. n. l.)*. Praha: Nakladatelství Epocha, 2014. 352 s. ISBN 978-80-7425-210-5.

RICHTER, Karel. *Ave Caesar II: Na vrcholu moci (61–44 př. n. l.)*. Praha: Nakladatelství Epocha, 2014. 400 s. ISBN 978-80-7425-220-4.

SAYLOR, Steven. *The Judgement of Caesar: A Novel of Ancient Rome*. New York: St. Martin's Paperbacks, 2005. 320 s. ISBN 0-312-93297-9.

SAYLOR, Steven. *The Triumph of Caesar: A Novel of Ancient Rome*. New York: Minotaur Books, 2008. 320 s. ISBN 978-0-312-55699-0.

SUETONIUS, Gaius Tranquillus. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky jeho spisu O význačných literátech*, Praha: Svoboda, 1998. 582 s. ISBN 80-902300-5-9.

Śląskie Studia Polonistyczne (online). Elżbieta KONONCZUK. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011, (1). ISSN 2084-0772.

The Sewanee Review. Lacy LOCKERT. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1919, vol. 27, no. 3. ISSN 27533215.

The Slavic and East European Journal. Lawrence MANSOUR. Los Angeles: American Association of Teachers of Slavic and East European Languages, 2000, (vol. 44, no. 4). 3086305.

VANDENBERG, Philipp. *Nero*. přeložil Zdeněk Hejzlar. Frýdek – Místek: ALPRESS, 2004. 354 s. ISBN 80-7218-665-5.

Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (online). Beata GÓRSKA – SZKOP. Warszawa: Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, 2013, (48). ISSN 2080-0851.

WISHART, David. *Nero*, Ostrava: Oldag, 1997. 285 s. ISBN 80-85954-42-7.

WYKE, Maria. *Julius Caesar in Western Culture*. New Jersey: Blackwell Publishing Ltd, 2006. 384 s. ISBN 978-1405125994.

Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego. Danuta KRZYŻYK. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012, Tom 27. ISSN 2353-9577.

Internetové zdroje:

Interview s Robertem WIŚNIEWSKÝM, historik pozdní antiky, 15. 11. 2016, online z <https://dzieje.pl/wideo/dr-robert-wisniewski-sienkiewicz-przed-quo-vadis-odrobil-prace-domowa-przeczytal-dziela>.

<https://sjp.pwn.pl>

<https://www.korpus.cz>

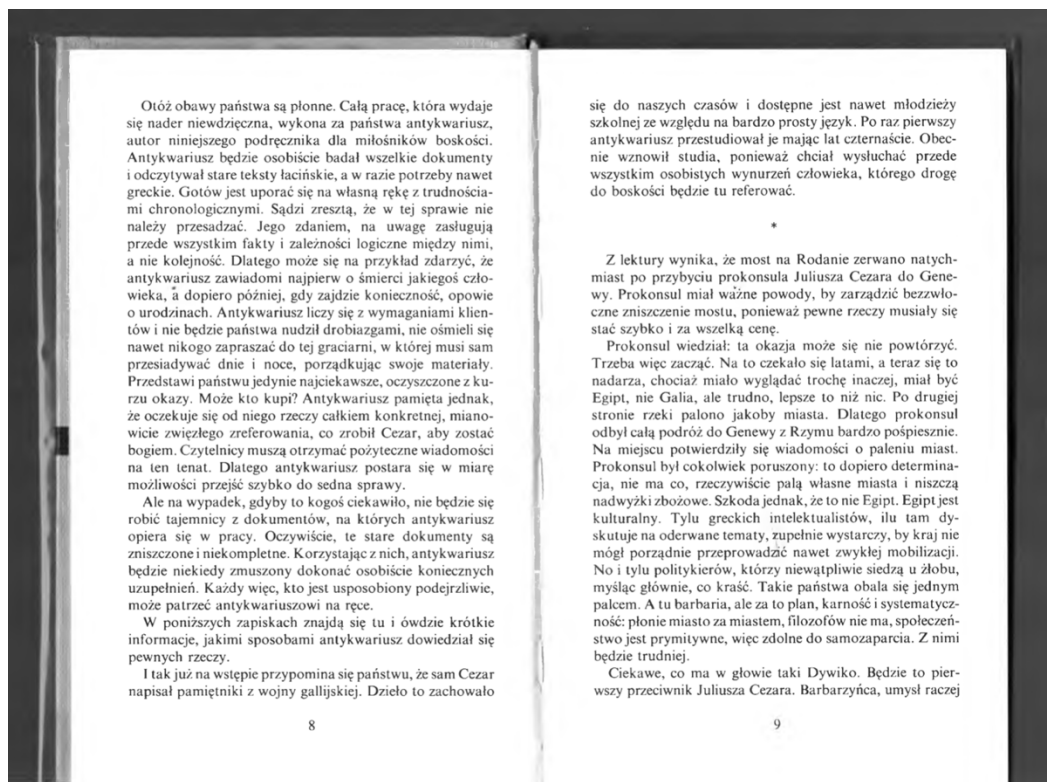
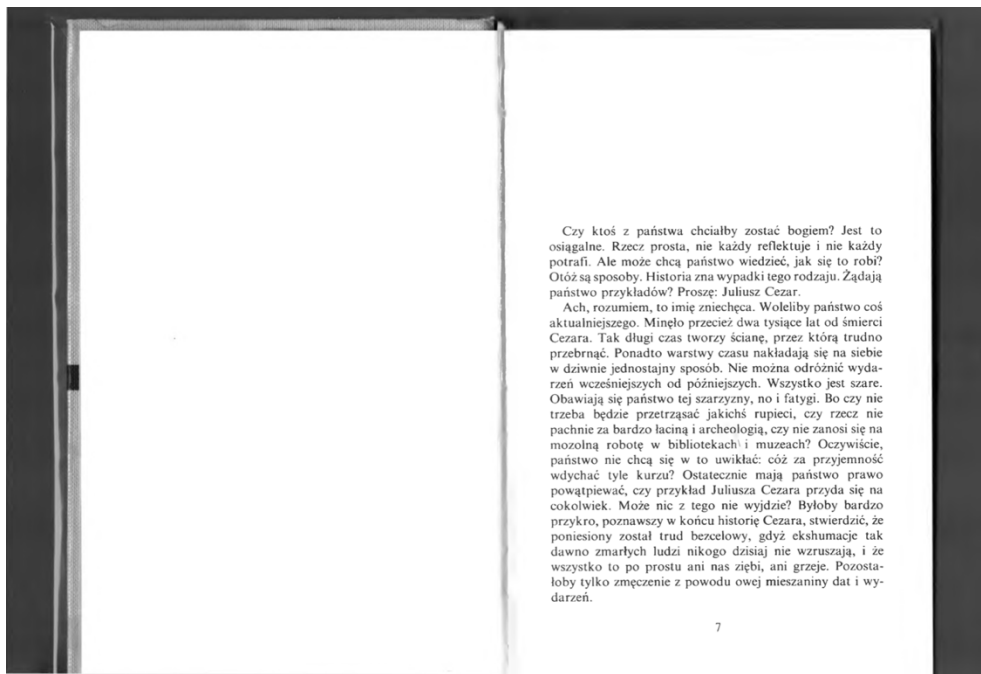
<https://culture.pl/pl/arttykul/sienkiewicz-w-quo-vadis-odbiel-od-faktow>

<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=324>

Článek od Marii Kalinowské - Slovo wstępu do fragmentów "Literatury Polski
Odrodzonej 1918–1945" Artura Hutnikiewicza, online z
<https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/LC/article/view/LC.2016.061/10594>

Přílohy:

Příloha číslo 1: Jacek Bocheński – Boski Juliusz

surowy, a jakie ambicje! Bądź co bądź przeprowadzka całego plemienia na przelaj przez Galię to nie żart, nawet gdy obywatele nie znajdują się na komfortach. Dywiko jednak się odważył i ci ludzie rzeczywiście pójdą. Biorą tyle zboża, ile będą mogli władować na wozy. Resztę palą. To ma im odciąć możliwość powrotu. Puszczają z dymem nie tylko miasta, ale również wsie i stojące gdziekolwiek pojedyncze domy. Oblicza się, że jest tam około czterystu wsi. Więc taktyka spalonej ziemi? Wobec kogo? Wobec siebie? Świadczy to niewątpliwie o pewnej przenikliwości politycznej. Postawić własne społeczeństwo w sytuacji bez wyjścia: okaże niebawem talenty. Widocznie ów półdziki naczelnik Helwetów ma tyleż inteligencji co śmiałości. Ale cóż on sobie roi? Trudno przypuszczać, że wyrusza z kobietami i dziećmi na podbój Galii. Prokonsul będzie tę fantastyczną wersję rozdmuchiwać. Oczywiście, nie może głosić nic korzystniejszego, stojąc tu przy moście. Taka propaganda świetnie podeprze jego interesy w Rzymie i zdezorientuje Gallów. Lecz kim chce być Dywiko? Mężem opatrnościowym? Tym, który wskazał drogę z gór na urodzajne niziny? Bohaterem pieśni ludowej? Zbawcą? Autorem wielkiej reformy?

Otóż biedny Dywiko niczym takim nie będzie. Niestety, te role, jeśli już o czymś podobnym mowa, są zarezerwowane dla Juliusza Cezara, i to na nieco szerszą skalę. Dywiko zaś o tyle przysłuży się sprawie, że nie wiedząc o niczym, zrobi trochę ruchu i pozwoli wreszcie Cezarowi z a c z a ć. Swoją drogą aspiracje zbiegają się zabawnie. Juliusz Cezar, prokonsul rzymski, i Dywiko, wódz kudłatych barbarzyńców, mają jednakowe cele.

Wiosna tam, na północy, nadchodziła powoli. W marcu panowały jeszcze wielkie chłody. Pora nie sprzyjała prowadzeniu wojny, a wszystko dokonało się w ostatnich tygodniach tak nagle, że Cezar nie zdążył nawet zebrać odpowiedniej ilości wojska. Przy sobie miał siły bardzo

szczupłe: tylko jeden legion. Więc zacznij z niczego. Oczywiście, wydał zarządzenie, aby w prowincji robiono zaciąg i to najspieszniej, jak się da. Chwilowo jednak musi mu wystarczyć znajomość geografii i umiejętność prowadzenia rozmów dyplomatycznych, póki pobór nie zostanie ukończony.

„Galia est omnis divisa in partes tres.” Cała Galia podzielona jest na trzy części. (W przyszłości zrobimy więcej tych części; niech się żrą między sobą.) Ale na razie trzeba przyjąć taki podział: Belgowie, Akwitańczycy, Celtowie. Najdzielniejsi ze wszystkich mieszkańców są Belgowie, bo żyją najdalej od świata cywilizowanego. Stosunków handlowych z prowincją rzymską Belgowie zasadniczo nie utrzymują, idee i przedmioty osłabiające hart ducha docierają tam bardzo rzadko. (Tak, to nie Egipt.) Ponadto Belgowie zajmują się głównie wojną z Germanami. Lecz podobne, zaprawiające w enocie potyczki z Germanami toczą niemal co dzień celtyccy Helwetowie. A ci właśnie przygotowują się do zbiorowej emigracji. Dotychczas siedzieli jak w worku, za górami i rzekami. (Oni także, choć sąsiadują z prowincją rzymską, nie importowali zbyt wielu towarów osłabiających hart ducha.) Widocznie mają teraz dość Germanów, chcą wyjść z zamknięcia i poszukać lepszych siedziw. Pytanie, którędy pójdą.

Nietrudno zgadnąć. Mogą iść tylko dwiema drogami. Pierwsza, przez prowincję rzymską, byłaby łatwiejsza, druga, przez terytorium Sekwańczyków, niezwykle ciężka. Musieliby się przedzierać pomiędzy Jurą a Rodanem, a tam jest doprawdy wąsko. Wóz ostatecznie przejedzie, lecz tylko pojedynczo, dwa obok siebie już się nie zmieszczą. Wniosek prosty: będą się starali przejść Rodan, a potem przemknąć na zachód rzymskim brzegiem rzeki. Dlatego prokonsul kazał zerwać most. Ale oni nie mogą zostać w domu, bo spalili miasta. Więc Dywiko chcąc nie chcąc będzie się musiał wpakować wreszcie na Cezara.

Niech kto spróbuje później powiedzieć, że Cezar nie był sprowokowany!

Gdy człowiek ma czterdzieści dwa lata, trudno mu czekać na lepsze okazje. Musi kiedyś z a c z a ć. Czekać można, mając lat dwadzieścia, gdzieś do trzydziestki. Wtedy wydaje się, że wszystko jest prowizoryczne, jeszcze nie żyjemy naprawdę, dopiero próbujemy. Potem przychodzi nagle świadomość, że jednak żyjemy właśnie tym jednym życiem, którego połowa już się zmarnowała, ale jest tylko ono i nie będzie życia innego. Pora czym prędzej zacząć. Aleksander Wielki był szybszy. Z a c z a ł wcześniej. Trzeba nadgonić różnicę. Ilu jest w ogóle wszystkich Gallów? Chyba z pięć milionów. Trzeba zabić chociaż połowę, to by już coś znaczyło, i nie można z tym zwlekać.

Wiadomość o przyjeździe prokonsula dotarła na drugą stronę Rodanu, skąd niebawem przybyli posłowie. Prosilili o posłuchanie u Cezara. Prokonsul wdał się w te śmieszne rozmowy z taką miną, jak gdyby po raz pierwszy słyszał o zamierzonej emigracji. Tamci wyjaśniali uprzejmie, że pragną tylko przemaszerować wzdłuż rzeki i nie poczynią żadnych szkód. — Cóż to za pomysł? — pytał Cezar. — Iść przez prowincję rzymską? Po co? Przez prowincję chodzą się zazwyczaj do Rzymu, a jeśli ktoś chce jedynie spacerować po Galii, ma dość miejsca, nie potrzebuje wstępować do sąsiada. A gdzie się właściwie wybierają przez tę prowincję?

Powiedzieli, że do Santonii, nad Atlantyk. Tam osiadą. Aha, to ciekawe. Więc dlaczego nie idą jakoś prościej? Na to oni, że niestety muszą, bo nie ma innej drogi. Zaczęli opisywać warunki terenowe między Jurą i Rodanem: wąwóz, ledwo się można przecisnąć, nawisy skalne zagrażają przejściu, jakże przetransportować tamteży tabory! — Dobrze — przerwał Cezar. — Nie muszą tyle tłumaczyć. On rozumie. Ale potrzebuje czasu do namysłu. Jeżeli chcą, niech przyjdą po odpowiedź w Idy kwietniowe.

Nie miał wcale zamiaru zgodzić się na tranzyt. Jednak zaciągi wojskowe były dopiero w toku. Gdyby Helwetowie spróbowali utorować sobie drogę siłą, mogłoby się to udać mimo zniszczenia mostu. Albowiem Rodan obfitował w łatwo dostępne brody. Jeden legion na tak szerokim froncie nie zapewniał obrony. Należało zyskać na czasie, robiąc posłom pewne nadzieje, i jeszcze przed wznowieniem rokowań umocnić się nad rzeką, po czym rokowania zerwać. W ciągu kilku dni legionisi i rekruci, których coraz więcej przybywało z prowincji, zbudowali mur i wykopali rów tam, gdzie brzeg był dostatecznie łagodny, by umożliwić Helwetom lądowanie. Rozmieścili skromne załogi w odpowiednio wybranych miejscach tej długiej fortyfikacji, Cezar oczekiwał powrotu posłów. Gdy przyjechali, porozmawiał z nimi innym tonem: nie ma zwyczajnie i nie istnieje precedens w historii państwa rzymskiego, aby komus pozwalać na przemarsz przez prowincję. Nie będzie wyjątku dla wrogów, którzy nie dawniej jak pięćdziesiąt lat temu zamordowali konsula Lucjusza Kasjusza, a jeńców rzymskich po przegranej bitwie przepędzili pod jarzmem. To wszystko. Na siłę, jeśli zechcą jej użyć, odpowie się także uziemieniem.

Nie można było zgadnąć, co teraz nastąpi. Posłowie wyjechali oszłomieni. Nocą jakieś straty pokazały się tu i ówdzie na Rodanie. Znalazło się trochę odważnych pływaków. Widocznie już ich tam przypiliło, bo próbowali przekradać się nawet pojedynczo. Legionisi odparli wszystkich pociskami, część utonąła. Te wycieczki skończyły się dość szybko. Straż przestała meldować o incydentach. Wywiad natomiast doniósł rzecz ciekawszą: toczyły się pertraktacje z Sekwańczykami o prawo przejścia przez ich ziemie, tą wąską drogą. Więc jednak nie zamierzali atakować prowincji. Cezar zaczął liczyć. Będą rozmowy z Sekwańczykami w sprawie tranzytu, później przetrzucanie wielu tysięcy ludzi przez ciasny wąwóz: tak, to potrwa pewien

czas. Można zdążyć. Zdał dowództwo nad fortyfikacją swemu zastępcy i wyruszył do Italii północnej (zwanej wówczas Galią Przedalpejską), by i tam zrobić zaciągi, ale pod osobistym kierownictwem. Dwa legiony zwerbował, trzy wezwał z obozu zimowego w Akwilei. I tak mając już nie jeden, lecz pięć legionów, wrócił nad Rodan forsownymi marszami, równie szybko, jak przedtem wyjechał. Skierował się już jednak w inne miejsce, nie pod Genewę. Postanowił przekroczyć granicę nieco dalej na południowy zachód, w środkowym biegu rzeki, wejść od razu do kraju Sekwańczyków i tamteży, zatoczywszy cichaczem jakby półkole, dościsnąć nie spodziewających się niczego Helwetów. Ci mogli tymczasem posunąć się w głąb Galii.

Szpiegowie zawiadomili, że tak się istotnie stało. Dywiko też nie próżnował, gdy Cezara nie było. Trzy czwarte wojska zdołał już przeprowadzić nie tylko do Sekwanii, ale nawet przez rzekę Arar, do ziemi Eduów. Reszta miała właśnie rozpocząć przeprawę. Cezar stanął obozem w pobliżu, nie zauważony przez nikogo. Zakazał palenia ognisk. „O trzeciej straży”, jak wówczas mówiono, gdzieś między dwunastą a drugą w nocy, rzucił się z trzema tylko legionami na Helwetów i zrobił im krwawą kąpiel w rzece Arar. Nie przygotowani do bitwy, objuczeni ciężarami, nie mogli się w ogóle bronić. Z rzeki uratowała się zaledwie część i uciekła w pobliskie lasy.

Drzewa nie brakowało, więc o świcie prokonsul kazał budować most na rzece Arar.

*

Ala są to jedynie nagie fakty wynikające z *Pamiętników*, prawdziwe albo prawdopodobne. Otóż autor *Pamiętników* nie chciał się tym zadowolić. Potrzebował pewnej fikcji, niezbędnej każdemu, kto przygotowuje się do boskości. Dlatego od samego początku zabiegał, żeby fakty były

14

dostatecznie świetne i to pod każdym względem. Już wtedy, na wiosnę roku 58, gdy wkroczył do Galii, napotkał zasadniczą trudność: jak usprawiedliwić rzezie? Idzie bowiem o to, że w takich okolicznościach nie można uniknąć mordowania, gdyż jest to nie tylko sposób osiągnięcia zdobyczy, lecz poniekąd rzecz sama przez się pożyteczna. Człowiek nabiera potęgi proporcjonalnie do ilości popełnionych zabójstw. Potopy i piekła nie zostały przecież wynalezione bez powodu, jest w nich boska racja stanu. Ale uzasadnienie akcji tego rodzaju nie może mieć nie wspólnego z utylityzmem. Żaden bóg nie oświadcza: zrobiliem piekło, ponieważ przynosi mi korzyść.

To prawda, że podboje w czasach przedchrześcijańskich nie wymagały właściwie usprawiedliwienia. Nikt przynajmniej nie potrzebował ich uzasadniać rzekomym interesem podbijanego. Wystarczyło własne „męstwo”, które w języku łacińskim stanowi jednoznacznik „cnoty”. Późniejsze wojny chrześcijan z poganami i chrześcijan między sobą zmierzały na ogół do nawróceń, podejmowano je w imię wyższego ideału, w celach pożytecznych dla przeciwnika, a zatem, jeśli zgodzić się z motywacjami, wojny te polegały przeważnie na wzajemnym świadczeniu sobie dobrodziejstw.

Cezar, gdyby nie chciał wykraczać poza ogólnie przyjęte zasady, mógłby być pominąć w *Pamiętnikach* preteksty działań agresywnych. A jednak uznał za rzecz właściwą wytłumaczyć się pokrótce. Na prośbę o tranzyt odpowiedział więc odmownie, ponieważ „pamiętał o zamordowaniu konsula L. Kasjusza, o pobiciu przez Helwetów jego wojsk i pędzeniu ich pod jarzmem”. Ponadto „sądził, że ludzie usposobieni nieprzyjaźnie, mając możność przemarszu przez prowincję, nie powstrzymają się od nadużyć i wyrządzania szkód”. Gdy Helwetowie uzyskali tranzyt od Sekwańczyków i wyruszyli w drogę z zamiarem osiedlenia się w Santonii, a więc bardzo daleko od prowincji rzymskiej, Cezarowi wydało się, że taka — jego zdaniem — zbyt bliska obecność

15

„ludzi nastrojonych wojowniczo i nieprzyjaciół narodu rzymskiego w terenie otwartym i wybitnie zbożowym” zagrażała- by bezpieczeństwu prowincji. Nad rzekę Arar poszedł zrobić krwawą kąpiel, wiedziony już głównie wielkoduszością. W czasie pośpiesznego marszu, kiedy zataczał półkole, aby napasć Helwetów od zachodu, przybywali do niego posłowie ludów galijskich i błagali o pomoc. Helwetowie ciągnący z całym taborem niszczyli ich kraje. Tratuje się świeżo zasiane pola, uprowadza młodzież w niewolę, stacza prawdziwe bitwy o niektóre miasteczka: tak przedstawiali sytuację posłowie. Były to oświadczenia Eduów, których cztery lata wcześniej senat uznał oficjalnie za „sprzymierzeńców narodu rzymskiego”. W tym stanie rzeczy Cezar „postanowił nie czekać, aż Helwetowie, zniszczywszy całkowicie dobra sprzymierzeńców, przybędą do Santonii”. Wyruszył i sprawił kąpiel. Cóż się okazało? Ofiarą nagłego ataku padła ludność „powiatu tyguryńskiego”, a ten powiat miał właśnie na sumieniu dawniejszą śmierć konsula Kasjusza. Stało się tak „albo przypadkiem, albo wskutek umyślnego zrzędzenia nieśmiertelnych bogów”. Cezar zaś „pomścił nie tylko krwawo publiczne, lecz również osobiste”, gdyż dziad jego teścia zginął był w tej samej bitwie co Kasjusz.

Na tym kończą się usprawiedliwienia agresji. Są to jedynie skąpe i dyskretne komentarze, rozsiane w pierwszych rozdziałach kroniki, lecz bardzo znamienne. Najędźca powołał się bowiem na historyczne prawo do rewanżu. Tego argumentu nigdy później nie będzie już mógł użyć. Wspominał o powinnościach moralnych wobec „sprzymierzeńców”, którzy są w nieszczęściu i którym należy udzielić pomocy. Uczynił aluzję do sprawiedliwości bogów, ingerujących, być może, w bieg wydarzeń. Pozwolił sobie na wylewność, prosił niejako o wyrozumienie dla swych uczuć rodzinnych. Ale przytoczył również racje praktyczne: zagrożenie prowincji, teren zbożowy, niewygodne sąsiedztwo. W przyszłości będzie wszystkie poczynania uzasadniał

16

racjami praktycznymi. Dlatego warto zwrócić uwagę na ów tonik: „nie jestem naiwny”, w zdaniu: „postanowił nie czekać, aż Helwetowie, zniszczywszy całkowicie dobra sprzymierzeńców, przybędą do Santonii”. Cezar lubi okazywać, że nie jest naiwny. Dba przy tym, by się zbyt nie gorączkować. Tych, którzy usiłują go podejść, demaskuje spokojnie, skutecznie, lecz mimochodem, jakby się nie chciał kompromitować głębszym zaangażowaniem w sprawę.

*

Więc co? mówił Dywiko. - Wojna? Czy naród rzymski pragnie wojny? Jeśli tak, niech wyraźnie powie. On, Dywiko, przyszedł, aby na własne uszy usłyszeć, o co też idzie narodowi rzymskiemu. Bo Helwetowie nie chcą wojny. To prawda, że mieli zamiar iść przez prowincję. Ale nie poszli, tylko Cezar wpadł do Galli i zabił wielu Helwetów. Czy był jakiś powód, żeby ich zabijać? Czy zrobili coś przeciwko woli wodza rzymskiego? A co? Może Cezarowi nie podoba się emigracja? On, Dywiko, przyszedł tu do wodza rzymskiego oświadczyć, że Helwetowie są skłonni do ustępstw. Jeżeli naród rzymski zawrze z nimi pokój, pójdą tam, gdzie Cezar każe, i osiądą w tym miejscu, które Cezar wyznaczy. Zrobią tak, ponieważ nie chcą wojny — powtarzał Dywiko.

Cezar spostrzegł od razu: barbarzyńca się łamie. To starzec. Cezara nie było jeszcze na świecie, kiedy tamten walczył z Kasjuszem. U schyłku życia podjął gigantyczną, jak na swoje możliwości, akcję, ale łamie się przedko, po jednej bitwie. A może nie po bitwie? Może mu wystarczyło zobaczyć most? Bo most na rzece Arar był gotów. Cezar, usłyszawszy, że w poselstwie przybywa sam Dywiko, obrał umyślnie takie miejsce do rozmów, skąd roztaczał się piękny widok na most. Niech sobie Dywiko obejrzy technikę

17

narodu rzymskiego. Bądź co bądź Helwetowie stawili tu dwadzieścia dni, używając łodzi, i jeszcze nie zdolali przeprawić wszystkich sił, a saperzy Cezara zbudowali most w ciągu doby. Gdy naczelnik helwecki popatrzył w tamtą stronę, próbował nic po sobie nie okazać, ale było widać, jak to przeżył. Do rozmowy stanął dygocząc. Wojna? — pytał. — Czy musi być? Ktoś podszeptnął Cezarowi, że Dywiko powinien ukłęknąć. Cezar machnął ręką: po co? I tak się już trzęsie. Ale nie został jeszcze pobity i choćby nawet ukląkł, rokowania z nim nie są celowe. Ten Gall przedwcześnie zgadza się na ustępstwa.

Stary, jakby wyczuł myśli Cezara, nagle zhardział. Czy ma rozumieć, że wódz rzymski będzie nadal prowadził wojnę i ścigał Helwetów, którzy w niczym nie zawinili? Skoro tak, niech Cezar przypomni sobie porażkę Rzymian sprzed pięćdziesięciu lat. Chyba Helwetowie umieli się bić i to, co się wtedy stało, nie wypadło korzystnie dla narodu rzymskiego. Przedwczoraj w nocy wódz rzymski uderzył zniemacka na ludzi jednego powiatu tyguryńskiego i wybił prawie wszystkich. On, Dywiko, przyznaje, że był to straszny cios, ale jak łatwy, och, jak łatwy! Przecież nikt nie przewidywał takiego pchnięcia nożem w plecy, a ci, którzy wcześniej przeszli rzekę, nie mogli pomóc napadniętym. To się już nie powtórzy. Wiedza, na jakim są świecie. Wódz rzymski nie pochlebi sobie, że najdzielniej stawał w polu, dlatego zwyciężył. I nie ma jeszcze wódz rzymski powodu patrzeć ze wzgardą na Helwetów. Bo ich przez całe pokolenia uczono innego sposobu walki. Ich uczono polegając przede wszystkim na męstwie, mniej na podstępnie i chytrości. Mówi to wodzowi rzymskiemu stary, siwy Dywiko. Jeśli będzie wojna, wiele może się zdarzyć. Teraz tu stoi wódz rzymski po wygranej bitwie. Rzeczywiście stoi. A Dywiko prosi go o pokój. Niech wódz rzymski zatrzyma się w porę. Bo tu jest pole, las i rzeka, i to miejsce nie ma nazwy, ale może jutro nazwę uzyskać, i nikt nie wie, skąd się nazwa weźmie,

18

bo doprawdy może ta nazwa pójść od kłęski narodu rzymskiego, jeśli się wódz rzymski nie zatrzyma.

Na to Cezar do posta: bezczelność. Tak, tak, jedyne słowo, na które poseł zasłużył, to bezczelność. Cezar nie ma się nawet nad czym zastanawiać, ponieważ dobrze pamięta pewne wypadki z przeszłości, wspomniane przez posta z taką zarozumiałością i w sposób tak obelżywy dla narodu rzymskiego. Ale może Dywiko pojmie chociaż tyle: Rzymianie byłiby pięćdziesiąt lat temu uniknęli z łatwością niepowodzeń, gdyby nie to, że zostali zdradziecko napadnięci. Właśnie Rzymian zaczepiono wtedy bez powodu, a nie Helwetów przedwczoraj. Ostatecznie Kasjusz nie poległ w helweckich Alpach, lecz na południu Galii, gdzie Helwetowie nie mieli prawa wchodzić. Powiedzmy jednak, że Cezar chciałby już puścić w niepamięć tamte stare wybryki. A nowe gwałty? Czyż nie próbowali dopiero co przekradać się przez prowincję bez jego zezwolenia i z użyciem siły? Ostrzegali, zdaje się, wyraźnie, jak odpowie na użycie siły. Jeśli wziąć pod uwagę całą ich postawę, począwszy od morderstwa, dokonanego na Kasjuszu, aż do bezczelnej mowy, którą właśnie wygłosił Dywiko, widać całkiem jasno, że w tych wyskokach jest konsekwencja. Nie zmienili się, są wciąż perfidni, jak zawsze byli, i jeszcze ośmielają się występować tu z przechwałkami. Owszem, Cezar ich rozumie, jest się czemu dziwić, skoro mogą latami gwałcić wszelkie prawa, wyrządzać krzywdy, popełniać same zbrodnie i nie ponosić za to żadnej kary. Może więc chcieliby wiedzieć, dlaczego tak się dzieje? A no cóż, różne bywają zwyczaje nieśmiertelnych bogów. Często bogowie pozwalają zbrodniarzom na bezkarność przez dłuższy czas, często dają im nawet zasmakować powodzeń, w tym jedynie celu, by nagłą odmianą losu boleśniej ich potem doświadczyć. Ale dość tłumaczyć. Chociaż są notorycznymi złoczyncami, którym nie sposób wierzyć, Cezar zawrze z nimi pokój, jeżeli dadzą zakładników. Tak, właśnie zakładników. Um-

19

wa z ludźmi bez czci i wiary nie wystarczy. Cezar musi mieć jakąś gwarancję, że wykonają to, do czego się zobowiążą. Ponadto mają wynagrodzić straty Eduom i wszystkim poszkodowanym przez siebie plemionom.

Dywiko chwilę milczał. Później odpowiedział krótko: było nie tak, jak mówi Cezar. Naród rzymski świadkiem. On, Dywiko, nie chciał wojny. Ale jej również nie przegrał. Zakładników nie da. Przez całe pokolenia uczono Helwetów brać zakładników, nie dawać. Naród rzymski świadkiem.

To powiedziawszy, Dywiko odszedł do swego obozu. Rokowania zostały ostatecznie zerwane, ku zadowoleniu Cezara.

*

Nazajutrz Dywiko ruszył z tego miejsca na drogę, nie zaczepiając Rzymian. Cezar za nim. Pierwsze starcie skończyło się niespodzianką. Jazda posiłkowa, zwerbowana ostatnio przez Cezara w kraju Eduów, zapędziła się zbyt daleko na nieprzyjacielem, wpadła w niedogodny teren i były nieliczne ofiary wśród naszych. Później powtórzyło się to jeszcze kilka razy. Dywiko odchodził, Cezar następował mu na pięty, Dywiko się odgryzał, Cezar nie odnosił sukcesu.

Są ciężkie chwile w drodze do boskości, kiedy już wiadomo, że popełniło się w istocie błąd, ale błędu być nie może. Ta droga musi wyglądać nieomylnie.

Oprócz błędu strategicznego dokuczyl niebawem brak żywności.

Co z kontyngentami? — pytał Cezar. — Eduowie mieli dostarczyć zboża. — Co z paszą dla koni? — Okazało się, że w tym północnym klimacie trawa rośnie wolniej. — Kontyngenty? Będą, będą — odpowiadali Eduowie. — Jeszcze nie dowieziono. — Więc to tak? Dywiko, odchodząc i odgryzając się Cezarowi, wciągał go coraz niebezpieczniej

20

w głąb Galii, a tu na domiar złego nie dowieziono kontyngentów. Groziły już nie tylko straty wśród naszych. Mogło być znacznie gorzej. Najwidoczniej liczone na kompromitację Cezara, i to dziecinnie łatwą.

Otóż takie chwile w drodze do boskości wymagają przytomnego umysłu. Wszystko można nadrobić z zyskiem, jeśli idzie o prestiż, a ten przede wszystkim coś znaczy. Straty w poległych i nawet niedobory żywnościowe dają się zrekomensować bez nakładów materialnych, jedynie umiejętną grą.

Więc nie ma na co czekać. Dawać tu naczelnikom eduańskich, cały komplecik, rozmowa będzie bez ogródek. Przyszli. Co z tym zbożem? Nie, nie, o trudnościach dowozu Cezar nie zamierza słuchać. Niestety, jest wojna, wróg tuż-tuż i Cezar ma bardzo mało czasu. A zatem? Zdrada? Aha, temat nie nadaje się do publicznego poruszenia. To co innego. Ależ jasne, jasne, naczelnikom idzie o bezpieczeństwo osobiste. Narazili się na pewne ryzyko już tym, co dotychczas powiedzieli. Wobec tego przeprowadzimy rozmowy indywidualne i poufne.

No, dobrze, jest cisza, brak świadków, na osobności mówi się z większą szczerością. Teraz szybko do rzeczy. Kto opóźnia dostawy? Konkretnie, jak się nazywa ten wpływowy człowiek? Tylko bez wykrętów, trzeba wskazać palcem odpowiedzialną za wszystko osobę. Dumnoryks? Co? Dowódca jazdy? To książytko? Weale nieźle się składa. Kontyngenty nie wpływały, ponieważ przeciwdziałał Dumnoryks. Jazda eduańska przegrała, ponieważ dowodził nią Dumnoryks. Więc dywersja, świadoma dywersja, konspiracyjny z wrogiem, prawda? To logiczne, krąg się zamyka. Już wiadomo, skąd się wzięły dziwne porażki. Zdemaskowaliśmy zdrając. Wniosek, co należy dalej czynić, nasuwa się chyba sam przez się.

Od tej chwili pachnie gardłem Dumnoryksa. Niech ten zapach wisi w powietrzu. Naczelnicy ładnie bledli, jeden po

21

drugim, w miarę jak im Cezar komunikował o zdradzie Dumnyryksa. Niepostrzeżenie przestał zadawać pytania, niczego się już nie dowiadywał, sam wiedział i komunikował. Kilku wystąpiło z nieśmiałą próbą obrony. Trzeba wziąć pod uwagę okoliczności łagodzące. Więc z Dumnyryksem — mówili — to jest tak, że zżera go przede wszystkim żądza władzy i ambicja. Człowiek ten odgrywał do niedawna bardzo poważną rolę w tutejszym życiu politycznym. Gdy na widowni ukazał się Cezar, wówczas musiały, oczywiście, nastąpić pewne zmiany w sposobie myślenia, musiały, oczywiście, wziąć górę nowe orientacje, skutkiem czego spokrewniony z arystokracją helwecką Dumnyryks odszedł w cień, a na czoło wysunął się jego brat, Dywiczakus, zwolennik takiej polityki, jaka obecnie jest na czasie. Oto podszywka sprawy. Dużo się tu tłumaczy po prostu zazdrością, bracia rywalizują między sobą o wpływy, poza tym Dumnyryks robił interesy na dzierżawie cel i podatków, teraz drży, żeby mu się to w zmienionych warunkach nie urwało.

Cezar: kończmy, kończmy, następny — proszę, straszyc się proszę, tak, tak, zapewnienia o waszej lojalnej postawie wobec narodu rzymskiego przyjmuje się do wiadomości, dziękuję, następny, dziękuję, to byłoby wszystko, postać już tylko po Dywiczakusa.

Nadal pachnie gardłem Dumnyryksa. Dywiczakus wszedł i w płacz. U starożytnych panowała taka konwencja. Ludzie płakali przy lada okazji. Wszedł zatem, a Cezar bardzo uprzejmie: jakie jest zdanie Dywiczakusa? Czy sprawę przejmie sam Dywiczakus, czy organa publiczne? Pytanie to chciałby Cezar zadać z pełną wyrozumiałością dla uczuć Dywiczakusa. Powtarza: pragnąłby pozostawić Dywiczakusowi do osobistego uznania kwestię trybu, w jakim będzie wydany wyrok na Dumnyryksa. Tryb tajny czy publiczny? Prywatny czy urzędowy? Który byłby lepszy?

22

Dywiczakus, jakby nie słysząc, co Cezar do niego mówi, i ciągle płacząc, wołał tylko, że wszystko prawda, Dumnyryks to drań, Dywiczakusowi serce się kraje, ale Dumnyryks drań, niech Cezar, na miłość boską, nie robi z tym lajdakiem nic okropnego, ale że drań, to drań, niewart, by go ziemia nosiła, tylko niech Cezar nic nie robi. A dzięki komu Dumnyryks tak urósł, jeżeli nie dzięki swemu bratu! Och, jaka parszywa owca, och, ile ten lotrzyk mu zawdzięcza, cokolwiek ma, jemu zawdzięcza, tylko teraz Dywiczakus nic nie może zrobić z Dumnyryksem, bo co ludzie powiedzą, a jeżeli Cezar zrobi, to też powiedzą, że, oczywiście, przez Dywiczakusa, a on przecież kocha tego nędznika jak brata, ale co powie lud, co powie cała Galia?

Nie było wiadomo, jak się to skończy: płacz Dywiczakusa i ostentacyjna uprzejmość Cezara. Gardłem pachniało ciągle, Cezar nic nie mówił, przez co groza sytuacji tylko się zwiększała, ostentacja — też. Nagle przed zastraszoną Dywiczakusem ukazało się coś niezwykłego: wyciągnięta ręka Cezara. Cezar do niego z ręką! I powiada, żeby Dywiczakus przestał prosić, żeby się uspokoił i był już dobrej myśli, ponieważ Cezar widzi, jakiego człowieka ma przed sobą, darzy go prawdziwą sympatią i gotów jest przełożyć sentyment osobisty nad wszelkie racje polityczne. A więc ręka (Dywiczakus chwycił ją oburącz) i sprawę uznaje się za skończoną. Ostatnia rozmowa będzie z Dumnyryksem. Przywołać go.

Gdy stawiał się Dumnyryks, Cezar spokojnie: oto materiał uzyskany od wiarygodnych świadków. Punkt po punkcie: szkodnictwo gospodarcze, szerzenie zamętu i demoralizacji, dywersja, działanie na korzyść wroga, zdrada główna. Co takiego? Brak dowodów? Cezarowi wystarczają sygnały napływające od przedstawicieli społeczeństwa. Poza tym Cezar pochlebia sobie, że jest domyślny i zna się trochę na ludziach. Dumnyryks ma obecnie jeden tylko sposób ratunku. Od dziś niech się postara nie bu-

23

dzić podejrzeń. Aha, więc jednak dziwi się, że ocalał? Sumienie cokolwiek nieczyste? No, nic, chwilowo kładziemy kreskę w przeszłości. Podobno Dumnyryks zawdzięcza zawsze wszystko swemu bratu. Rzeczywiście. Ocalał właśnie dzięki wstawiennictwu tego szlachetnego człowieka. Cezar kocha się z zasady w takich ludziach otwartych, lojalnych i sprawiedliwych. Mogą oni wiele u Cezara osiągnąć.

W ten sposób skończył się incydent, wydane zostało tylko zarządzenie, by otoczyć Dumnyryksa ścisłą inwigilacją. Nastani tajniacy mieli śledzić każdy jego krok i składać raporty Cezarowi.

*

Dalszy ciąg poświęcił autor *Pamiętników* wojnie, która wkrótce przybrała na sile. Mimochodem wyjaśnił, iż przegapienie pewnego dogodnego momentu strategicznego wynikało z winy oficera Konydiusza, nie autora. Cezar kazał obsadzić wzgórce i wzgórce było obsadzone przez Rzymian, ale Konydiusz zameldował, że jest obsadzone przez Helwetów. Wszystko się zatem pomieszało wskutek fałszywego meldunku Konydiusza i dlatego zwycięstwo nad Helwetami przyszło nie w tym momencie, który przewidział Cezar, lecz dopiero o dzień później.

Był to dzień decydujący. Aby zawczasu odebrać swoim ludziom nadzieję ucieczki, Cezar wycofał z akcji konie, przykładowo pozbywszy się na początek własnego wierzchowca. Walczono długo i zjadle, szturmując obóz helwecki. Bitwa zaczęła się koło południa, skończyła w nocy zdobyciem obozu. Pod osłoną ciemności znaczne siły helweckie zdołały się jednak wymknąć i oderwać od Rzymian. Cezar musiał chwilowo zaniechać pościgu. Rozesłał tylko kurierów z ostrzeżeniem, że każda wioska, od której Helwetowie dostaną choć ziarnko zboża, będzie puszczona

24

z dymem. Sam zajęty był przez trzy doby zbieraniem rannych i grzebaniem poległych.

Zaraz potem ruszył za Helwetami, lecz po drodze spotkał poselstwo, które jechało właśnie, aby zgłosić gotowość kapitulacji. Uznał za stosowne przyjąć ofertę, ponieważ miał już plany ciekawsze niż gonienie Helwetów. Przyszedł do Galii nie po to, by przez całe lato tuc się z niedobitkami po lasach. Kazał złożyć broń, dać zakładników i wracać tam, skąd wyszli: do Helwecji. Nie chciał w tej strefie zostawiać próżni, potrzebował raczej osłony przed Germanami, więc Helwecja musiała być zasiedlona. W układzie pokojowym przewidziano odbudowę miast, które przedtem Helwetowie spalili. Piękne zajęcie dla ocalałych!

Autor *Pamiętników* odnotował, że mniej więcej trzecia część ludności helweckiej przeżyła wojnę. Oparł się na obliczeniach własnych i na zdobytym w obozie dokumentach, łatwych do odczytania, gdyż były pisane po grecku.

*

— Kraje wasze zostaną wyzwolone.

Przywódcy wszystkich krajów, które miały być wyzwolone, klęczeli przed Cezarem. Płakali, ale to znowu konwencja, choć może i nie. Bo mieli powody, żeby płakać i klęczeć.

— Kraje wasze zostaną wyzwolone.

Przywódcy prosili ciągle o dyskrecję. Zjazd u Cezara był tajny. Przywódcom bardzo zależało na utrzymaniu tej tajemnicy przed królem germańskim, Ariowistem.

— Kraje wasze zostaną wyzwolone pod germańskiego ucisku.

Nad znacznymi obszarami Galii stanował wtedy Ariowist. Część najurodzajniejszych ziem odebrał Gallom i załudniał systematycznie osadnikami, których sprowadzał zza Renu. Resztę obciążał daninami i podatkami w najrozmaitszej formie. Wszędzie brał zakładników, co stanowiło

25

główną zasadę rządzenia. Przywódcy galijscy mówili, że jest to okrutny barbarzyńca. Nie mogli dłużej znosić jego tyrańskiej okupacji.

To pozwoliło Cezarowi posunąć się dalej w planach. Wyda wojnę Ariowistowi i jeszcze przed jesienią zdobędzie przynajmniej pół Galii. Później przeczeka zimą, a w następnym sezonie letnim dokończy podboju. Świetnie udało się zorganizować ten zjazd petentów. Powiedział kłęczącym przywódcom, że mogą na niego liczyć. Ale o zamiarach wojennych na razie nie wspominał. Będzie raczej wyzwał Galię sposobami pokojowymi.

Zapytał jeszcze, dlaczego wszyscy tak płaczą i kłęczą, a tylko przywódcy Sekwańczyków stoją ze spuszczoneymi głowami i patrzą w ziemię. Sekwańczycy jednak dalej patrzyli w ziemię.

Wtedy dopiero Dywiciakus, niezastąpiony Dywiciakus, brat Dumnoryksa i przywódca Eduów, przemówił w imieniu Sekwańczyków. Stoją ze spuszczoneymi głowami — objaśniał — i patrzą w ziemię, ponieważ są pod szczególnym szantażem Ariowista i boją się bardziej niż inni. Ariowist założył sobie u nich kwaterę. Inni mają jaką taką swobodę ruchów. Ci nie mogliby nawet uciec z własnej ojczyzny, bo przysięgali na wierność Ariowistowi, czego na przykład Dywiciakus nigdy nie zrobił. Ale ich milczenie jest właśnie bardzo wymowne, a stan uczuć nie budzi żadnej wątpliwości.

Cezar przyjął to wyjaśnienie Dywiciakusa za dobrą monetę. Dywiciakus odegrał poprzednio główną rolę w organizacji zjazdu. Teraz podkreślał, że Sekwańczycy byli zawsze wrogami Eduów, no, ale przyszła koza do woza, bo Ariowist za mocno siedzi Sekwańczykom na karku. Nawet pary z ust nie śmieją puścić.

Wobec tego Cezar z legionami pójdzie na początek do Sekwańczyków. Tam, gdzie Ariowist ma kwaterę.

Wymarsz poprzedziło jednak zaproszenie przekazane przez posłów Ariowistowi, by przybył do Cezara omówić

ważne sprawy. Ariowist odrzucił zaproszenie, oświadczając, że nie ma żadnych spraw do Cezara. Jeśli Cezar ma, niech się pofatyguje sam. Ponadto Ariowist pytał zdziwiony, czego w ogóle Cezar szuka na obszarach Galii, które należą wyłącznie do Ariowista.

Cezar, nie zbity bynajmniej z tropu, wysłał jeszcze jedną misję. Tym razem żądano wprost, by Ariowist nie sprowadził nikogo więcej zza Renu i oddał wszystkich zakładników. W zamian obiecywano mu przyjaźń i pokój. W wypadku odmowy grożono mgliście przykrymi konsekwencjami. Ariowist odpowiedział tak jak poprzednio, że to jest mieszanie się w wewnętrzne sprawy Galii, że on nie udziela wskazówek Cezarowi, co Cezar powinien robić w rzymskich prowincjach, że przez Cezara już mu się obniżają wpływy podatkowe, że wobec tego on kategorycznie protestuje, a co do pogroźek, to ma niezie wojsko i żadnych pogroźek się nie boi.

Po tej wymianie zdań nastąpił wymarsz, i to z obu stron, bo Ariowist też się ruszył. Cezar jednak ubiegł go, zajmując lepsze pozycje. Przyroda miewa czasem pomysłowość stratega. Można by przysiąc, że otoczenie pewnej miejscowości, którą Cezar zdążył obsadzić przed Ariowistem, zaplanowała przyroda z cyrklem w rękę. Miejscowość tę opasywała rzeka niemal kołście, a tam, gdzie obwód był nie domknięty, stała dość wysoka góra. Naturalne linie obronne uzupełniał jeszcze mur, wzniesiony przez mieszkańców miasta. Warunki wydawały się idealne, by właśnie tutaj stanąć i przygotować armię do nowej kampanii.

Zapobiegliwość Cezara okazała się jak gdyby zbyteczną, ponieważ Ariowist był wciąż bardzo daleko. Cezar jednak wiedział, co czyni. Zamierzona akcja wymagała nie tyle przygotowań wojskowych, co psychologicznych.

Przed wszystkim Ariowist nazywał się oficjalnie „sprzymierzeńcem narodu rzymskiego”. Tytuł ten otrzymał od senatu rok temu, gdy Cezar był konsulem. Mogło to budzić

powien niepokój w umysłach wielu żołnierzy, bo na dobrą sprawę nikt nie wiedział, co uzasadnia nagłą wojnę z Ariowistem. „Sprzymierzeniec” stał się wrogiem z dnia na dzień, bez widocznej przyczyny. Właściwie zapomniano już o Helwetach i o pierwotnych powodach marszu na Galie. A przecież do niedawna jedynym wrogiem był Dywiko i jeszcze przy moście nad rzeką Arar mówiło się tylko o tym, że staruszek powinien prędko uklęknąć. Później wszyscy (z wyjątkiem Sekwańczyków) uklękli dobrowolnie na zjeździe petentów i zaraz wynikło „zagrożenie germańskie”. I niby po to legiony rzymskie przysły do Galii, aby bronić Rzymu przed „zagrożeniem germańskim”. W głowie mogło się zakręcić od ciągłych sztuczek, którymi wódz zaskakiwał żołnierzy.

No, ale człowiek, jak to człowiek, ma też swój rozum. I kiedy ten człowiek, taki sobie zupełnie prosty człowiek, siedzi w mieście dobrze obwarowanym przez przyrodę, słucha o „zagrożeniu germańskim” i dowiaduje się, że wkrótce będzie musiał wyjść z dobrze obwarowanego miasta i wyzwać jakichś Sekwańczyków, którzy podobno nie nie mówią, tylko patrzą w ziemię, wówczas temu człowiekowi przychodzi do głowy, że lepiej byłoby Sekwańczyków nie wyzwać. Odtąd umysł człowieka zaczyna gwałtownie pracować. Następuje odkrycie: wódz jest wielki, człowiek mały, a zawsze kto wielki, ma swoje wylczenia, a kto mały, swoje, ale nie jednemu do drugiego, i człowiek nie da zrobić z siebie kupy krwawych flaków dlatego tylko, że wielki wódz ma swoje wielkie wylczenia. Tymczasem przyjeżdżają z wystraszonymi minami jacyś kupcy, którzy widzieli Germanów, stają na palcach, podnoszą jedną rękę do góry i mówią: „o, takie chłopcy, lubią podsmażać jeńców”. Słuchają tego różni oficerowie wprost z Rzymu, nie obcy jeszcze z wojną, a od słuchania zielenieją. Wreszcie któryś biegnie do Cezara prosić o urlop. Człowiek nie poprosi o urlop, człowiek go nie dostanie, człowiek nie ma nawet

po co pisać testamentu, tylko oficerowie piszą w namiotach każdego wieczoru. Płaczą nad tymi testamentami, już się nie kryją i to chyba wcale nie jest konwencja.

Cezar wiedział, że w tym położeniu „człowiek” może się zdobyć na najgłupsze pomysły, i zarazem wiedział, że ów bezmienny, mały człowiek bywa paskudnym zawadliwym podczas marszów do boskości. Albowiem człowiek taki, chociaż mały, umie się zwielokrotnić i jest go wtedy za dużo, a gdy tak szumi i tak się wszędzie rozłazi, to właściwie nie ma na niego rady. Zmierając do boskości, trzeba zawsze uważać, by raptem nie zasumiał gdzieś mały człowiek.

Tymczasem w obozie mówiono o groźbie głodu (że niby kontyngenty nie będą dowiezione, jak nie były u Eduów), o lasach, w których legiony się pogubią, a Germanie dopiero pokażą, co umieją, o górach i jakichś strasznych jarach, w których na pewno całe wojsko rzymskie zostanie otoczone i wycięte w pień. Cezar przyjmował co dzień raporty o nastrojach. Usłyszał wreszcie, że „pieczeni dla Ariowista zrobić z siebie nie damy i jak przyjdzie rozkaz wymarszu, wcale się nie ruszymy”.

Wtedy zdecydował się sam wystąpić z mową.

Powiedział, że to nawet miło mieć w wojsku tylu strategów, którzy rozważają najdrobniejsze szczegóły przyszłych operacji. Jak sądził, sprawy te należą jedynie do niego, a tymczasem armia roi się po prostu od naczelnych wódzów. Bardzo pięknie. Tylko skąd taka pewność, że w ogóle będzie wojna z Ariowistem? Kto im to powiedział? Bo Cezar mówił dotychczas, iż zamierza wyzwoić kilka tutejszych ludów sposobami pokojowymi, prawda? Oni jednak w swojej pracowitej wyobraźni zdolali już nie tylko rozpocząć wojnę, ale ją nawet przegrać, jak przystało na wybitnych strategów. Chyba nie styżeli, że Ariowist jest sprzymierzeńcem narodu rzymskiego. A tak, tak, sprzymierzeńcem. Nic się nie zmieniło. Dlatego Ariowist miałby nagle wyrzec się

przyjaźni Rzymian? Cezar nawiąże z nim rokowania i przedstawi jak najsprawiedliwsze propozycje. Ariowist nie jest głupcem, by takie oferty odrzucać. Oto jak wygląda prawdziwy stan rzeczy, o którym domorośli stratedzy nie mają widocznie zielonego pojęcia. Oczywiście, należy brać pod uwagę wszelkie ewentualności, między innymi tę, że pewnego dnia Ariowist mógłby oszaleć i rozpetać wojnę. Niech nikogo nie boli o to głowa. Cezar jest na miejscu. A oni są, zdaje się, Rzymianami. Nie tak dawno Rzymianie gromili potężnych Cymbrów i Teutonów. Może poradziłoby im się od biedy z tym królikiem, Ariowistem. Właśnie, właśnie, Cymbrowie, Teutonowie, sława czynów zbrojnych, armia rzymska nieustraszona, niezwyciężona, tradycje, tradycje... Co z tego wszystkiego pozostało? Trudno, zmienimy lepiej temat. Zastanówmy się całkiem rzeczowo, jaka jest skala sił. Z Ariowistem walczyli wielokrotnie Helwetowie odnosząc same sukcesy. Tychże Helwetów pobili na głowę rzymskie legiony, gdy się tylko z nimi spotkały. Nie mówmy już, kto wygrywał z Cymbrami i Teutonami. Mówmy o jęczmieniu. Bo dla niektórych to najważniejsze. Czy jęczmień będzie dowieziony? Tak, będzie. Na czas, w dostatecznej ilości i co najmniej z trzech krajów. Ponadto jest pełnia lata, zboże dojrzało już na polach, można je zbierać w razie potrzeby. Czy doliny nie są za wąskie? Nie, nie są. O tym, jak się poruszać w terenie, zadecyduje raczej Cezar, nie ci, którym się snią straszne jary. No, ale dość tego. Nie jesteśmy na komicjach w Rzymie. Jesteśmy w obozie wojсковym, gdzie musi panować dyscyplina i duch pełnej gotowości. Podobno niektórzy mają odmówić posłuszeństwa i „nie ruszyć się”, gdy przyjdzie rozkaz wymarszu. Cezara nic to nie obchodzi. Cezar nie zamierzał podejmować wojny z Ariowistem, więc wstrzymywał się do tej pory z rozkazem wymarszu, ale skoro tak, wyda rozkaz natychmiast i wymaszeruje „o czwartej straży”, aby wszyscy tchórze mogli zostać. Są tacy, którzy pójdą za Cezarem

bez wahania, przynajmniej legion dziesiąty, zawsze wierny. Tego legionu Cezar jest pewny i właściwie może wybrać się z tym jednym legionem. A tchórze i zdrączy niech zostaną. Więc na razie tyle i — do „czwartej straży”.

Jeszcze przed „czwartą strażą” zameldowali się u Cezara oficerowie delegowani przez wszystkie legiony. Pierwsza, oczywiście, przysłała delegacja legionu dziesiątego. Dziękujemy za wyróżnienie, mieliśmy łzy w oczach, my naprawdę do ostatniej kropli krwi, niech żyje wódz, ave, ave, Caesar imperator. Kolejno zgłaszali się następni. Meldujemy, że nasz legion nigdy nie uległ haniebnej psychozie strachu, nasz legion wprost przeciwnie, nasz legion zawsze, a w ogóle co się tyczy naszego legionu, to postaramy się jeszcze zrehabilitować w polu, ave, ave, Caesar imperator. Dalej: oświadczamy w imieniu tego i tego legionu, że wszelkie wątpliwości były, są i będą nam z gruntu obce. Ave, imperator. Dalej: wodzu, plotki, wodzu, nie wierz, wodzu, chcemy umrzeć, wodzu, ave, ave, ave.

O „czwartej straży” wymaszerowali wszyscy bez wyjątku, wśród objawów entuzjazmu. Dywiczakus, który znalazł tamtejsze tereny, udzielił cennych informacji i pod jego wpływem Cezar zdecydował się iść do Ariowista drogą okrężną. Ten marsz po otwartych przestrzeniach z ominięciem górskich zakamarków, trwał siedem dni. Wreszcie patrol zwia-dowczy doniósł, że zauważono główne siły Ariowista w odległości dwudziestu czterech tysięcy kroków, a jednocześnie sam Ariowist szczęśliwie zaproponował spotkanie obu wodzów.

Można było przystąpić do zapowiedzianych rokowań. Strony uzgodniły, że wodzowie rozmawiać będą pod gołym niebem, na pagórku otoczonym szeroką równiną. Pagórek stanowił w tych okolicznościach miejsce neutralne, był jednak z daleka obustronnie strzeżony. Według umowy Cezar i Ariowist przyjechali na koniach, każdy z dziesięciosobową asystą.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Kateřina Reichlová

Pracoviště: Katedra slavistiky – sekce polonistiky

Název diplomové práce: Překlad historického románu z antického prostředí na příkladu knihy *Boski Juliusz* od Jacka Bocheńskiego

Anglický název diplomové práce: The translation of the historical novel from the ancient World on the example of the book „Boski Julius“ by Jacek Bocheński

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jan Jeništa, Ph.D.

Rok dokončení: 2021

Počet znaků (včetně mezer): 130 350

Počet znaků (bez mezer): 110 547

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 35

Abstrakt:

Cílem této diplomové práce je překlad úryvku z historického románu od polského spisovatele Jacka Bocheńskiego. Název této knihy je *Boski Juliusz*. Tato kniha dosud nebyla přeložena do češtiny. Hlavní část této diplomové práce je praktická část, tedy překlad úryvku knihy. Druhá část diplomové práce je rozdělena do několika kapitol. První kapitola pojednává o autorovi a knize. Stručně nastiňuje autorův život, jeho úspěchy a některá další díla, která napsal. Další kapitola je o postavě Gaia Julia Caesara, následována kapitolou o zasazení knihy do kontextu polské literatury. Poslední kapitola pojednává o překladatelských procesech a zároveň jsou zde vysvětleny některé problematické pojmy.

Klíčová slova: Julius Caesar, Bocheński, translologie, překlad, historický román, antický, polská literatura